

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TUNCELİ ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDEKİ
YAYGIN HALK İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
Serpil KOÇOĞLU

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TUNCELİ ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDEKİ YAYGIN
HALK İNANIŞLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İskender OYMAK

HAZIRLAYAN
Serpil KOÇOĞLU

Jürimiz, ... tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavı sonunda bu Yüksek Lisans Tezi başarılı saymıştır.

1.

2.

3.

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları

Serpil KOÇOĞLU

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Elazığ-2016, Sayfa: XI+144

“Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları” adlı tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; Çemişgezek ilçesinin coğrafi konumu, tarihi gelişimi ve ilçenin günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Çemişgezek ilçesinde görülen doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili halk inanış ve uygulamaları Dinler Tarihi açısından gözlem ve mülakat yoluyla tespit edilmiştir ve Eski Türklerde görülen inanışlar ile ilgili bağlantısı değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise Çemişgezek ilçesindeki sünnet, Nevruz, Hıdırellez, yağmur duası ile ilgili inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Tezimiz bibliyografya ve ekler kısmı ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çemişgezek, Halk İnanışları, Ziyaret Yerleri

ABSTRACT

Master Thesis

Common Folk Beliefs Çemişgezek District of Tunceli

Serpil KOÇOĞLU

Fırat University

Social Studies Institute

The Department of Philosophy and Religion Studies

The History of Religions Department

Elazığ-2016, Page: XI+144

“Common Folk Beliefs Çemişgezek District of Tunceli” at the outside part of the thesis consists of two parts-in. In the Introduction, the historic town of Çemişgezek, geographic location, sources, location provides information on the historical development and current status of the district. In the first chapter in the district of Çemişgezek birth, marriage and death on the folk beliefs and practices through observation and interview for the History of Religions, Ancient Turks were seen in connection with beliefs. In the second part the district Çemişgezek ritual circumcision, Nauruz, hidirelles, ritual prayer for rain were evaluated for the History of Religions.

Our thesis concludes portion of bibliography and appendices.

Key Words: Çemişgezek, Folk Beliefs, Places to Visit

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	IX
METHOD VE KAYNAKLAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE HAYATIN GEÇİŞ SAFHALARI İLE İLGİLİ .. 10	
İNANIŞ VE UYGULAMALAR	10
1.1. Doğum ile İlgili Halk İnanışları	10
1.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları	10
1.1.1.1. Kısırlığı Giderme Ve Hamile Kalma	10
1.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Düşük Yapma	13
1.1.1.3. Hamilelik (Gebelik) Dönemi	15
1.1.1.4. Aşerme	16
1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti.....	16
1.1.1.6. Bebek Beşiği- Lohusa Yatağı	18
1.1.1.7. Beşik Kertmesi.....	18
1.1.2. Doğum Olayı ve Doğum Esnasındaki Halk İnanışları	19
1.1.2.1. Doğum Olayı.....	19
1.1.2.2. Ebe	21
1.1.2.3. Çocuğun Göbeği	21
1.1.2.4. Höllük	22
1.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları	23
1.1.3.1. Lohusalık	23
1.1.3.2. Göbek Adı.....	25
1.1.3.3. Ad Verme.....	25
1.1.3.4. Müjde Götürme.....	27
1.1.3.5. Al Karısı İnanışı.....	27

1.1.3.6. Kırk Basması.....	30
1.1.3.7. Kırklanma	31
1.1.3.8. Akika Kurbanı.....	32
1.1.3.9. Diş Hedîği.....	32
1.1.3.10. Köstek Kaçırma	33
1.1.3.11. Nazar değmesi.....	33
1.1.3.12. Hasta Olan Çocuklara Yapılan Uygulamalar.....	37
1.1.4. Doğum İle İlgili Değerlendirme	39
1.2. Evlilikle İlgili Halk İnanışları	41
1.2.1. Evlilik Öncesi Halk İnanışları	42
1.2.1.1. Kısmet Açma	43
1.2.1.2. Kız Bulma ve Görücü Usulü.....	44
1.2.1.3. Kız İsteme	47
1.2.1.4. Söz Kesme	48
1.2.1.5. Nişan Takılması	48
1.2.1.6. Şerbet İçme	49
1.2.1.7. Nişan Bohçası	50
1.2.1.8. Nişan Bozma (Atma)	50
1.2.1.9. Başlık Parası-Mehir Olayı	51
1.2.1.10. Dini ve Resmi Nikah.....	53
1.2.1.11. Çeyiz Görme	55
1.2.1.12. Çeyiz Yazma.....	56
1.2.1.13. Davet.....	57
1.2.2. Evlilik Esnasındaki Halk İnanışları	57
1.2.2.1. Düğüne Hazırlık.....	58
1.2.2.1.1. Gelin Hamamı	58
1.2.2.1.2. Güvey Hamamı	58
1.2.2.1.3. Kına Gecesi	59
1.2.2.1.4. Tohum Davarı	60
1.2.2.2. Düğün Esnası	61
1.2.2.2.1. Düğün Günü	61
1.2.2.2.2. Gelin Alma	62
1.2.2.2.3. Sağdıç	65

1.2.2.2.4. Güvey Kaçırma	66
1.2.2.2.5. Koltuğa Verme	66
1.2.2.2.6. Düğün Yemeği	67
1.2.2.2.7. Takı Ve Hediyeler	68
1.2.3. Evlilik Sonrası Halk İnanışları	68
1.2.3.1. Yüz Açımı.....	68
1.2.3.2. Kız Sordurma.....	69
1.2.3.3. Gelinlik Etme.....	69
1.2.4.Evlilik İle İlgili Halk İnanışları Ve Uygulamaları.....	70
1.2.5. Evlilik İle İlgili Genel Değerlendirme.....	70
1.3. Ölümle İlgili Halk İnanışları	73
1.3.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları	73
1.3.1.1. Ölüme Dair İşaretler	74
1.3.2. Ölüm Esnasındaki Halk İnanışları Ve Uygulamaları	74
1.3.2.1. Ölüm Döşeginde Olan Kişiyeye Yapılan Uygulamalar	74
1.3.3. Ölüm Sonrası Halk İnanışları Ve Uygulamaları	76
1.3.3.1. Ölünün Yıkanması	76
1.3.3.2. Ölünün Kefenlenmesi	77
1.3.3.3. Ölünün Cenaze Namazı	78
1.3.3.4. Cenazenin Kabrinin Hazırlanması –Defnedilmesi	79
1.3.3.5. Ölünün Mezarı	80
1.3.3.6. Ölünün Telkini.....	81
1.3.3.7. Yas Tutma.....	82
1.3.3.8. Taziye (Baş sağlığı)	83
1.3.3.9. Mezar Ziyareti.....	86
1.3.3.10. Ölünün Kırkı	87
1.3.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar	88
1.3.5. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi	89

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE HAYATIN GEÇİŞ SAFHALARI İLE İLGİLİ DİĞER İNANIŞ VE UYGULAMALAR	93
2.1. Diğer Halk İnanışları.....	93
2.1.1. Sünnet İle İlgili İnanışlar	93
2.1.1.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı	93
2.1.1.1.1. Kirve Edinme	95
2.1.1.1.2. Sünnet Düğünü ve Ziyareti	97
2.1.1.1.3. Davet	97
2.1.1.1.4. Yemek	98
2.1.1.1.5. Sünnetçi.....	98
2.1.1.1.6. Hazırlıklar	99
2.1.1.1.7. Sünnet İle İlgili Halk İnançlarının Değerlendirilmesi.....	102
2.1.2. Bayramlarla İlgili İnançlar	104
2.2. Nevruz Bayramı	105
2.2.1. Kara Çarşamba	106
2.2.2. Heftemal (Hautamal).....	107
2.3. Hıdırellez Bayramı	107
2.4. Yağmur Duası ile İlgili İnançlar	109
2.5. Bayramlar İle İlgili İnançların Değerlendirilmesi.....	112
SONUÇ	115
BİBLİYOGRAFYA	116
EKLER	122
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	122
Ek 2. Resimler.....	123
ÖZGEÇMİŞ	144

KISALTMALAR

A.g.a	: Adı geçen ansiklopedi
A.g.d.	: Adı geçen dergi
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m	: Adı geçen madde
A.g.t.	: Adı geçen tez
A.g.teb.	: Adı geçen tebliğ
Ans.	: Ansiklopedi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Çev.	: Çeviren
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
Mad.	: Madde
S.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb.	: Ve benzeri

ÖNSÖZ

Çemişgezek, M.Ö 4000 yıllarında Mittaniler, Hititler, Büyük Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri ve Osmanlılara kadar birçok medeniyet, kültür ve dolayısıyla da inancın etkisinde kalmıştır. Osmanlı döneminde önceden Harput, Erzurum; Cumhuriyet döneminde ise Elazığ ve en son olarak da Tunceli iline bağlanmış bir ilçedir.

Çemişgezek coğrafyasına baktığımızda birçok medeniyet gelip geçmiş, bazıları iz bırakmış bazıları ise silinip gitmiştir. İz bırakanların ise genel özelliği güçlü bir kültüre sahip olmalarıdır. Buna son zamanlarda hızla gelişen teknoloji ve beraberinde getirdiği yozlaşmada eklenince Türk kültürünün bir parçası durumunda olan halk inanışlarının gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi gerçekten büyük bir önem taşımaktadır.

Toplumlarda, yaşamın her safhasında geçiş dönemleri ve bu dönemlere ait bir takım törenler ve uygulamalar vardır. Bu dönemlerde insanlar bir sıkıntı ile karşılaştığında onları kendi iç dünyalarında çözmüşlerdir. Ayakta kalabilmek için de bazı inançlara bağlanmak zorunda kalmışlar ki bu inanışların bir kısmı günümüze kadar gelmiştir.

Tezimiz giriş kısmı ve iki ana bölümle beraber toplam üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, Çemişgezek ilçesinin coğrafi konumu, tarihi gelişimi ve ilçenin günümüzdeki durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Çemişgezek ilçesinde görülen doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili halk inanışları ve uygulamaları açısından gözlemler tespit edilmiş ve mülakatlar yapılmıştır. Bunlarda Dinler Tarihi açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca bunların Eski Türklerde görülen inanışlar ile ilgili bağlantısı değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise Çemişgezek ilçesindeki sünnet, Nevruz, Hıdırellez, yağmur duası ile ilgili inanışların uygulamaları aynı yöntemlerle tespit edilmiş ve yine Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamın her safhasında bana yardımcı olan hocam Prof. Dr. İskender OYMAK Bey'e teşekkür ederim. Ayrıca araştırmamda benden yardımını esirgemeyen aileme de minnettarlığımı sunarım.

METHOD VE KAYNAKLAR

Metot

“Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları” adlı çalışmamızın giriş kısmında, ilçenin coğrafi ve tarihi yapısı ile ilgili gerekli bilgiyi alabilmek için kütüphanelerdeki eserlerin taraması yapılmıştır. İnternet sitelerinden, Çemişgezek Belediyesi’nin, Çemişgezek Kaymakamlığı’nın ve Tunceli İl Kültür Müdürlüğü’nün bastırıldığı kitaplar ve broşürler ile çıkarılan dergiden yararlanılmıştır. Mevcut kaynaklar böylece tespit edilmiştir.

Birinci bölümde, Çemişgezek ilçesinde görülen doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili halk inanışları ve uygulamaları ile ilgili saha çalışması yapılmıştır. Halk inanışları ve uygulamalarının tespitinde Çemişgezek ile ilgili daha önce yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır. Öncelikle ilçe ile ilgili var olan uygulamalar tespit edilmiş ve buna yönelik alan çalışması yapılmıştır. Doğum sonrası, evlenme ve ölüm ile ilgili halk inanış ve uygulamaları gözlemlenmiş ve yöre halkı ile mülakat yapılarak görüşme metodu ile uygulamalar tespit edilmiştir.

İkinci bölümde ise Çemişgezek ilçesindeki sünnet, Nevruz, Hıdırellez, yağmur duası, mezar ziyaretleri, kurban kesme, adak ile ilgili inanışlar mülakat yolu ile belgelendirilmiştir.

Doğum ile ilgili araştırmalar için, genelde yaşlı ve tecrübeli olan bayanlara, evlilik uygulamaları için evli ve genç çiftlerin yanı sıra bu konuda tecrübeli, uzun süredir evli olan ve örf ve adetlere daha hakim yaşlı çiftlere, ölüm konusunda yaşlılara ve din adamlarına, sünnet konusunda erkeklere ve bu işi meslek olarak yapan kişilere, yağmur duasında ise din adamları ve bu uygulamalara çocukluğunda şahit olmuş kişilere görüşleri sorularak, mülakatlar yapılarak bilgiler elde edilmiş ve derlenmeler yapılmıştır.

Araştırmamda gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Bu yöntemlerle tespit edilen halk inanışları deskriptif ve karşılaştırma metotlarıyla da objektif olarak hazırlanmıştır.

Kaynaklar

Araştırmamda genel olarak saha çalışması yapılmıştır. Çalışma esnasında yöre insanı ile bizzat görüşülerek bilgiler toplanmış ve görüşülen kişiler bibliyografyada verilmiştir.

Tezin giriş kısmında; ilçenin coğrafi ve tarihi yapısı, “Çemişgezek” adının kökeni ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bunlar yapılırken Çemişgezek ile ilgili basılan kitaplardan, Çemişgezek adına çıkan dergiden, Çemişgezek Kaymakamlığı ve Tunceli İl Kültür Müdürlüğüne ayrı ayrı çıkarılan kitaplardan, ansiklopedilerin Tunceli maddelerinden, web sitelerinin, yazılan tezlerin ve makalelerin taranması yönteminden yararlanılmıştır.

Çemişgezek ilçesindeki halk inanışlarının Eski Türk Dini ile karşılaştırılmasında Abdulkadir İnan’ın Makaleler ve İncelemeler I-II, Abdülkadir İnan’ın Tarihte ve Bugün Şamanizm, Abdülkadir İnan’ın Eski Türk Dini, Ünver Günay ve Harun Güngör’ün Türklerin Dini Tarihi adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca bu karşılaştırmada Bhaeddin Ögel’in, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Pertev Naili Boratav’ın, 100 Soruda Türk Folkloru, İbrahim Kafesoğlu’nun Türk Milli Kültürü, Kaşgarlı Mahmut’un, Divan-ı Lügat-ı Türk, adlı eserleri de kullanılmıştır. Yararlanılan ama burada isimlerini zikredemediğimiz diğer kaynaklar ise bibliyografyada verilmiştir.

GİRİŞ

Tunceli, kuzey ve batısında Munzur Dağları ve Karasu Irmağı, doğuda Bingöl Dağları ve Peri Suyu, güneyde Keban Barajı Gölü ile çevrili bir ildir. İl toprakları, doğuda Bingöl ve Elazığ, güneyde Elazığ, batı ve kuzeyde Erzincan'ın ilçeleri ile komşudur. Tunceli 2011 nüfus sayımına göre 85.602 ile Türkiye'nin en az nüfusa sahip ili durumundadır.¹ Kaynaklarda “Çemişgezek” veya “Çemişkezek” olarak bilinen² Çemişgezek, 38-39 doğu meridyenleri ile 39-40 kuzey paralellerinde, doğusunda Pertek ve Hozat, kuzeyinde Ovacık ve Erzincan, batısında Elazığ ve Erzincan, güneyinde Keban Baraj Gölü bulunan Tunceli'ye bağlı bir ilçedir. İlçe Munzur Dağları ile Murat Nehri arasında kalan alanda yer alır. Kuzeyini Munzur Dağı eteklerinin engebeli arazisi kaplar. Bu yöreyi Munzur Nehrinin kolları yarar.³ İlçenin en önemli tepeleri; Pilav Tepesi, Bozan Tepesi, Kırklar Tepesi-Yılan Tepesi'(3000m.)dir. En önemli akarsuyu, Hozat'ın Ağviran Köyü'nde doğan Tağar Çayı'dır. İlçenin denizden yüksekliği 975 m., yüzölçümü 877 km.dir.⁴ İlçe yüzölçümünün %35'i ekilebilir alan, %2'si orman %63'ü de göl ve meradır. Tarıma uygun alanlar ya dağ vadilerinde ya da Murat Irmağı kenarındaki küçük düzlüklerde yapılabilmektedir.⁵ Çemişgezek yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı olan karasal iklime sahip iken Keban Baraj Gölü'nün teşekkülünden sonra iklimde yumuşama olmuştur. Göl kenarındaki köylerde kar ve don olayları nadiren görülür.⁶ Merkez bucağından başka, Akçapınar ve Gedikler adında iki bucağı ile bunlara bağlı 42 köy bulunmaktadır. Bu köylerin 14'ü tamamen, 12'si de kısmen Keban Barajı su havzası altında kalmıştır. İlçeye en yakın demir yolu istasyonu güneyde Elazığ'da, kuzeyde ise Erzincan (Mutu Köprüsü)'dadır. İlçenin Tunceli ile irtibatı Pertek üzerindenidir. Pertek, ilçeye 117 km. uzaklıktadır.⁷ Ancak yöre halkı

---

¹ Özbek, Abdullah, **Bütün Yönleri İle Çemişgezek**, Çemişgezek-1997, s.11-13.

² Kağıtçıbaşı, Çiğdem- Gbetz, Philip W, “Çemişgezek” Mad, **Ana Britannica Ansiklopedisi**, , C.9, İstanbul-1994, s.64.

³ Rado, Şevket- Gültekin, Vahdet, “Çemişgezek” Mad, **Yeni Hayat Ansiklopedisi**, , İstanbul-1983, C.2, s.894; Akalın, Cüneyt- Akgülle, Ahmet H, “Tunceli” Mad, **Yurt Ansiklopedisi**, İstanbul-1984, C.10, s.7331; Kaya, Ali, **Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi**, İstanbul-2010, s.609.

⁴ Süreyya, Cemal- Batur, Enis, “Çemişgezek” Mad, **Büyük Ansiklopedi**, İstanbul-1990, C.3, s.1185; Arıklı, Ercan- Alkaç, Gül Işık, “Tunceli” Mad, **Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi**, İstanbul-1976, C.8, s.325.

⁵ Ünal, Mehmet Ali, **XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı**, Ankara-1999, s.89.

⁶ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.18.

⁷ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.17,18.

günlük hayatın gerekliliklerini Keban Barajı üzerinden feribotlarla Elazığ ile sağlamaktadır. Elazığ ile Çemişgezek'in arası 62 km.dir.⁸

1307-1310-1312 tarihli Ma'muret'ül Aziz Salnamelerinde Çemişgezek'te Müslüman ve Hristiyan halkın nüfus oranlarına bakıldığında, bölgede zamanla yaşanan nüfus hareketleri ile birlikte nüfusun tamamını Türk ve Müslüman halkın oluşturduğu görülmüştür. Tarihe baktığımızda ise Çemişgezek VII. ile X. yüzyıllar arası bölge Arap egemenliğine girmişken X. yüzyıldan sonra bölge Bizans'ın hakimiyetine geçmiştir. Böylece bölgede Müslüman nüfus azalmaya başlamışken Türk fetihleri ile beraber özellikle Saltukoğulları'nın bir kolunun buraya yerleşmesi ile birlikte Müslüman nüfus artmaya başlamıştır.⁹ Cumhuriyet döneminde Çemişgezek'te iki büyük nüfus hareketi olmuştur. Birincisinde, Keban Baraj Gölü'nün su tutulması olayında su altında kalan 12 köyün vatandaşları Elazığ'a veya başka şehirlere göç etmişlerdir. İkincisinde ise 1990'lı yıllarda var olan terör olaylarıdır. Bu iki sebepten dolayı 1970-1990 yılları arasında Elazığ'a göç eden Çemişgezekli sayısı on binin üzerindedir.¹⁰

Çemişgezek dağlık ve yüksek alanlarla kaplı olduğundan hayvancılığa oldukça elverişlidir. İlkbaharla birlikte "yaylaklara" çıkan halk, sonbaharla beraber özellikle soğuk havaların kendini hissetmesi ile birlikte "kışlaklara" çekilirler.¹¹ Yörede Şavaklılar, yaylacılık yöntemi ile kıl keçisini ve küçükbaş hayvanını kışın kom ve köylerde, yazın yaylalarda beslenmektedir.¹² İlçenin alt kısmındaki ovada arpa, şekerpancarı, patates, soğan, fasulye ve diğer tahıllar yetiştirilir. Vadi tabanında ise meyve ve sebzeçilik yapılır. Dut ve ceviz üretimi önemlidir. Karahisar köyünde çanakçılık ve çömlekçilik önemli iken günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. İlçede dericilik ve halı dokumacılığı ile birlikte aşiretlerde kilim ve kumaş, hara, pala, heybe dokumacılığı da yapılmaktadır. Bazı aşiretlerde "barason" denilen yünlü kumaşlarda dokunmaktadır. Bunlarda desen olarak; koçboynuzu, gözlü saç bağı, akrep ayağı,

⁸ Levend, Agah Sırrı-Abadan, Yavuz, "Çemişgezek" Mad, **Türk Ansiklopedisi**, Ankara-1963, C.11, s.448; Işık, Yücel, a.g.e, s.47; Devrim, Hakkı- Atay, Oğuz, "Tunceli" Mad, **Büyük Lugat Ve Ansiklopedisi**, İstanbul-1980, C.12, s.309; Işık, Yücel, a.g.e, s.161.

⁹ Ünal, Mehmet Ali, **XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı**, Ankara-1999, s.35.

¹⁰ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.19-20; Işık, Yücel, a.g.e, s.47-48.

¹¹ Ünal, Mehmet Ali, a.g.e, s.110.

¹² Akalın, Cüneyt- Akgülle, Ahmet H, a.g.mad, s.7333.

siçandişi; renk olarak ise lacivert, kırmızı, pembe, sarı, turuncu, yeşil renkler kullanılmaktadır.¹³

Çemişgezek adının nereden geldiği ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde şöyle anlatılmıştır: “Buradan kalkarak (Sağman) Çemişgezek Kalesi'ne geldik. Cemşid'in bir gulamı bu sa'b diyara kaçarak Karun gibi oraya malik olup Cemşid korkusundan bu kaleyi inşaa ettiğinden; Cemşid Kenzek'ten galat olarak “Çemişgezek” denmiştir.”¹⁴ İran Kadim Tarihi ile ilgili kaynaklarda ise; İran'da var olan devletin başında Pişdadyan Sülalesinden IV. hükümdar Cemşid Şah bulunuyormuş. Komutanı ise Tarhanik imiş. Tarhanik'e verilen yetkileri kıskanan diğer komutanlar ve Cemşid'in akrabaları onu şaha kötölemişler. Bu arada Tarhanik ülkenin uzağında bir devlet kurmayı düşünüyormuş ve haritadan Çemişgezek'i gösterip “Çin Seddi gibi yer, buraya bir kale yaptırarak düşmanı yeneriz dahi” diyerek bunu oğlu Solak ile paylaşmış. Ve ülkesinden kaçıp Çemişgezek'e yerleşmiş. 1312 tarihli Ma'muret'ül El Aziz Salnamesi'nde de Cemşid zamanında bina ve imar edilmiş olan Cemşid- abad kelimesinden muhref olduğu anlatılmaktadır. Bir rivayette de Selçuklu ordularının fethi sırasında gelen orduya ve ordu komutanlarına şükran olarak ilçe halkı tarafından çuvallar dolusu kuru dut ikram edilmiş. Komutanlar bunların ne olduğunu sormuş, “çemiş” cevabı verilmiş. İlçede havası, suyu, tabii güzellikleri ve çemişi bol olmasından dolayı bu adı almıştır.¹⁵ Urfalı Meteos'un Vekayinamesi'nde ise şöyle geçmektedir: Bizans İmparatoru Nekaferu, İmparatoriçe Theofanon'un teşviki ile Bizans ordu komutanı Jean Tzimisces tarafından öldürmüştür. Tzimisces, İmparatoriçe Theofanon ile evlenip tahta geçmiştir. Bu arada Tzimisces, Müslümanlara karşı parlak zaferler kazanmıştır. Diyarbakır Kalesi'de, Arap Emiri Hamdun'un hemşehrisi bir kadının elindedir¹⁶. Tzimisces, burayı kadına bırakır ve buraya bağlı olan Çemişgezek'i yazlık olarak kullanır. Tzimisces'e izafeden yöreye Çemişgezek adı verilir. Ayrıca Çemişgezek Bizans kaynaklarında Hierapolis'tir. Başka bir kaynakta da;

¹³ Gbetz, Philip W, a.g.mad, C.9, s.64; Tüzün, Gürel – Akbayar, Nuri, “Tunceli” Mad, **Temel Britannica Ansiklopedisi**, İstanbul-1992, C.17, s.317-319; Arıklı, Ercan- Alkaç, Gül Işık, a.g.mad, C.8, s.325; Adalı, Oya- Akar, Nilgün, “Tunceli” Mad, **Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi**, İstanbul-1986, C.23, s.11744; Akalın, Cüneyt- Güllü, Ahmet H, a.g.mad, s.7337; Işık, Yücel, **Tunceli El Sanatları**, Tunceli-2012, s.51,52; Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.78,79; Işık, Yücel, **Tunceli Folkloru**, Tunceli-2012, s.42.

¹⁴ Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Sad: T. Temelkuran- N. Aktaş), C. III-IV, İstanbul 1986, s. 174.

¹⁵ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.11-13.

¹⁶ Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayinması ve Papaz Grigor Zeyli, (Hrant D. Andreasyan), Ankara 1987, s. 19-23.

“Çımişgadzak”¹⁷ şarklı kadınların giydiği pabuç, “çımişgik” ise küçük parlak pabuç demektir ve ilçenin adı bu kelimedenden gelmektedir diye bahsedilmektedir.¹⁸

Çemişgezek tarihçesini incelediğimizde, tarihin her evresinde önemli bir konumda olmuştur. 1968-1970 yılları arasında Keban Baraj Gölü çevresinde araştırma yapan H. Zübeyr Koşan, M.Ö 4000-3000 yılları arasında Tunç Devrine denk gelen bugünküne benzer bir yerleşim alanı belirlemiştir. Bu belirlemelere göre o dönemde Çemişgezek ve çevresine Kuhuriler (Mitani), Hitiler, Urartular, Medler, Persler, Selçuklular, Büyük Roma İmparatorluğu ve Sasaniler egemen olmuştu. Hitit kralı Suppiluliuma, Mitani topraklarına hükmetmişti. O ölünce Mitaniler, Hititlere saldırmış ve M.Ö.1180'lere kadar Hititler Urartular tarafından toprakları ele geçirilinceye kadar Çemişgezek'e hakim olmuştu. Hitit belgelerinde Elazığ-Tunceli bölgesi “ışuva” adıyla anılmaktaydı.¹⁹

Urartular M.Ö 900-600 yıllarında Tağar Çayı boyunca yapılan mağaraları barınma ve savunma amaçlı kullanarak (İn Delikleri) bölgeyi ele geçirdi.²⁰ Persler Anadolu'yu sarplık olarak yönetti ve M.Ö 5192'da Pers Kralı Daron, Makedonya Kralı Büyük İskender'e kadar Çemişgezek ve çevresini Pers hakimiyetine kattı.²¹ Büyük İskender ölünce generalleri ülkeyi üçe böldü. General Selevkos'a da Çemişgezek ve çevresi düşmüştü. O da yerini mahalli hanedanlara bırakıp gitti. Sonrasında Armenia Krallığı Hanedanı Elazığ, Erzincan, Kars bölgesine hakim oldu. M.Ö. 65'te kendileri de Büyük Roma İmparatorluğu tarafından yıkıldı.²² Part topraklarını Sasani Devleti aralarında paylaşmış iken bölgeye Büyük Roma hakim oldu. M.S 396'ya kadar egemenliklerini sürdürdü ve ülke ikiye ayrılınca da Doğu Roma'nın egemenliği altına girdi. Sasaniler, Doğu Roma'nın iç meseleleri ile uğraşmasından dolayı onları hakimiyetleri altına aldı. Bizans İmparatorluğu 591'de bölgeye hakim olunca ise Çemişgezek ve çevresi Hierapolis olarak adlandırıldı. Araplarla yapılan mücadeleler sonucunda taht kavgaları olunca 963'te yönetim İmparatoriçe Thephono'un eline geçti. Göreve getirilen komutanlardan Tsimiskes Çemişgezekli idi. O zamanlarda Çemişgezek'in adı “Tsimisca” idi. Kraliçe imparatorundan kurtulmak için onu

¹⁷ Çımiş-gaza-ka (Çımiş hazinesinin yeri) anlamında da kullanılmıştır. Kaya, Ali, a.g.e, s.643.

¹⁸ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.12,13; Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.15.

¹⁹ Akalın, Cüneyt –Akgülle, Ahmet H, a.g.mad, s.7332.

²⁰ Abdullah, Özbek, a.g.e, s.90-92

²¹ Kağıtçıbaşı, Çiğdem –Gbetz, Philip W, a.g.mad, s.64.

²² Tuncel, Metin, “Tunceli” Mad, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul-2012, C.41, s.378.

Tsimiskes'e öldürttü.²³ Bizans devrinde Sasanilerle Bizans arasında sık sık el değiştiren yöreye "Dersim"²⁴ adının bu dönemde verildiği tahmin edilmektedir. Abbasiler, Tunceli ve çevresini IX. yy.'da İslam devleti sınırlarına kattı. Bu yöre Hz. Ömer'in emri ile 639 yılında Müslüman Arapların eline geçti.²⁵ Alparslan'dan Anadolu'yu fethetme emri alan beylerin yardımı ile buralar 1226 yılında I. Alaeddin Keykubat döneminde Selçuklu hakimiyetine girdi.²⁶ Malazgirt Savaşı'dan önce Yukarı Fırat Havzasına ulaşan Türkler Doğu Anadolu'da başarılar gösterince ordu komutanlarına buraları "ikta" olarak verildi. Çemişgezek'te Ebu'l Kasım'a ikta olarak düştü. Selçuklu soyundan olan bu komutan Doğu Anadolu'da böylece ilk beyliği kurdu. Melikşah Bin Nasreddin soyundan gelenler Yavuz Sultan Selim dönemine kadar Çemişgezek'e hakim oldu.²⁷ Mengücek Gazi, 1071 Malazgirt Zaferinde Alparslan'ın komutanı idi. Erzincan ve çevresine hakim olan bu beylik 1142'den sonra üçe bölündü. Bu yöreye hakim olan Davud Şah ve ailesi, burası fetih olunca Alaaddin Keykubat tarafından Konya'ya gönderildi. Davud Şah'ın Emir Şeyh Hasan adlı oğlu Çemişgezek'e gönderilip Çemişgezek Beyliği'ni kurdu. Emir Şeyh, Uzun Hasan ile mücadeleye girdi. Uzun Hasan Hırbendelu Aşiretini bela olarak buraya gönderdi. Emir Şeyh Hasan ölünce yerine Emir Sohrep geçti. Sonrasında Mengüceklilerin egemen olduğu yöre II. Mehmet (Fatih) tarafından Osmanlı topraklarına katıldı.²⁸ Çubuk Bey Diyarbakır'ı Selçuklu topraklarına katınca Melikşah onu ödüllendirmek için Harput, Palu, Çemişgezek'i ele geçirme görevini de ona verdi. Çubukoğulları 1092'de Mehmet Bey yönetimine geçti. 1113'te Mehmet Bey ölünce yönetim Artukoğlu Balak Gazi'ye geçti.1124'e kadar Balak Gazi, ölümü ile de Timurtaş'ın yönetimine geçti. Alaaddin Keykubat, Malatya ordusu komutanı Emir Esidüddin Ayaz komutasındaki beş bin kişilik bir ordu ile 1126'da Çemişgezek'i fethetti. 1243'te Moğollar, Köseadağ Savaşı ile Anadolu Selçuklularını yendi ve bir rivayete göre Çemişgezek Moğol vasallığına girdi, konumunu korudu. Bir rivayete göre de Moğollara karşı koydu. 1379'da yönetim Mutahharten'in eline geçti ve 24 yıl iktidarlığını sürdürebilmek için Akkoyunlu ve Karakoyunluların yardımına sığındı. Timur'dan da yardım aldı. Karakoyunlu yöneticisi

²³ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.30-32.

²⁴ Farsça Der-sim, gümüş kapı demektir.

²⁵ Tuncel, Metin, a.g.mad, s.378.

²⁶ Ünal, Mehmet Ali, **XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı**, Ankara-1999, s.35.

²⁷ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.31-34.

²⁸ Kağıtçıbaşı, Çiğdem- Gbez, Philip W, a.g.mad, s.64.

Bayram Hoca, Akkoyunlu Devleti yöneticisi ise Kara Yölük Osman'dır. Çemişgezek'in yönetimi ise Çemişgezek Beylerinin elinde idi. Moğollarla iyi geçinen Kara Yölük Osman zamanla bu yörede güçlü bir devlet kurdu. O sırada Çemişgezek hakimi olan Şeyh Hasan buradan kovuldu. O da Karakoyunlu hükümdarı İskender Bey'e sığındı. Çıkan savaşta Kara Yölük Osman Bey öldürüldü. Karakoyunlular Akkoyunlu hükümdarı tarafından ortadan kaldırıldı. Böylece Karakoyunlular ve Akkoyunlular dönemi kapanmış oldu.²⁹ İran Şahı Şah İsmail Çemişgezek'i ele geçirmek için kızıl baş beyi Nur Ali Halifeyi gönderdi. Çemişgezek Beyi Hacı Rüstem Bey bölgeyi savaştan ona teslim etti. Hacı Rüstem Irak'ta bazı bölgelere yönetici olarak gönderildi. Nur Ali Çemişgezek halkına eziyet edince, ayaklanan halk Rüstem Bey'e haber gönderip ayaklanmanın başına geçmesini istedi. Rüstem Bey ise Şah İsmail ile beraber Osmanlılara karşı savaşmaya gitti. Şah İsmail, Osmanlıya Çaldıranda yenilince Rüstem Bey ve kırk adamı idam edildi. Yavuz Sultan Selim, Rüstem Bey'in oğlu Pir Hüseyin'i ayaklanmayı bastırması için gönderdi. Pir Hüseyin Bey, Nur Ali'nin başını kestirdi.³⁰ Çemişgezek ve çevresi 30 yıl Osmanlı hakimiyetine girdi. Pir Hüseyin Bey, 1544'de geride on altı oğul bırakıp öldü. Osmanlı da buraları iki sancak, iki zemet ve tımara ayırıp Pir Hüseyin Bey'in oğulları arasında paylaştırdı.³¹

XX yy.'a gelindiğinde ise Dersim, vergisini vermeyen, komşu ilçe ve illere tacizlerde bulunan bir yer haline geldi. Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin tam olarak kurulamadığı yerlerde aşiret reisleri (ağa), dini önderler (seyyit) birlikte büyük bir güç sahibi idiler.³² Çemişgezek'te yaşanan bu sıkıntılardan nasibini almıştı. Çemişgezek halkı bir yandan ilçesini korurken bir yandan da milis kuvvetlerini oluşturarak askeri harekate katılmıştı ve orada birliklere rehberlik etmişti. Buna rağmen Dersim de ilk isyan 1907'de yaşandı. Kureyşan aşireti 1908'de Resik aşireti lideri Bekir Ağa beş yüz adamı ile Çemişgezek'e saldırdı.³³ Sonrasında Dersim (1916), Koçgiri (1921), Şeyh Sait (1925), Koçuşağı (1926), Seyyit Rıza(1937) ve Dersim (1938) isyanlarında da Çemişgezek'te yoğun çatışmalar oldu. Albay Mustafa Muğlalı, çoğu bölge halkından

²⁹ Tuncel, Metin, a.g.mad, s.379.

³⁰ Kaya, Ali, a.g.e, s.643; Özbek, Abdullah, a.g.e, s.39- 48.

³¹ Ünal, Mehmet Ali, a.g.e, s.35,36.

³² Akalın, Cüneyt, Akgülle, Ahmet H, a.g.mad, s.7332.

³³ Özbek Abdullah, a.g.e, s.39- 48.

oluşan gönüllü milisler ve jandarma kuvvetleri ile 7 Ekimde isyanı, 30 Kasımda çıkan ayaklanmayı bastırıldı.³⁴

Ayaklanmaların yoğun yaşandığı 1936'da Tunceli ili oluşturuldu ve Çemişgezek de buraya bağlı bir ilçe yapıldı. Çemişgezek, Elazığ'dan yönetilmeye başlandı. 1946'da Tunceli ili tam olarak teşekkül edince 1947'de Çemişgezek Tunceli'nin ilçesi halinde yönetilir oldu. O günlerde Tunceli'nin merkezi Hozat'tı, Pülümür de Erzincan'a bağlı idi. Kullanıla gelen Dersim adı, 1936'da önce "Kalan" sonra da "Tunceli" olarak değiştirildi.³⁵

Çemişgezek gelip geçen bu kadar medeniyete ve yaşanan bu kadar kargaşaya rağmen bölgede tarihi önemini koruyan bir yere sahiptir. Yaşayan her bir medeniyette birçok eser bırakmıştır geriye. Bu eserlerden bazısı günümüze kadar gelememiş, zamanla yok olup gitmiştir. Bazısı ise büyük hasarlarla dahi olsa varlığını koruyabilmiştir. Bu eserlerin günümüze kadar gelebilenlerinden bir kaçı ise şunlardır:

Bayram Baba Türbesi: Bayram Baba, Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin mürididir. Çemişgezek ilçesi, Tekke Mahallesi'nde mezarı bulunur. Bir gün Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri halvethanesinde ağlayınca Kayserili müridi Bayram Baba da ağlamaya başlar. Bunun üzerine Hacı Bayram Veli Hazretleri,

"Noldu bu gönlüm, noldu bu gönlüm, Allah gamıyla doldu bu gönlüm
Yandı bu gönlüm, yandı bu gönlüm, Yanmama da derman buldu bu gönlüm
Bayramım imdi, bayramım imdi, Bayram ederler yar ile şimdi
Hamd-ü senalar, hamd-ü senalar yar ile bayram kıldı bu gönlü" der.

Hacı Bayram Veli Hazretlerinin "Yar ile bayram kıldı bu gönlüm" demesine tahammül edemeyen Kayserili Bayram Baba: "Efendi Hazretleri, siz yar ile bayram ederseniz, biz de ağyar ile bayramdayız; size Hacı Bayram derlerse bize de Bayram Baba derler" der. Hazreti Veli şu emri verir: "Bre sabırsız, bre derbeder Bayram. Sana vereceğim vazifenin bidayeti gülünç, nihayeti külünk, yatağın bir müddet mezide küllük. Seyahat mahallin mütenevvi, ikametgahın dünya, evin Çemişgezek'tir. Mısır, Bağdat, Şam, Halep, Azerbaycan yap. Sonra Çemişgezek'e git. Nasibin külingi yalçın kayaya sapla. Mayi Bayram anılsın" der. O da dergahtan ayrılır. Mısır, Bağdat, Şam, Halep, İran, Azerbaycan, Erzurum'a varıncaya kadar bin bir meşakkate maruz kalır.

³⁴ Özbek, Abdullah, a.g.e, s 48,49.

³⁵ Kaya, Ali, a.g.e, s.644; Kağıtçıbaşı, Çiğdem, - Gbetz, Philip W, a.g.mad, s.64; Tüzün, Gürel- Akbayar, Nuri, a.g.mad, s.317; Tuncel, Metin, a.g.mad, s.379.

Çemişgezek'e varır. Çukur Mahallesi'nden Hasik Oğulları'na mensup dul bir kadınla evlenir. Ağaçlar diker, bahçeler meydana getirir. Çemişgezek halkı, bütün bunları gülünç bulup ona deli gözü ile bakar. Nihayet ağaçlarda su ihtiyacı zamanı gelip çattığında kazma küreği bırakarak Tağar Çayında abdestini alır, yalvarmaya başlar: "Yarabbi kulunu halka karşı mahcup 'bırakma" der ve "Ya Hakk" diyerek külingi ilk taşın ortasına saplamış, kayadan su fişkırmaya başlar. Halk, oraya koşar ve Bayram Baba'dan özür dilerler.1456 yılında efendisini ziyaret için Ankara'ya varır, Hacı Bayram Veli Hazretlerine durumu arz eder. Çemişgezek'e döndükten sonra Müştak Köyü'nde bulunan Şeyh Müştak oğlu Molla Abdulgani ile işbirliği yaparak Emir Derviş Hüseyin'e karşı cephe alır. 1462 tarihinde vefat eder.³⁶

Uzun Hasan Türbesi: İlçenin girişinde bulunan Tekya Mahallesindedir. Bahçelerin içinde blok bir kayanın üzerine prizma şeklinde inşa edilmiştir. 1971'de de restore edilmiştir. Halk türbenin Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'a ait olduğunu söylerse de Uzun Hasan ise 1478'de öldüğünden bu doğru değildir. Kitabesinde türbenin H. 980(1572)'de yapıldığı yazılıdır. Alaaddin Davud Şah'ın oğlu Emir Şeyh Hasan'a ait türbe olduğu da rivayet olunur.³⁷ İki katlıdır. Alt katında cenazelik, doğuda kapı, batı ve kuzeyde ise pencereler, kapı ve pencerelerin yanlarında da sekiler vardır.

Eski Hamam (Hamam-ı Atik): Hamamatik Mahallesi'nde bulunmaktadır. Akkoyunlu Uzun Hasan'ın oğlu Yakup Bahadır Han tarafından XV. Yüzyılın III. çeyreğinde yapılmıştır. Akkoyunlu döneminden kalan tek yapıdır.³⁸ İçinde serinleme, soyunma ve gelin odası vardır. Giriş kapısı üzerinde Türkçe ve Arapça iki kitabe bulunur. Hacı Ali Ağa tarafından H.1175 (M.1762-1763) tamir edilmiştir. Mülkiyeti özel şahsa aittir. 1968-1969'da ilçe belediyesince çalıştırılmış sonra hissedarların geri alması ile bakımsızlığa terkedilmiştir.³⁹

Yeni Hamam: Çukur Mahallesi'ndedir. H.1113(M.1701-1702)'de Bayramoğlu Hacı Hüseyin tarafından yapılmıştır. Kesme taştan ve molozdan yapılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. Sıcaklık, ılık ve soğukluk bölümlerinden oluşur. Planı Eski Hamam'a benzer. Bugün depo olarak kullanılan hamam o günlerde mülkiyeti şahıslara ait idi.⁴⁰

³⁶ Bayram Baba, <http://cemisgezek.bizhat.com>.

³⁷ Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.122; Özbek Abdullah, a.g.e, s.86-87.

³⁸ Akalın, Cüneyt- Akgülle, Ahmet H, a.g. mad s.7344.

³⁹ Işık Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.127.

⁴⁰ Özbek Abdullah, a.g.e, s.89-90; Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.128.

Pulur Höyüğü: Bu höyük 1968-1969 yıllarında yapılan kazılarda Keban Barajı'nın suları altında kalan eski Pulur (Sakyol) köyündedir.⁴¹

Yeniköy Höyüğü: Pulur (Sakyol)'un doğusunda şu an sular altında kalan Luluşağı Köyü'nün 3 km. kuzeyinde yer alan höyüğün diğer bir adı Gavur Höyük'tür.⁴²

İn Delikleri: Bu kaya odaları ilçe merkezinin batısında, Tağar Çayı'nın üst kısmında yüksek kalker kayalardan oluşan yükseltinin yan yüzeylerinde bulunmaktadır.. Kayalara oyulan ev, oda ve sarnıçlar, merdivenler, galeriler ve ziraai mahsullerin depolandığı bölmelerden oluşan, matematiksel olarak oyulan üç katlı yirmi kadar oda mevcuttur.⁴³

Yelmaniye Camii: Medrese Mahallesi'ndedir. Cami bir yapı topluluğu içinde yer alır. H.806'da Timur Devrinde Çemişgezek Beyi Tacettin Yelman tarafından 1404'te yapılmıştır⁴⁴

Hamidiye Medresesi: Medrese Mahallesi'nde bulunur. Kitabesinden Sultan II. Abdülhamit zamanında yapıldığı tahmin edilen medresenin temelleri Selçuklu dönemi medresesine aittir.⁴⁵

⁴¹ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.79; Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.147.

⁴² Akalın, Cüneyt- Güllü, Ahmet H, a.g.mad, C.10, s.7343.

⁴³ Bazı kaynaklarda 30 odalı olduğu belirtilir. Levend, Agah Sırrı-Abadan, Yavuz, a.g.mad, s.448.

⁴⁴ Özbek, Abdullah, a.g.e, s.81-84; Akalın, Cüneyt- Akgülle, Ahmet H, a.g.mad, s.7343; Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.119.

⁴⁵ Işık, Yücel, **Bir Tutam Tunceli**, Tunceli-2012, s.127.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE HAYATIN GEÇİŞ SAFHALARI İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

1.1. Doğum ile İlgili Halk İnanışları

İnsan yaşamını incelediğimizde üç önemli geçiş dönemi bulunmaktadır. Bunların ilki doğum olayıdır. Yuvanın kurulabilmesi neslin devamı için doğum zaruri bir olgudur. Doğum olayı değişmezken doğum ile ilgili inanış ve uygulamalar yöreden yöreye değişiklik arz etmektedir. Doğum olayı Çemişgezek yöresi için de kutsallığı ve kutsanma şekilleri bakımından değişiklikler göstermektedir

Konunun daha iyi anlaşılması için Çemişgezek'te ki doğum inanışlarını; doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

1.1.1. Doğum Öncesi Halk İnanışları

Çemişgezek'te doğum öncesi halk inanışları; kısırlığı giderme, hamile kalma, gebelikten korunma, düşük yapmayı engelleme ile ilgili inanışlar üzerinde durma, aşerme, çocuğun cinsiyetini anlama, hamilelik sırasında annenin çocuğunu kaybetmemek için kaçınması gereken davranışlar diye sayılabilir.

1.1.1.1. Kısırlığı Giderme Ve Hamile Kalma

Eski zamanda toprak bir, arazi bir idi ve evlenen çiftler ayrı eve çıkmayıp o aile ile beraber kalır yani "birlik" otururdu. Malda bölünme olmaz, böylece varlığa varlık katılırdı. Ayrıca tarla, bağ, bahçe, çift işleri ancak çok kişi ile üstesinden gelinecek işlerdi. O nedenle aileler için evlilik ne kadar kutsalsa çocukta bir o kadar önemli idi. Doğacak çocuk erkekse sevinç daha da katlanırdı ki kaynananın ve kaynatanın hatta diğer akrabaların dahi yeni evlenen çiftlerden çocuk beklentisinin yüksek olmasına sebep olurdu. Eğer evliliğin ilk yıllarında doğurganlık yok ise hem evlenen çiftler hem de aile toplum gözünde ister istemez ikinci plana atılırdı. Bu yüzden evliliğin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra, gelin hala hamile değilse "acaba kısır mı?" gibi dedikodular çıkmaya başlardı. Hatta öncelikle kadından başlamak şartı ile kusurun kimde olduğu araştırılır ve erkek bu noktada sıkıntıya düşen en son kişi olurdu. Hatta bunu dile getirmek erkeğe haksız yere sürülen bir leke olarak ailesi ve çevresi tarafından

algılanırdı. Yörede son zamanlarda bu düşünce yavaş yavaş kırılmış ve bu durumun bir kusur olmadığı, hastalık olarak algılanıp rahatlıkla tedavi ile çocuk sahibi olabileceği hem düşüncede hem de uygulamada oturtulmuş durumdadır. Bu durumda kadının üzerinde kurulan haksız baskıları ortadan kaldırmış, suçlu veya “eksik etek” olarak algılanmaması gerektiği veya kendisine dayatılan eski yöntemleri (ki bazıları oldukça sakıncalı idi), uygulamak zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Kadının hamile kalmaması durumunda şimdilerde kadın ve erkekte bir sorun olup olmadığını bilimsel yöntemlerle araştırılırken eski dönemlerde ise bilimsel yöntemlerden önce halk inanışları devreye girerdi. Ve sorunun tespitinden sonra hemen tedavi yoluna gidilirdi. Kısır kadın Divanı Lügatı-ti Türk’te doğurmayan insan veya dört ayaklı hayvan kısırak olarak tanımlanmıştır.⁴⁶ Eski Türklerde çocuğu olmayan, çocuk sahibi olmak isteyen anneler ve onun birinci dereceden yakınları mezarları ve evliya türbelerini ziyaret eder, onlara adak adar, onlara dua ederdi. Mukaddes kabul edilen ata ve kam mezarlarına çaput bağlar, saç ve kurban sunup onlardan çocuk isterlerdi.⁴⁷

Çemişgezek’te kısırılık sorun olarak görülmekte ve kısırlıktan kurtulmak için bazı şeyler yapılmaktadır. Onlar ise şunlardır:

- Kısır kadın, çocuğu olsun diye yatırlara, ziyaretlere götürülürdü.⁴⁸ Veli inancı Anadolu’ da en yaygın bilinen kültlerden olup Arapça “vela”, “veliye (yakınlaşmak, yakın olmak)” fiilinden gelen veli kelimesi, sözlükte; dost, ahbap, arkadaş, yardımcı, komşu vs. manaları ifade etmektedir ve çoğulu “evliya” dır. Kült ise “yüce ve kutsal olarak bilinen varlığa karşı gösterilen saygı, onlara tapma” demektir.⁴⁹ Çemişgezek’te çocuk olsun diye kısır kadın veya kaynana gibi birinci dereceden yakınlar ya rüyalarında görmeleri üzerine ya adak adadıklarından ve o adağın gitmezlerse gerçekleşmeyeceği korkusu ile ve ya da oradaki evliyaların yüzü suyu hürmetine yakın akrabalara, adakları olanlara haber gönderilirdi. Beraberlerinde duası kabul olanları veya masum kişileri de götürmek üzere toplanırlardı. Kısır kadın, Sıtma Pınarı (Sıtma

⁴⁶ Kaşgarlı, Mahmut, **Divanı- Lügat’ti Türk, Tercümesi**, (Çev. Besim Atalay), C.3, Ankara-1986, s.322, 559; Araz, Rıfat, **Harput’ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Ankara-1995, s.92.

⁴⁷ Günay Ünver, Güngör Harun, **Başlangıcından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, s.84.

⁴⁸ Ziyaret: Türkçede birini veya bir yeri görmeye gitmek, Arapçada ise “zevr” kelimesinden gelmektedir ve hem ziyaret etmek hem de ziyaret eden anlamında kullanılır. Keskin, Yahya Mustafa, **“Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç Ve Uygulamalar”**, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.6, Elazığ-2001, s.44

⁴⁹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.259; Keskin, Yahya Mustafa, **“Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç Ve Uygulamalar”**, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.6, Elazığ-2001, s.45.

Puharı) denilen suya, Sultan Hıdır Ziyaretine, (Pertek-Hozat yolu kenarında), Kırklar Dağı'nda bulunan ziyarete, Sur Tepesine, Bayram Baba Türbesine, Müştak Baba Türbesine, Elazığ'da bulunan Fethi Ahmet Baba Türbesine; Nadir Baba, Beşikli Baba, Arap Baba, Tespih Baba, Üryan Baba Türbelerine götürülür. Türbede dua edilip oraya bez-çaput bağlanır, bazen kurban kesilir, eti orada bulunanlara da dağıtılmak sureti ile yenilip gelinir. Buralara eskiden at veya katırlarla, şimdilerde de yakınsa traktör, uzak ise arabalar tutularak gidilir. Sultan Hıdır'a gidildiğinde yol uzun olduğundan ve şifasından daha çok yaralanmak için bir gece orada kalınır. Dualar edilir, çaput bağlayan bağlar, kurbanlar kesilir, pişirilir ve etten oraya ziyarete gidenlere dağıtılır, onların duası da alınır ve geri dönülür.⁵⁰ Eti yiyenlerden kısır olan kadının çocuğu olması için dua etmesi özellikle istenir. Etin kalanı da buradaki çevre evlere dağıtılır. Bu kurban kesme uygulaması eğer yapılan dualar kabul oldu ise o zaman şükür amaçlı olarak da kesilir. Bazen kısır kadınlar elindeki bezi türbeye sürer,⁵¹ bazen de türbeye başını yaslayarak orada uyur,⁵² ya da türbeye yakın evlerde o gece konaklar.⁵³ Eğer türbe ziyareti sonrası kız olursa Sultan Hıdır'a istinaden Sultan, erkek çocuk olursa Hıdır, veya Bayram isimlerinin verildiği görülmektedir. Fethi Ahmet Baba'ya gidenler de erkek çocuk olursa çocuklarına bu zatın adını verilmektedirler.⁵⁴

- Kısır kadın “höllük” denilen elenip ısıtılan temiz toprağa oturtulur. Kadının çocuğunun olmama sebeplerinden birisi de onun üşütmüş olma ihtimali olarak görülür.⁵⁵
- Kısır olan kadın rahimine sülük salınır ve sülüğün orada pis kanı emip düşmesi beklenir.
- Ebe gümece kaynatılır, kadın bir leğenin içinde bu suya oturtulur. Etrafına da bir battaniye sarılır ve bir müddet bekletilir.
- “Kerme” yani “tabakalanmış sert koyun gübresi” kızdırılır ve bir beze sarılarak kadın üstüne oturtulur. Yaptığımız görüşmelerde yöredeki tecrübeli kadınlar “Bunlar yaşanmış olaylardır ve bu işlemler sonucu kısır kadınlar

⁵⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵¹ Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁵² Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev anımı, Uzungöl.

⁵³ Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁵⁴ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵⁵ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

bebek sahibi olmuşlardır.” şeklinde anlatmışlardır.⁵⁶ Bu da gösteriyor ki yeni evlenen gelinlerin kendilerine dikkat etmemeleri ve üşütmeleri de bebeğin gelmesini geciktirmektedir. O yüzden yörede yeni gelinin çeyizinde el işi yün çorap, batık, şal, kuşak bulundurulması adeti vardı.

- Yörede kısır kadınlar çocukları olması için kadının rahmine çiğ yumurta koyup bekletilir, kaynamış sütün buharına veya çiğ soğan kabuğu kaynatıp onun buharına oturtulur.⁵⁷
- Hıdırellez’de erkek çocuk olsun diye kilit açtırılır.⁵⁸
- Kısır olan kadına boynunda taşıması için muska, boylama gibi, içinde ayet veya duaların yazılı olduğu, üçgen şekilde muşambaya sarılan şeyler yapılır.⁵⁹
- Bel çektirilir. Erkek çocuğu olan kadının çocuğu kısır olan kadının kucağına verilir. Bu uygulamanın farklı bir şekli de düğün günü görülür. Yeni gelin kısır olmasın diye kucağına özellikle erkek çocuğu verilir ve “döl tutsun” denilir.⁶⁰
- Ayrıca kısırlıkta büyüklerin, ağzı dualı kişilerin, çocukların, mazlumların hayır duaları alınır.⁶¹

1.1.1.2. Gebelikten Korunma ve Düşük Yapma

Çemişkezek’te çocuğu olup da sık sık elinde olmadan düşük yapan kadına “tebe, taba” tabiri kullanılırdı. Tebe tabiri Divan-ı Lügati Türk’te “kınanmak, ayıplanmak” gibi anlamları ifade eden “tabalamak” kelimesini farklı bir kullanımı idi.⁶² Sürekli hamile kalıp çocuk düşüren kadınlar içinde gebe kadın kirpi eti yer, eşek sütü içerse çocuğu düşmez gibi diğeri kadar sakıncalı olan yöntemlerde yine gizli gizli uygulanırdı.⁶³

Yörede eskiden ailenin bakamayacağı sayıda çocuğu olduğunda veya gebe kadın sürekli kız çocuğu doğurduğunda kaynana ve kaynata gibi aile büyüklerinin onayı

⁵⁶ Rahime Yılmaz, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁵⁷ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁵⁸ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

⁵⁹ Hasan Yıldırım, 1932, Okur- yazar, Çiftçi, Uzungöl.

⁶⁰ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

⁶¹ Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişkezek.

⁶² Kaşgarlı, Mahmut, **Divanı- Lügat’i Türk, Tercümesi**, (Çev. Besim Atalay), C.3, Ankara-1986, s.322, 559; Araz, Rıfat, **Harput’ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Ankara-1995, s.92.

⁶³ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

olmadığı için gizli olarak ve nadiren başvuru yollarından birisi de düşük yapmaktır. Yani o bebekten kurtulmaktır. Bu uygulamalar tehlikeli idi. Örneğin, rahime tavuk tüyü konulması,⁶⁴ ebe gümecinin acı olan kökünün sürülmesi, sülük salınması gibi.⁶⁵ Bunlara ek olarak ağır yük taşımak, yüksek bir yerden atlamak gibi hareketler de yapılırdı.⁶⁶

Çemişgezek'te tebe sorun olarak görülmekte ve tebeden kurtulmak için bazı şeyler yapılmaktadır. Onlar ise şunlardır:

- Hacda kesilen devenin dili tebe kadına yedirilir. Yine hacdan getirilen “tebe taşı” da denilen okunmuş tasla kadına su içirilir. Bu tas işlemeli bir taktır. Bu tasla ilgili olarak, Kabe'den dönen hacılardan dua istenerek okutulmuştur ve oranın yüzü suyu hürmetine çocuk kalır inancı vardır. Ayrıca bu tas Kabe'den gelmiştir, ne olursa olsun mübarektir, bu yüzden çocuk kalır inancı da görülmektedir.⁶⁷
- Kabe'ye sürülen bir kumaş parçasını gebe kadın, banyonun dışında hamile kalana kadar beline bağlar ve o şekilde dolaştırılır.
- Kabe'den getirilen kilit açılır.⁶⁸
- Tebe kadın için, yedi çeşmeden su alınır, yedi yerden çivi toplanılır ve nalbanttan bilezik yapılır. Su içilir, bilezikte bebek olana kadar takılır.⁶⁹
- Tebe kadının çocuğu olursa, yedi yıl saç kestirilmez. Çocuk çirkinleştikçe kimsenin dikkatini çekmeyecek böylece nazar da değmeyecek ve çocuk uzun ömürlü olacaktır diye inanılır.
- Çocuk yaşasın diye başkalarının eskileri yedi yıl giydirip onlarla büyütülür ya da bebek olana kadar konu komşudan toplanan eşyalarla bebeğin ihtiyaçları tamamlanır ve bebek büyüyene kadar bunlar ona giydirilir.⁷⁰

⁶⁴ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁶⁵ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁶⁶ Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁶⁷ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁶⁸ Pamuk Koçoğlu, 1945, Okur-yazar, Ev Hanımı, Sarıbalta; Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁶⁹ Saniye Çoşkun, 1928, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁷⁰ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

1.1.1.3. Hamilelik (Gebelik) Dönemi

Çemişgezek'te hamile olan kadına “gebe, iki canlı (karnında taşıdığı bebekten dolayı), yüklü” gibi isimler verilmektedir.⁷¹ Kadın, hamile kalınca utanıp açıkça bunu herkese söyleyemez, evin büyüğü olan kayınvalideye durumu gizlice haber verir. O da münasip bir dille gerekli kişilere bildirirdi. Kadının gebe olması bir nevi hastalık sayılmıştır ki bu hastalık güzel bir hastalıktır ve sonunda haneye bir mutluluk getirecektir. Kadının hamileliğini saklaması, bu konuda “gelinlik etmesi” yani utanması edepten sayılmıştır. Özellikle kaynata veya kayınlardan saklana bildiği kadar saklanır, gebenin karnı belli olmaya başladığında durumdan ev ahalisi haberdar olurdu. Hata eskiden yörede kadınlar gebe iken evden dışarı çıktıkları zaman giydikleri kıyafetin üzerini ayrıca bir örtü ile örtünürlerdi ve hamileliği böylece belli olmazdı.

Doğum öncesinde kadının hamile olup olmadığı sorularla ve gebenin hal ve hareketlerinden anlaşılırdı. Eskiden ailenin maddi durumu iyi olmadığından ya da birlik gittiği için ihtiyaçtan dolayı hamile kadın doğum yapana kadar çalışır, hastalığının ağırlaştığı durumlarda dahi nazlanma gibi bir durum söz konusu bile olamazdı.

Yörede gebe kadının hamileliğini sıkıntısız geçirmesi için güzel şeylere bakması istenir. Güzel çocuğa bakanın çocuğunun da güzel olacağına inanılırdı. Çocuğu güzel koksun diye gebe kadın gül yaprağı yer veya onu koklardı. Hamile kadın kız çocuğu olur diye süpürgeye dahi oturtulmazdı.⁷²

Yörede gebe kadının yapıp ettiklerinden bebeğin etkilendiği düşüncesi yörede de var olan bir inançtır. Nar, dalak, ciğer, kara erik, gül yer veya gülü koklayıp sonra da eli ile vücudunun herhangi bir yerine dokunursa orada yediği şeye benzer işaret olacağına, tavuk boynu yerse çocuğun boynunun düşük olacağına inanılır.⁷³

Gebe kadın doğumu kolay olsun diye doğum öncesi yıkanır. Doğum sırasında saçlarını çözüp onunla yüzündeki terleri silinirse çillerin, doğum lekelerinin gideceğine, hamilelik boyunca saçının kesilmemesi gerektiğine ve bunun günah olduğuna inanılırdı. Ayrıca gebe, hamilelik boyunca köpek, yılan gibi şeylerden de uzak tutulurdu.⁷⁴

⁷¹ Bezar Yıldırım,1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁷² Müyesser Koçoğlu,1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

⁷³ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek; Fatma Aksakal,1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek; Rahime Yıldırım,1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl; Memduh Köse, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁷⁴ Memduh Köse, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Neslihan Yılmaz,1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek; Memduh Köse, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

1.1.1.4. Aşerme

Bir kadın gebe yani hamile olduğunda, midesi bulanır, karnı ağrır, adet göremez. Bu zamanlarda gebe kadın olmayacak şeyleri, olmayacak zamanlarda ister veya bazı şeyleri yemek ya da bakmak dahi hamile kadını rahatsız eder. Gebe kadının hormon dengesini alt üst olmasından dolayı yaşadığı bu durum yöre halkı tarafından “aşerme” olarak adlandırılmaktadır. Günümüzde bazı doktorlar tarafından bunu psikolojik olduğu, gebe kadının hormonları ile alakası olmadığı söylene de bu aslında aile tarafından kadına verilen nazlanma hakkıdır. Bu dönemde başta eşi olmak üzere aile ile yakınları da gebenin istediği şeyi temin etmeye çalışır.

Eskiden yörede aşeren kadınlar, aşerdiği şeyi öyle kolay elde edip yiyemedikleri için içlerinde ukde kalırdı. Dolayısıyla da yapılan görüşmeler sırasında görmüş geçirmiş kadınların “eskiden kocalar bu kadar bilinçli değildi ve ayrıca her şey bu kadar bol da değildi ki karısı ne istiyorsa onu getirsin”⁷⁵ serzenişlerinde bulunduğu görülmüştür. Ayrıca gebe kadın gebeliğini utancından sakladığı durumlarda, ya da ev işleri ağır olduğu ve kadının hem evde hem de tarla, bahçe, hayvan işleri ile uğraştığı zamanlarda kadının nazlanmaya, isteklerini dile getirmeye veya dile getirse bile o dönem şartlarında istediği şeylerin bulunmasına da imkan yoktu. Savaş, seferberlik, kıtlık, isyan dönemlerinde bu bir lüks sayılırdı. Ama şimdilerde aşeren kadınların istediklerinin yedirilmesine daha bir özen gösterilmektedir. Bu durum ise yokluk yıllarını hatırlayan kadınların sevdikleri adına sevinmesine sebep olmaktadır. Ayrıca yörede eğer annenin istediğini yiyememesi durumunda çocuğun şaşı olacağına veya bir yerlerinin eksik doğacağına dair bir inanışta vardır. Yörede lohusa kadının yanında sütü azalmasın diye nefsi çekecek şeylerden bahsedilmez, bahsedildi ise o şey temin edilmeye çalışılır ya da pişirilen bir yemek “kokmuştur, canı çekmiştir” denilerek ilk önce gebe kadına tattırılır.⁷⁶

1.1.1.5. Çocuğun Cinsiyeti

Yörede ev içerisinde kadının hamile kalması büyük bir sevinçle karşılanırdı. Erkek egemen bir toplum olduğundan ilk çocuğun ya da hiç olmazsa çocuklardan birinin erkek olması istenirdi. Yörede bazı ailelerde kız çocuğu doğurmak utanç kaynağı

⁷⁵ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁷⁶ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

sayılmakta “çürüyesice yine kız doğurdu”⁷⁷ denilerek bu dile getirilmekte idi. Gelin daha aileye ilk adımını attığı düğün günü dahi kucağına erkek çocuk verilerek⁷⁸ bu duygu gün yüzüne çıkarılmaktadır. Çemişgezek’te çocuğun cinsiyetini tahmin için bazı şeyler yapılmaktadır. Onlar ise şunlardır:

- Rüyada görülen ekmek, su, yeşillik kız çocuğuna; çalışmak, bina erkek çocuğuna yorumlanır.⁷⁹
- Gebeden habersiz oturacağı minderlerden birine makas, birine de bıçak konur. Gebe, bıçağın üstüne oturursa erkek, makasın üstüne oturursa kız olacağına yorumlanır.⁸⁰
- Gebenin başından aşağı tuz dökülür, başından aşağısını kaşırsa kızı, başından yukarısını kaldırırsa oğlu olacağına yorumlanır.
- Gebe kadına ansızın “ellerine ne oldu?” diye sorulur ve ellerinin üstüne bakarsa erkek, avuç içine bakarsa kız olur diye yorumlanır.⁸¹
- Bebeğin anne karnında oynamasına göre sağda oynarsa oğlan, solda oynarsa kız olacağına yorumlanır.⁸²
- Gebenin göbek şekline göre de bebeğin cinsiyeti tahmin edilir. Göbek ileri doğru ve şişkinse ise erkek, göbek yayvan ve küçük ise kız diye yorumlanır.⁸³
- Gebenin kalçaları iri ise kız, değilse erkek olur diye yorumlanır.⁸⁴
- Gebenin yüzünde çil olmazsa ve anne güzel olursa erkek, çil olur ve anne çirkinleşirse kız olur diye yorumlanır.⁸⁵
- Gebe tatlıyı severse erkek, ekşiyi severse kızı olur diye yorumlanır. Hatta “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye atlıyı doğur Hakkı’yi” deyişi de kullanılmaktadır.⁸⁶
- Ayrıca kadının kirpiklerinin çiftleşmesi, gürleşmesi ya da saç ve kaşların dökülmesi de hamilelik belirtisi sayılır.⁸⁷

⁷⁷ Fatma Aksak, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁷⁸ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Uzungöl.

⁷⁹ Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁸⁰ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar

⁸¹ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön Lisans Mezunu, Çemişgezek.

⁸² Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁸³ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Pamuk Koçoğlu, 1945, Okur-yazar, Ev hanımı, Sarıbalta.

⁸⁴ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

⁸⁵ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁸⁶ Rakibe Ersoy, 1951, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁸⁷ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

- Rüyada bilezik görülürse oğlan, altın görülürse kız olacağına yorumlanır.⁸⁸

Günümüzde ise çocuğun cinsiyetini öğrenmek için doktora gidilmekte 4. ayda ultrason sonucuna göre hazırlıklar başlamaktadır. Bazı aileler nazar değmesin diye çocuğun cinsiyetini çevresindekilerden saklayabilmektedirler.

1.1.1.6. Bebek Beşiği- Lohusa Yatağı

Bebeğin beşiği bezden yapılır, tavanda bulunan ve “kisek” denilen ahşap evlerde duvar yapımında kullanılan köşeli ya da silindir biçiminde kalaslara iple asılır. Dört bir tarafına gergin dursun diye ağaç takılır, iple bağlanır ve bebeğin yatağı da bunun içine konur. Bu yatağa “torba beşik denir.”⁸⁹

Gebenin ve bebeğin yatağı da önceden hazırlanırdı. Gelin evlenmeden önce doğumunda, çocuğunun sünnetinde kullanılmak üzere çarşaf, yastık kılıfı, yorgan, yorgan yüzü, döşek gibi şeyleri çeyizi için hazırlardı. Doğum öncesinde gebenin ve bebeğin yatağı ve diğer ihtiyaçları gebe kadının annesi tarafından hazırlanırdı.⁹⁰ Genelde gelinler “birlik götürüldüğünde” yani gelin; kayınvalide, kayınpeder, bekar görümce ve kayınla beraber aynı evde ikamet etmesi durumunda ilk çocuğun doğumu gerçekleşecek ise gelinin annesi hazırlıkları yapardı.⁹¹ Hazırlanan bu yatağa “lohusa yatağı” denirdi. İlk doğumdan sonraki doğumlarda bebeğin Amerikan bezinden yapılan alt bezi, kundağı, zıbını, gömlek, göbek bezi, gebenin ve bebeğin alnına bağlamak için tülbent hazır edilir, lohusa kadının geceliği, yeleşği, yazması, ve “bebek beşiği” denilen bebeğin yatağının süslenmesi gibi hazırlıklar yapılırdı. Ama bazı köylerde ise kızın annesi hamilelik boyunca ziyarete dahi gelmez, “ayıptır, günahıdır” denirdi. Ancak doğumdan sonra kızını ziyarete giderdi.⁹²

1.1.1.7. Beşik Kertmesi

Anadolu’da olduğu gibi Çemişgezek’te de kişilerin insani ilişkilerinde söz vermesi ve sözünde durması önemlidir. Hatta namusla bile eş değer tutulmaktadır. Söz verme, sadece kişilerin değil ailelerinde bir nevi birleşmesi anlamına gelen bir olaydır. Bir birlerinden memnun olan ailelerin bu durumlarını devam ettirmek için “beşik

⁸⁸ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁸⁹ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁹⁰ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁹¹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁹² Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

kertmesi” uygulamasını uzun yıllar yaşatmışlardır. “Kert” sözcüğü; Orta Anadolu Türkçesinde “ant, inanış, sadakat” kavramlarını bildiren “kertü” veya “kerti” kelimesi ile aynı anlama gelmektedir.⁹³ Yakutlularda ağacı ya da yeri kertmek, dostluk ve ant unsuru idi. Hatta bir Çin kaynağı, Orta Asya Türk topluluklarından Wuhuanlar’ın, bağlılıklarını göstermek için, kertilmiş çubuk kullandıklarını bilinmektedir.⁹⁴

Anadolu’da çocukların daha beşikte iken, babaları tarafından birbirleriyle nikahlandırılmaları anlamına gelen “beşik kertme” olayı, nikah kadar güçlü idi hatta nikah yerine sayılırdı. Büyüyüp de beşik kertme nikahını bozmak isteyenler, onu ancak iki tanik dinletmek sureti ile bozabilirlerdi. Beşik kertmesi çocukları ayırmak, Türklerde uğursuzluk sayılır ve bu olayın felaket getireceğine inanılırdı. Beşik kertme deyimi, beşikteki kız ve erkek çocuklarının nişanlandıklarının alameti olarak, ağaç veya tahtadan yapılmış beşiklerin kenarlarına bir “kertik” (işaret) konulmasından türemiştir.⁹⁵

Yörede eski zamanlarda iki bebeğin annelerinin birbirlerine sözleşme amaçlı bir kereye mahsus bir çeyrek altın alıp vermesi olan beşik kertmesi olayı bebekler günlük veya aylıkken yapılırdı. Günümüzde ise bu uygulama tamamen kalkmış durumdadır. Artık evlilikler görücü usulünü bile aşmış sevdiği ile görerek, beğenerek evlenme şekillerine dönüşmüştür.⁹⁶

1.1.2. Doğum Olayı ve Doğum Esnasındaki Halk İnanışları

Çemişgezek’te doğum olayı gerçekleşeceği günlerde hatta hemen öncesi ve sonrasında yörede bir takım hazırlıklar ve uygulamalar yapılmaktadır. Gebenin, eşyalarının, höllüğünün hazırlanması, ebenin çağırılması ve ona doğumda yardımcı olacak şeylerin hazır edilmesi, ebeye bahşişin verilmesi, bebeğin göbeğinin kesilmesi bunlardan sayılabilir.

1.1.2.1. Doğum Olayı

Anadolu’nun kırsalında olduğu gibi Çemişgezek’te de doğumlar köy ebelerinin yardımı ile evlerde yaptırılmaktaydı. Doğum sırasında annenin “yarımcan olması” yani

⁹³ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.178.

⁹⁴ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1998, C.2, s. 329.

⁹⁵ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.178; Yıldırım, Erdal, “**Tunceli Yöresinde Alevilerinde Geçiş Dönemi İnanç ve Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**”, Ekev Akademi Dergisi, S.42, Elazığ-2010, s.21,22.

⁹⁶ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezununu, Ev hanımı, Uzungöl; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezununu, İmam Hatip, Pulur.

sakatlanması, vefat etmesi, bebeğin ölmesi veya sakat doğması sonucu bu uygulamalar zamanla yerini günümüzde hastane ortamında doktor ve ebe kontrolünde yapılan doğumlara bırakmıştır.

Çemişgezek'te eskiden doğumlar evlerde mahalle ebelerine yaptırıldığından öncesinde bir takım hazırlıklarda yapılırdı.” Höllük” denen temiz, el değmemiş yumuşak toprak bulunurdu ki bu toprak her yerden getirilmezdi. Bunu için belirli yerler vardı. Getirilen bu toprak eleklerde elenir, sac üzerinde kavrulur soğuyunca da temiz kaplarda saklanırdı. Gebenin doğum sancıları için kullanılmak üzere bekletilirdi.

Yörede doğum öncesi hazırlıklar tamamlanınca gebenin sancılarının gelmesi beklenir, sancılar arttı ise gebe daha rahat doğum yapsın diye su ısıtılıp ılık su ile banyo yaptırılır. Rahatlatılsın diye “kerme” denilen sertleşmiş ve kurutulmuş koyun gübresi ısıtılır bir beze sarılır ve üzerine oturtulur, ya da “höllük” denilen toprak elenir ve ısıtılıp üzerine oturtulurdu. Tatlı bir şerbet içirilir, “palaz” denilen battaniyeye kadın konulup sallanırdı. Gebe sancılar sıklaştıkça koluna girilip oda içerisinde yürütülür ve ebe kadına haber gönderilirdi. Her mahallede, her köyde mutlaka bu işlerden anlayan tecrübeli kadınlar vardı. Ebe geldikten sonra odada ebe ve kayınvalide gibi deneyimli kişilerin dışındakiler çıkarılır, temiz bezler ve sıcak su kazanlarda kaynatılır ve hazır beklenilirdi. Doğum yaptırdıktan sonra ebe bebeği tutardı. Özellikle teri kokmasın ve pişik olmasın diye kol altları, kasıkları ve damağı tuzlanırdı. Bebek birkaç saat bu şekilde bekletilir sonrada yıkanırdu.⁹⁷ Eğer tuzlamaya rağmen hala pişik olmuşsa çocuk, duvar sıvası olan ve “çarpi” denilen toprak ile saman çöplerinden harmanlanarak oluşturulan ve duvar boyası olarak da kullanılan bir çeşit boya alınıp ufalanır içindeki saman çöpleri ayıklandıktan sonra bebeğin pişik yerlerine konulurdu. Daha önce doğum yapıp doğumu kolay olan bir kadının yazması yeni doğum yapacak olanın başına örtülürdü. Lohusa kadına üç gün boyunca kanaması olur diye banyo yaptırılmazdı.⁹⁸

Bebeğin göbeği üç günde düşmezdi, düştükten sonra düzenli olarak çocuğa banyo yaptırılır. Bazen de tuzlu su hazırlanır ve onunla banyo yaptırılırdı. Bebek kulağına okunan ilk ezandan sonra ise emzirilirdi.⁹⁹

⁹⁷ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁹⁸ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

⁹⁹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

1.1.2.2. Ebe

Doğum yaptıran kadınlara “ebe” denir. Anadolu’da olduğu kadar Çemişgezek’te de ebe, bazen anne kadar, bazen de anneden de önemlidir ve ebe halkın her kesimi tarafından itibar görür. Çünkü o ailenin en değerli varlığının hayata gelmesinde rol almıştır. Eskiden ebeler, doğum yaptırdıkları insan sayısı nispetinde kutsanırlardı. Birçok ebe mezarı türbe olmuştur. Bunlar Türk halk sufizminde “bibiler” olarak bilinir.¹⁰⁰ Eskiden evlere çağrılan ebeler sayesinde doğum yapılırken şimdi hamilelikten itibaren doktor kontrolünde bu işlem yapılmaktadır. Ebeye de kirve kadar önem verilir. Ebeler, özellikle tecrübeli, yaşlı ve eli çabuk kişilerden seçilirdi.¹⁰¹

Ebe, doğumu yapar, bitirdikten sonra bebeğin göbek kordonunu keser, tuzlar, kundaklar. Sonra da anne ve bebeği yatağına alıp yatırır. Tuzlandıktan sonra bebek bir müddet bekletilir, sonra yıkanır ilk banyosu böylece aldırılır. Eğer doğum sırası ve sonrasında bir sıkıntı yoksa doğumdan birkaç gün sonra teşekkür mahiyetinde, evin büyükleri kaynana, kaynata tarafından veya bebeğin babası tarafından hazırlanan elbiselik veya şalvarlık kumaş, lokum, şeker, lif, havlu, sabun, gibi şeylerden olan hediyeleri sonra ebe iletilir.¹⁰²

1.1.2.3. Çocuğun Göbeği

Yörede doğumdan sonra kesilen çocuğun göbeği ve eşi rastgele atılmazdı. Annenin yediği, içtiği, baktığı, sevdiği, sevmediği her şeyin bebeği etkilediği anlayışı göbek bağı ve eşi içinde geçerli idi. Çocuğun geleceğini de olumlu ya da olumsuz etkiler inancından dolayı eşine de göbek bağı gibi gereken önem gösterilirdi. Göbek eşini, ya ebe temiz bir beze sarar ve onu evin büyüklerinden birinden temiz bir yere gömmesini ister ya da bu işlemi kendisi yapar. Göbek bağı ise ebe tarafında kesilir. Bebek pişik olmasın diye de pudralanır Kalan kısmı da kendiliğinden düşer. Göbek bağı yine aileye verilir ve onlar tarafından cami veya okul duvarına, evin bir köşesine gömülür ya da çocukta onun gibi olsun diye sevilen birinin arkasından ondan habersiz atılır. Göbek bağının camiye bırakılması dinine bağlı olmayı, okula bırakılması okuyup adam olmayı, evin içine gömülmesi özellikle kız çocukları için başı içerde, namuslu bir

¹⁰⁰ Kalafat, Yaşar, *Altaylardan Anadolu’ya Kamizm -Şamanizm*, İstanbul-2004, s.70.

¹⁰¹ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁰² Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

ev hanımı olmayı ifade etmektedir.¹⁰³ Günümüzde ise evde doğum pek yapılmadığı için eş atılmakta, göbek ise aileye istenirse verilmekte ve aynı işlemler bebeğin yakınları tarafından uygulanmaktadır.

Eski Türklerde yeni dünyaya gelmiş bebeğin göbek bağı kurutulurdu. Bu parça, maske gibi bir beze dikilir. İçine kuru taneli besinler konulurdu. Bu özel muska, evin temiz yerine asılırdı. Kam buna bakarak sahibinin geleceğini tahmin ederdi ki bu aynı zamanda bir nevi fal idi.¹⁰⁴

1.1.2.4. Höllük

Çemişgezek'te killi beyaz toprağın olduğu yerlerden bir miktar temiz toprak alınır, "kalbur" denilen iri elekte elenir, sonra kavrulur ve gerektiğe kullanılsın diye temiz bir şekilde saklanırdı. Bu işlenmiş toprağa da "höllük" denir. Bebeğin alt bezine ısıtılan höllük toprağı konur, kundak yapılır. Bebek altını kirletince bu toprak alınır yerine yeni toprak konulur. Böylece hemen anneler bez yıkama derdinden kurtulur hem de kışın çocuğun üşütmesi engellenmiş olur. Bu işlem ayrıca karın ağrısını da alırdı. Ve bu toprak cilde de zarar vermez.¹⁰⁵

Yörede bebeğin kundaklanması adeti de vardı¹⁰⁶ Bebek doğduktan sonra yıkanır, önceden hazırlanan "höllük" toprağının ısısı kontrol edilir. Bebeğin alt bezi serilir, höllük denilen toprak konulur, üzerine ince bir bez daha serilip bebek üstüne yatırılır ve üstüne zıbın giydirilir. Bebek sıkıca kundak yapılır. Bebek 3 ile 6 ay arası veya bazı durumlarda 2 yaşına kadar kundaklanır. Gözleri akmasın, şaşılı olmasın ve kafası yuvarlak olsun diye alınına beyaz bir tülbent bağlanır.¹⁰⁷ Kundak özellikle bebeğin ortopedik gelişimini olumsuz etkilemekte, kemik ve iskelet sistemi ya tam oluşmamakta ya da yanlış oluşumlar sonucunda kalça çıkıklığı veya görülen diğer rahatsızlıklardan ötürü bebeğin kundaklanması günümüzde doktorlar tarafından da tavsiye edilmediğinden yapılmamaktadır. Yörede boş beşiğin sallanmasının uğursuzluk getirdiğine, bebeğin üzerinde atlanması ile boyunun kısa kalacağına inanılmakta, ayrıca

¹⁰³ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta; Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

¹⁰⁴ Kalafat, Yaşar, **Altaylardan Anadolu'ya Kamizm- Şamanizm**, İstanbul-2004, s 70.

¹⁰⁵ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁰⁶ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹⁰⁷ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

kız bebeklerin atlarının değiştirilmesi işleminin babası da olsa erkeklere yaptırılması hoş karşılanmamaktadır.¹⁰⁸

1.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları

Çemişgezek'te doğum sonrası uygulamaları lohusaya ve çocuğa dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı koruma amaçlıdır. Bu tehlikeler maddi değil manevi tehlikelerdir. Eski Türk inancında görülen kötü iyenin farklı versiyonu olan Al Karısı, kırklı iken gelebilecek tehlikeler sonucu oluşan kırk basması ve nazar değmesi ve bunlardan korunma yöntemleri ise kötü iyenin yöredeki görülme ve onlarla mücadele edilme biçimleridir. Çocuğun ilk dişi görüldüğünde yapılan diş hediği ile yürümeye başladığında kazasız belasız bu durumu atlatmasını sağlamak için yapılan köstek kaçırma adetleri de uygulamaktadır. Kötü ruhlardan arınmak için bebeğin ve annenin temizlenip paklanması yani kırklanma, kaza ve belalara karşı bir nevi tedbir amaçlı kesilen akıka kurbanı ve hasta olan çocuklara uygulanan tedavi yöntemleri yörede var olan diğer adetlerdendir.

1.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapan kadına "lohusa" denir. Yörede "dığasken" tabiri de kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Lohusalık, doğumun üstünden 40 gün geçene kadar devam eden süredir. Ancak bu genellikle kadının bünyesine veya bulunduğu mevsime göre de değişiklik göstermektedir.

Gebenin lohusa iken yatakta dinlenme süresi bir haftadır. 40 gün boyunca da evden çıkmasına izin verilmez. Ancak yörede bu süre zarfında lohusanın dinlenip dinlenememesi eski zamanlarda birlik gitme adedinden dolayı kaynana veya kaynataya bağlı olur, evin işlerinin ağırlığına göre değişirdi. Eğer izin verilmez ise hele de işler ağır ise doğumdan kısa bir zaman sonra da gelin hemen yataktan kalkar ve çalışmaya başlardı. Bebeğe de o halde iken ya kendisi bakardı ya da kaynana, görümce veya elti desteği ile bakılırdı. Yörede doğumdan üç gün sonra gebenin sütünün gelmesi için banyo yaptırılır. Doğumdan sonra ne lohusa ne bebek yalnız bırakılmaz, bir kişi onları sürekli bekler. Böylece bebeğe ve lohusaya gelecek herhangi bir zarar veya Al Karısı tehdidi önlenmeye çalışılır. Doğumdan sonra anne de bebekte kendini toparlayınca

¹⁰⁸ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunı, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁰⁹ Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

hayırlı olsun mahiyetinde “bebek görmesi” ziyaretleri başlar Yörede bu ziyaretler sırasında özellikle başka bir lohusa kadının ziyaretine izin verilmez “kırk basar” inancı görülür. Eğer zorunlu hallerde böyle bir şey oldu ise lohusa kadınlar ya üzerlerindeki düğmeyi ya da iğne gibi demirden yapılmış bir eşyayı değiştirir. Eğer yapılmaz ise anne veya bebeğe zarar geleceğine inanılır.¹¹⁰ Yaptığım çalışmada bu inançların günümüzde Çemişgezek merkezde pek görülmediğini gözlemledim. Çünkü eskiden yörede özellikle köy evleri ve daha kırsal kesimlerdeki evler tek katlı, yüksek tavanlı, içten içe geçmeli odalardan oluşan, karanlık, izbe, ıssız yerlerdi. Elektriğin ilçeye ve köylerine Keban Barajı yapıldıktan sonra yani 1980 ve sonrasında verilmeye başlanması, halkın okuma yazma oranındaki artışa paralel olarak bilinçlenmesi, halk hikayelerine, peri, cin masallarına daha az itibar etmesi, onlardan korkup etkilenmemesi de eklenince adetlerin uygulanmasında bariz bir şekilde azalma görülmüştür.

Yörede gebe kadın doğum yapar yapmaz konu-komşu o eve yemekler getirir. Sonra bebek ve anne kendini biraz toparlayınca da gelen kişileri iade-i ziyarete giderler. Kırkı çıkana kadar devam eden bu ziyarete “Göz aydını, bebek görmesi, hayırlı olsun” denilir. Gelen misafirler bebeğe hediyeler getirir. Akrabalık yakınlığına ve maddi durumuna göre altın, çeyrek, nazarlık, küpe, bebek takımı, patik- çorap, bebek zıbını, el örgüsü kazak, el örgüsü fanila gibi şeylerle tekrar ziyarete gidilirdi.¹¹¹T akılacak olan altınlar, maşallahlar bebeğin yatağının başına konulan yastığa iliştilir. Getirilen şeyler kızlar için pembe, erkekler için mavi ağırlıklı olmaktadır. Anne ve bebek artık gezmelere gitmeye başladığında ise, ziyaret ettikleri evlerde bebeğe yumurta, pamuk (yaşlılığını da göresiniz anlamında) verilir.¹¹² “Lohusa şerbeti” hayırlı olsun için gelenlere ikram edilir ki gülsuyu, su ve şekerden yapılan bir içecektir.

Lohusa kadının sütü yoksa olsun, varsa daha da artsın diye “kuymak” denilen süt ve un ile pişirilen bir yemek yedirilir, bal ve tereyağı eritilip içirilir. Yine annenin sütünün bol olması için pekmez, soğan, helva, bulgur, incir, yumurta yedirilir, şekerli süt, inek sütü ile muhallebi, komposto da lohusaya içirilir Anne yediğinde süt yolu ile bebeğe geçip zarar verecek şeyler ise yedirilmez, anne mercimek yediğinde bebeğin gazı olacağına inanılır. Ayrıca yoğurt ve ayran da lohusaya verilmez.¹¹³

¹¹⁰ Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl; Pamuk Koçoğlu, 1945, Okur-yazar, Ev hanımı, Sarıbalta; Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹¹¹ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹¹² Neslihan Yılmaz, 1974, Ön Lisans Mezunu, Çemişgezek.

¹¹³ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

“Sütannelik”, sütü olmayan bayanların bebeğinin başka biri tarafından emzirilmesi olayıdır ve yörede de görülmektedir. Aynı anneden süt emen bebekler kardeş sayılır ve sütkardeş ile evlilik söz konusu dahi olamaz.¹¹⁴

Çocuğun ilk kesilen saçı tırnağı bir kâğıda konulup gömülür. Tırnağı kırılınca çocuğa altın alınır. Dayısının cebine yumurta konulur, bebek elini sokup onu alırsa hırsız olmaz inancı görülmektedir.¹¹⁵ Çocuğun tırnağı mümkün olduğunca geç kesilir. Ancak 3-4 yaşına kadar tırnağını kesilmezse kel olacağına inanılır. Saçını kestiğinde de onun karşılığında fakirler sevindirilir ve onlara sadaka verilir.¹¹⁶ Bebeğin başına, başucuna, sarılık olmasın diye de doğumdan bir müddet sonraya kadar sarı tülbent takılır.¹¹⁷

1.1.3.2. Göbek Adı

Yörede göbek adı uygulaması vardır. Bebek doğar doğmaz hiç süt emmeden, poposuna vurularak ad verilir. Göbek adını ebe vermektedir. Genelde peygamber isimleri, peygamber eşlerinin isimleri, sahabe isimleri, aile büyüklerinden özellikle vefat edenlerin isimleri konulur. Göbek adı, genelde aile içinde çağrılacağı, birinci dereceden yakınlarının ya da eşin dostun bileceği bir isim olur.¹¹⁸

1.1.3.3. Ad Verme

Türklerde ad vermenin köklü bir geleneği vardır. Eski Türklerde çocuklar bir müddet adsız yaşar. 13-14 yaşlarına gelince eğer ad alacak uygun bir iş yapmazsa ömür boyu “adsız” diye anılırdı. Burada amaç kötü ruhları yanıltıp bu çocuk aslında işe yaramaz bunu alıp götürmeyin mesajı vermek idi.¹¹⁹ Çocuk doğar doğmaz ilk sütünü emmeden varsa dedesi, babası, yoksa çevrede bulunan bir yakını sağ kulağa ezan, sol kulağa kamet okunduktan sonra 3 kez çocuğun kulağına ismini fısıldar. Eski Türkler de buna “ad hayrı”, bazı yerde de “ad verme toyu” denirdi. Tatarlar’da da “butka” denilen

¹¹⁴ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Fatma Akbaş, , 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹¹⁵ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek.

¹¹⁶ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl; Fatma Akbaş, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹¹⁷ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

¹¹⁸ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹¹⁹ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnanışlarını İzleri**, Ankara-2005, s.162.

pirinçten ikramlık yapıp dağıtırdı. Eski Türklerde Al Karısı'ndan çocuğu korumak için "ayıcık, kara ördek, köpek yavrusu gibi isimler verilerek çocuk çirkinleştirilir ve çocuğun zararından korunması da sağlanırdı.¹²⁰

Ebe çocuğun göbek bağıni keserken çocuğa bir de "göbek ismi "verir. Böylece çocuğa görünmeyen şeyler tarafından gelecek saldırı önlenmiş olurdu.

Hastalıklı çocukların adları sonradan "bebeğe ağır geldi, taşıyamadı" denilerek değiştirilirdi. Dedem Korkut hikayelerinde geçen "ol zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökmese ad konulmazdı" ifadesi bu uygulamanın bizlere Eski Türklerden beri sürüp geldiğini göstermektedir.¹²¹ Günümüzde ise yörede bu uygulama görülmemektedir. Eski Türklerde özellikle Yakut, Başkurt, Kırgızlarda ölüm ruhunu aldatma maksatlı ölenlerin adlarının bebeğe verilmesi uygulaması vardı.¹²²

İslamiyet ile beraber hayatımıza yön veren hadislerden biri olan "Siz kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyleyse isimlerinizi güzel koyunuz" hadisi halkın nazarında ad verme uygulamasını daha bir önemli kılmıştır. Yörede ad verilirken sağ kulağa ezan, sol kulağa kamet okunur ve ismi üç kez tekrar edilir. Yöre halkınca ağırlıklı olarak aile büyüklerinin isimleri verilir. Çocukları olup ölenler Songül, Durgül, Dursun, Durdagül, Durmuş gibi isimleri, türbe ve yatır ziyaretinden sonra olan çocuklar için Fethi Ahmet, Hızır, Sultan, Bayram gibi gittikleri ziyaretin isimleri de verilir. Son zamanlarda ise Emir, Atakan, Büşra, Göktuğ gibi daha modern isimler konulmaktadır.¹²³ Alevilikte kulağa ezan ve sala okuma dadeti eskiden uygulanırken son zamanlarda bu uygulama kalkmış durumdadır. Sadece kulağa bebeğin ismi söylenir.¹²⁴ Eskiden çocuğa ad koyma uygulaması anne babaya pek bırakılmazdı. Yaptığımız görüşmelerde, olgun çiftlerin "çocuğumuzun ismini kaynana-kaynata koyardı, bizim ağzımıza mı düşmüş çocuğumuza ad vermek. Çocuklarımızı onların yanında kucağımıza alamazdık, yanlarında onları sevemezdik bile" diye serzenişleri ile karşılaşılımıştır.¹²⁵ Yörede Alevilikte ise Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zeynep, Ali Ekber, Ali Haydar, Perihan, Songül gibi isimler tercih edilirken son

¹²⁰ Kalafat, Yaşar, **Türk Halk İnançlarında Tabu**, Ankara-2012, s.15.

¹²¹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, , Ankara-1998, C.2s.240; Kalafat Yaşar, **Türk Halk İnançlarında Tabu**, Ankara-2012, s.26; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.162,163.

¹²² Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.82,83.

¹²³ Gani Çetinkaya, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

¹²⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

¹²⁵ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

zamanlarda daha popüler isimler verilmeye başlanmıştır. Ebubekir, Osman, Ömer gibi isimlere ise rastlanmamaktadır.¹²⁶

Yörede ad verildikten sonra aileyi kutlama amaçlı “Allah analı babalı büyütsün”, “adıyla yaşasın” duaları da yakınları tarafından dile getirilmektedir.¹²⁷

1.1.3.4. Müjde Götürme

“Müjdeyi götürme” doğumdan hemen sonra, bebeğin cinsiyeti belli olur olmaz yakınlardan birisi anne ve bebeğin sağlık durumları ve bebeğin cinsiyeti ile ilgili bilgileri bebeğin babasına veya aile büyüklerine haber vermesi olayına denir. Müjdeyi veren kişiye kız veya erkek bebek olmasına, ailenin beklentisine, erkek bebek özlemine göre bunun ağırlığı oranında para, elbiselik veya başka hediyeler verilir. Günümüzde ise hastane ortamında doğum olduğu için müjdeleyici faktör ortadan kalkmıştır. Baba, bebeğin doğduğu müjdesini aldığı anda eşe-dosta, akrabaya, iş arkadaşlarına lokum, bir tepsi baklava türünden hediyeler götürüp ikram eder.¹²⁸ Yörede müjde götürme ve sonrasında hediye verilme işinde öncelikle ailenin genel beklentisi doğrultusunda erkek çocuk içindir. Çünkü yörede erkek çocuk, hem soyadın devamı hem evdeki işleri üstenecek kişi hem de o ocağı tütürecek olan birey olarak görülmekte, gün yüzüne çıkarılmasa da sevinci daha fazla olmaktadır. Ancak kız çocuk, bir isteyeniyi olduğunda elin evine gidecek ve işlere de yardım etmeyecek hatta yaşlandıklarında dahi bakmayacak kişi olarak görülmektedir. Bu düşüncenin aksini savunan ve yaşayan ailelerin sayısı da az değildir. Görüştüğümüz kişilerden birisi kendi doğumunu anlatırken yöredeki bu durumu da aslında özetlemektedir. Birçok kız çocuğu olan ve biri hariç hepsi aylıkken ya da bir yaşında iken ölen, erkek çocuğu olmaya kadın doğuma girer ve bebek olduktan sonra yakınlarına durum haber verilir. Kız çocuğu olduğu söylenince, kaynananın anası “ çatlayasica yine mi kız doğurdu?” diye tepki verir. Çocuğun babasının orada olduğunu fark edince de durumu toparlamaya çalışıyor.

1.1.3.5. Al Karısı İnanışı

Yörede doğum sonrasında lohusa kadın yalnız bırakılırsa cinlerin kötülerinden olan Al Karısı adlı cin tarafından çarpılacağına inanılır. Türk dünyasında “albarstı, al

¹²⁶ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

¹²⁷ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹²⁸ Hüsnü Koçoğlu, 1945, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar

karısı, al, al kızı, albız, albastı, almış, abası” vb. isimlerle anılan bu inançlar gerek eski Türk dini üzerine yaşamaya devam eden, gerekse İslam’ı kabul etmiş Türklerin halk inanışlarında bugüne kadar yaşayan Şaman geleneğinin yansımasıdır ve önemli rol oynayan uygulamalardan biri olmaya devam etmektedir. Al karısı, Eski Türklerde iki türdür; birisi Kara Albastı, diğeri de Sarı Albastı’dır. Sarı Albastı hocaların okuması ile giderken, Kara Albastılar kendisini görebilen ocaklılar tarafından uzaklaştırılır.¹²⁹ Kara Albastı yani Al karısı, yalnız bırakılmaları halinde lohusanın ciğerini sökecek, lohusaya ve bebeğe zarar verebilecek, insan-hayvan karışımı, uzun boylu, uzun tırnaklı, dağınık saçlı, dişlek, çok çirkin, al gömlek giyen, sarı albastı ise hoppa tabiatlı korkutucu bir yaratık olarak düşünülmektedir.¹³⁰ Ayrıca Eski Türklerde özellikle Kırgız ve Altay boylarında var olan doğumun gecikmesi veya güç olması inancının izleri de görülmektedir.¹³¹ Eski geleneklerde Al Bastı sadece yeni doğum yapan kadınlara değil, yeni doğan buzağılara da zarar verdiği inancı vardı.¹³² Avar Türklerindeki efsaneye göre de Al Karısı ses ve beden değiştirebilmektedir.¹³³ Yeni doğum yapacak kadınlardan intikamını almak için bebeklerini de öldürür. Yörede Al Karısı’ndan kurtulmak için kadının yatağı siyah örken (yörede kullanılan bir çeşit kalın ip) ile çevrilir. Bebeğin yastığının altına Kur’an ve bir parça kuru ekmek konur, annenin yastığının altına da iğne, çuvaldız, mavi boncuk gibi şeyler konulur. Eski Türklerdeki lohusanın yanında ışığın kapatılmaması, onların ıssız yerlerde bulunduğu inancındandır.¹³⁴ Al Karısından korunmak için, nazar boncuğu, at nalı, kaplumbağa iskeleti, üzerlik otu, bebeğin yatağının başına asılır. Eski Türklerde olduğu gibi Anadolu’da da Al Karısı’nın tüfek sesinden, demirden, ocaklı adamlardan ve kırmızı renkten korktuğuna inanılır.¹³⁵ Al Karısı denilen bu varlıkla mücadele Eski Türklerde Şamanın görevi iken Anadolu’da ve yörede de bu görev bu konuda tecrübeli kişilere düşmektedir.¹³⁶

¹²⁹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.259.

¹³⁰ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.261; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.59; Keskin, Yahya Mustafa, “**Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç Ve Uygulamalar**”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ-2001, S.6, s.50.

¹³¹ Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.82.

¹³² Eyüpoğlu, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I**, İstanbul-2007, s.110.

¹³³ Kalafat, Yaşar, **Türk Halk İnançlarında Tabu**, Ankara-2012, s.124,125.

¹³⁴ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnanışlarının İzleri**, Ankara-2005, s.91; Yörükkan, Yusuf Ziya, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Ankara- 2005, s.34,35.

¹³⁵ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.261.

¹³⁶ Eyüpoğlu, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I**, İstanbul-2007, s.110.

Çemişgezek'te bu kötü ruhun varlığı hissedilir derecededir. Yapılan görüşmelerde görüldüğü kadarı ile de uygulamalara da yansımıştır da. Mesela gebenin eşikte oturması günah sayılır ve Al karısı denilen kötü cinlerin oturan kişiye musallat olmasından endişe edilir.

Al Karısı inancı ve korunma yolları ise şunlardır:

- Yörede halk arasında “el karısı” denilen Al Karısı yani al basması inancı vardır. Görüştüğüm kişi kendisine anlatın bir olayı şöyle aktarmıştı: Lohusa bir kadının yanına başka bir kadın gelmiş ve lohusaya bir elma vermiş. Bunu ye ve bebeğe de yedir demiş. Kadın kabul etmemiş. Ben “herle” yedim demiş. (Herle un ve suyun çırpılıp yağın eklenmesi ile pişirilen bir yemektir) Bunun üzerine el karısı bebeğe pençesini takmış ve bebek sabaha çıkmamış, ölmüş. Ayrıca anlatan kişi “bizim bu cinse yani sülaleye el karısı tevbeli gelmez çünkü bizden birisi onu tutmuş cezalandırmış.” Demiştir.¹³⁷

- Lohusanın yanında 40 gün boyunca ışık söndürülmez.¹³⁸
- Lohusa kadın ilk 20 gün içinde komşuya dahi gidemez, giderse fareler evi basar. 20.günden sonrada mecbur kalırsan çıkar ama asıl olan ilk 40 gün içinde evden çıkamamasıdır.¹³⁹
- Anne bebeğini emzirirken su içerse bebeğin gaz sancısı olur, ayrıca bebeği al basar.¹⁴⁰
- Al basmasın diye bebeğin yastığının altına Kur'an, ekmek parçası, toplu iğne, çuvaldız veya bıçak türü demir bir eşya bırakılır.¹⁴¹
- Anneye kırmızı, bebeğe sarı tülbent örtülür.¹⁴²
- Anne üzerinde demir bir eşya bulundurur, annenin ya da bebeğin yorganının ağız kısmına çengelli iğne vurulur.
- El karısı gelmesin diye “Örken” denilen kalın urgan ip ile yatağın etrafı çevrilirdi.
- Bebeğin çişli bezi el karısı girmesin diye anne ile bebeğin yattığı odanın eşğine sürülür, bezde katlanıp halının altına konulur.

¹³⁷ Rahime Yılmaz, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹³⁸ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

¹³⁹ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁴⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

¹⁴¹ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁴² Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar

- Lohusanın kaldığı odanın kapı arkasına gelen albastıyı süpürsün, kovsun diye süpürge konur,
- Lohusa kadına kırkı çıkana kadar ekşi, tuzlu, acılı şeyler verilmez. Lohusa yediklerinden etkilenir gece kabuslar görür ya da kötü ruhları kendisine musallat eder.
- Al karısı bir şekilde yakalanıp göğsüne iğne batırılırsa o kişinin emri altına girer.¹⁴³

1.1.3.6. Kırk Basması

Yöredeki inanca göre lohusaya ve bebeğe kırk gün içerisinde canlı-cansız şeylerin zarar verip onları hasta etmesi mümkündür. Çünkü bu kırk gün boyunca lohusa ve bebeği dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı açıktır. Eğer bu tehlikelerden birisi lohusa veya bebeğe dokunursa böyle bir durum “kırk bastı” diye adlandırılır. Alevilikte bebeğe gelebilecek zararlardan korumak için sadaka niteliğinde kötü şeyleri def etmek için “kırk yemeği” de verilir. Bebek kırk bastı olmuşsa sürekli hasta olur, sürekli ağlar, uyumaz ve de doymakta bilmez.¹⁴⁴ Yörede kırk basmasını önlemek için alınan bir takım tedbirleri de şöyle sıralayabiliriz:

- Kırkı çıkmayan bebek ve anne kırk basmasını diye evden çıkarılmaz.¹⁴⁵
- Kırk günlük iken eve çiğ et girmez. Çiğ etin özellikle üzerindeki kanın kötü ruhları çağırma özelliğinden dolayı eve et sokulmaz.
- Kırkı çıkmayan çocuğun bezleri akşamdan sonra dışarı bırakılmaz. Yine abdest alınan namaz kılınan temiz ortamlarda bu tür pis şeyler bulunursa orayı melekler terk eder ve o mekan kötü ruhlara açık hale gelir.
- Ayrıca lohusa kadının yanına başka bir lohusa kadın ziyarete gidemez. Lohusaların peşinde dolaşan kötü bir ruh kendininkine zarar veremezse diğer lohusaya zarar verir korkusundan dolayı bu uygulama vardır.¹⁴⁶
- Lohusa kadın kapı şemiğine (eşiğine) ayak basmaz, eşiğin üstünde oturmaz çünkü uğursuzluk getirir. Anadolu’da eşiğe basılmaz, eşikte oturulmaz, oturanın kısmeti kesilir, cinleri kendisine musallat eder inancı vardır. Türk

¹⁴³ Gökalp, Melike, Çemişgezek Türküsü, S. 27, Çemişgezek-2007, s.18.

¹⁴⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

¹⁴⁵ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

¹⁴⁶ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar

Dünyası'nın birçok yerinde evin eşeğinde görüşülmez, vedalaşmaz, ya içeri girmeli veya dışarıya çıkmalı inancı vardır. Kırgız-Kazak Türklerin' de bu uygulama yoksulluğa sebep olurken, Eski Moğollarda ise eşik kutsal sayılır, hatta Moğol hakanlarının kapı eşğine dokunmaları yasak kabul edilmektedir. Buna uymayanlara da ölüm cezası verilmiştir.¹⁴⁷

- Cenaze ve düğün olduğu zamanlarda onların kırkı bebeği basmasın diye Cenaze ve düğün geçene kadar çocuk yukarıya kaldırılır. Adetli bir kadın asla doğum yapan kadının bulunduğu odaya girmez.¹⁴⁸
- Çocuğun kırkı çıkana kadar o evden başka bir eve ateş ve tuz verilmez. Ateş verilirse çocuk yaramaz olur, tuz verilirse çocuk geçimsiz olur.
- Kırk basan çocuk evin ortasına alınır ve etrafı süpürülür. Böylece çocuk bundan kurtulur.¹⁴⁹

1.1.3.7. Kırklanma

Yörede lohusaya ve çocuğa kırk basmaması için, lohusanın ve çocuğun evden rahatça çıkıp gezmesi için doğumdan sonraki kırk gün içerisinde kadın ve çocuğun yıkanması uygulamasına “kırklanma” denir. Bebeğin kırklanması ile bebek “kırklı çocukluktan” kurtulur. Kırklama ise, çocuk kırk günlük olduktan sonra evin ileri gelen kadını tarafından leğene konulup yıkanmasıdır. Kırkında yani 40. gününde her bir tesbih tanesine, 1 Fatıha ve 3 İhlas Sureleri veya 40 İhlas Suresi okunur. Banyo hazırlanır, lohusa veya çocuk yıkanırken başına bir elek ya da kalbur tutulur ve tespah üstüne konulup su dökülür, banyo yaptırılır. Kırklanma sırasında banyoda bebek baş aşağı sallanır.¹⁵⁰ Lohusa ve çocuk bu okunmuş suda yıkandıktan sonra kalan su ile de hem lohusanın hem de çocuğun kıyafetleri, yatağı, yorganı, çarşafı da yıkanır, temizlenir. Lohusa ve çocuğa temiz elbiseler giyinirler. Bu işleme “ kırktan çıkma” denir.¹⁵¹

Çemişgezek'te “Atın kırkı, itin kırkı, adamın kırkı, milletin nazarı inşallah bebeğe gelmesin, anası babası sağlıklı büyütsün” diye bebeğin başından aşağıya su

¹⁴⁷ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, s.26; Ögel, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul-1988, s.268; Kalafat, Yaşar, **Altaylardan Anadolu'ya Kamizm -Şamanizm**, İstanbul-2004, s.71.

¹⁴⁸ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunı, Ev hanımı, Uzungöl.

¹⁴⁹ Gökalp, Melike, a.g.e, S.27, s.18.

¹⁵⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunı, İmam Hatip, Pulur; Memduh Köse, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹⁵¹ Nazife Koçoğlu, 1947, İlköğretim Mezunı, Ev Hanımı, Akçapınar; Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunı, Çemişgezek.

dökülürken dualar edilir. Bu suyun içine altın atıldığı da olur. Lohusaya ve çocuğa su dökülmesi ise bolluk bereketin onlara geçmesini ifade etmektedir.¹⁵²

Düğün veya cenaze alayı ile karşılaşıldığında, çocuğu kırk basmasın diye çocuk yükseğe doğru kaldırılır. Kırklı çocuk ve lohusa evden dışarı çıkarılmaz, kendisi gibi kırklı biri lohusa ile karşılaşmamasına özen gösterilir. Bütün bunlar bu günlerde Albastı, Al Karısı denilen varlıktan korumak için yapılır. Kırklandıktan sonra bu varlığa karşı tehlikede ortadan kalkmış olur.¹⁵³

1.1.3.8. Akika Kurbanı

Yeni doğan çocuk için kesilen kurbana verilen adıdır. Türk inancına göre bu kötü ruhlardan korunmak için yapılan bir uygulamadır.¹⁵⁴ İslam dininde akika olarak bilinen kurban uygulaması, yörede “yeni doğan çocuğa kurban” olarak geçmektedir. Erkek veya kız çocuğu için birer tane kesilirken eski zamanlarda nadir de olsa erkek çocuğuna maddi duruma göre daha fazlada kesilmektedir.¹⁵⁵ Kurbanın kesilme amacı çocuğa gelecek her türlü kötülöklere karşı Allah’ın yardımı ile korunmaktır.

1.1.3.9. Diş Hediği

Çocuğun ilk dişini çıkardığı zaman misafirlere, konu komşuya dağıtılan kaynamış buğdaya “diş hediği” denilir. Dişi ilk gören kişi aile fertlerine haber verdiğinde ona bir hediye verilir. Bu kişide çocuğa hediye alır. Aile fertleri ve yakın kişiler diş hediği törenine davet edilir. Davet günü çocuk yıkanıp hazırlanır, süslenir, en güzel kıyafetleri giydirilir. Çocuk ilk dişini çıkardığında ana maddesi menceki buğday ve nohut olan hedik haşlanıp süzölür ve tuz ekilerek üzeri ceviz, fındıkla veya evde bulunan çerezlerle süslenip servis yapılır. Yanında başka ikramlıklarda hazırlanır. Pişirilen hedik, çocuğun başından aşağı hedik dökölür, dökülen hediklerde bir ipe dizilir ve kız ise saçına, erkek ise boynuna takılır. O buğday taneleri ne kadar zamanda düşerse o kadar zamanda dişlerini çıkaracağına inanılır. Ortaya konulan örtünün üzerine Kur’an-ı Kerim, altın, makas, kalem, tarak, iğne-iplik konulur ve çocuğun önüne bırakılır.

¹⁵² Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev hanımı.

¹⁵³ Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul-1994, s.154.

¹⁵⁴ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnanışlarını İzleri**, Ankara-2005, s.98.

¹⁵⁵ Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

Çocuk hangisini alırsa ileride o mesleği seçeceğine inanılır.¹⁵⁶ Davete gelenler sonrasında hediyelerini verip aileyi tebrik eder. Hayır dualarını da okuduktan sonra dağılırlar. Gelemeyenlere de bir tabak hedik gönderilir, onlarda tabağa hediyelerini koyar ve onu geri gönderirler. Bu hediyeler genelde bebek patiği, bebek takımı, çorap, zıbın gibi kıyafetler olur. Çok yakınları ise küçük altın takar. Kıyafetler ise son zamanlarda bebeğin cinsiyetine göre kız çocuklarına pembe, erkek çocuklarına mavi ağırlıklı olarak götürülür.¹⁵⁷

1.1.3.10. Köstek Kaçırma

Zamanında yürüyemeyen, yürümesi yaşitlarına göre geciken ya da sürekli yürürken düşüp kalkan çocuklar için yapılan bir gelenektir. Bu gelenek çocuğun ilk yürüdüğü gün yapılır. Yürüdüğü ilk gün süt, un ve tereyağı ile bir ekmek pişirilir. “Niyaz” denilen ortası delik çocuğun ayağının gireceği kadar büyük yağlı ekmek yani “lokma” adı da verilen, bazı köylerde ise “gılor” denilen ekmek pişirilir. Sonrasında bu ekmek dağıtılır. Bir tanesi ise çocuğun ayağına geçirilir. Çocuk yürüdüğünde bu ekmek başka biri tarafından çıkarılır. Çıkarılan bu ekmek çocuğun başında parçalanıp çocuk düşmeden büyüsün diye bölünüp dağıtıldı. Böylece kösteği kırılmış olur ve çocuk artık düşüp kalkmadan daha çabuk büyüyecektir.¹⁵⁸

1.1.3.11. Nazar değmesi

Nazar, Arapça’da da ve Türkçe’de de “bakış” anlamına gelmektedir. Nazar değmesi ise; az çok herkeste bulunan, ancak mavi gözlü kimselerde daha fazla bulunduğu inanılan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü güç anlamındadır. Kur’an-ı Kerim, Kalem Suresinin 51. ayetinde:“ O inkar edenler, zikri (Kur’an’ı) işittikleri zaman neredeyse seni gözleri ile devireceklerdi.” ifadesinden de anlaşılacağına göre Peygamberimize nazar etmek yolu ile zarar vermek istemişlerdir. Hadislerde de nazarın var olduğu inancı vardır: “Nazar değmesi haktır. Eğer kaderin önüne geçen bir şey

¹⁵⁶ Nevriye Koçoğlu,1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁵⁶ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹⁵⁷ Seyhan Köse,1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Rakibe Ersoy,1951, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁵⁸ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Mehmet Fikret Köse,1948, Ortaokul Mezunu, Çemişgezek; Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Edip Koçoğlu,1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

olsaydı, onun önüne nazar değmesi geçerdi.” hadisi örnek verilebilir.¹⁵⁹ Yörede bazı kişilerin fiziksel özellikleri nazar konusunda ön plana çıkmaktadır. Şu özelliklere sahip kişilerin nazarı daha çok değdiğine inanılmaktadır: Körler, şaşılar, topallar, sarışın, seyrek dişli, gök gözlü olarak da nitelendirilen gözü boncuk mavisini olan kişiler. Kişi kendisinin nazarının değmemesi için de “tü tü tü maşallah” diyerek bunu engellemeye çalışır. Eski Türklerde nazar aslında, kendilerinin bile sahip olmadıkları “eş ruh” denilen gücün, kuvvetin etkisini atlatma uygulamasıdır.¹⁶⁰

İslam dini nazarın var olduğunu kabul etmekle beraber nazardan korunmak için kullanılan nazarlık, mavi boncuk, at nalı gibi nesnelere ise yok saymaktadır. Peygamberimizin oğlu İbrahim vefat ettiğinde bunun bir yas işareti olmadığını ve kainattaki nizamın insanların ölümü ile değışmeyeceğini belirterek din dışı şeyleri de yok saymıştır.¹⁶¹

Yörede gök gözlünün özellikle nefsi kötü bakan, seni çekemeyen insanın ve sevgiden dolayı da anne babanın bebeğine nazarının daha çok değdiğine inanılır.¹⁶²

Yörede nazar değmesin diye alınan önlemler şunlardır:

- Nazardan korunmak için mavi boncuk, melhem ağacı (kesilip ortası delinip boncuk yapılır), hurma çekirdeği, it tersi, at nalı, üzerlik otu, karga ölüsü evlerin giriş kapılarının üzerine asılır.¹⁶³
- “Dışlık kağıdı” denilen bir kağıt yapılır, çocuk uslu olsun diye çocuğun boynuna asılır. Muska yapılır, cevşen takılır ya da yastığının altına Kur’an konulur.¹⁶⁴
- Çocuğa nazar değmesin diye hayvanın aşık kemiği delinip boyuna asılır ya da alınına, iki kaşının arasına veya kulağının arkasına kömür karası sürülür. “Gotgoti” denilen nazarlık türü bir şey çocuğa takılır.¹⁶⁵ Böylece çocuğun kömür karası ile çirkin hale getirilip kötü ruhların dikkatini çekmemesi sağlanır.

¹⁵⁹ Atmaca, Veli, **Hadislerde Rukye Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri**, İstanbul 2010, s.269.

¹⁶⁰ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1998, s.81.

¹⁶¹ Çıkman, Zeki, **Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz**, Ankara-1977, s.59,60.

¹⁶² Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Rakibe Ersoy, 1951, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁶³ Haki Ersoy, 1941, Ortaokul terk, Çiftçi, Akçapınar.

¹⁶⁴ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹⁶⁵ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

- Anne emzirirken çocuk çarpılmasın diye su içirilmez.¹⁶⁶
- Kurşun dökülür. Eritilen kurşun suyun içine atılır oluşan şekillere göre nazar değmiş veya üzerinde göz var gibi yorumlar yapılır.¹⁶⁷
- Bayramlarda ve özel günlerde ev buhur ile kokulandırılır, tütsülenir.¹⁶⁸ Böylece kötü ruhların hem koku hem de mübarek günler yüzü suyu hürmetine evi terk edeceğine inanılır.
- Boylama denilen şey yapılır ve boyunda ya da elbisenin görünmeyen kısmında nazar için taşınır. Boylamada Asr, Mülk, Fetih, Cuma, Cin Suresi yazılır. Yedi kat muşambaya sarılır. Muska genelde yeşilden ziyade psikolojik rahatsızlığı olanlara mavi muşambadan yapılır. Kişinin rahatsızlığına göre ayetler yazılır ve beraberinde taşınır.¹⁶⁹

Çemişgezek'te halk inanışlarından uğur ve uğursuzluk getiren şeylerle ilgili uygulamalar aşağıda sıralanmaktadır:

- Sebepsiz yere çok ağlayan çocuk hocaya okutulur ya da ziyaretlere, türbelere götürülüp dualar edilir, adaklar adanır.
- Kötü ruhlar böylece yaklaşmasın diye çocuğun yüzüne tencere karası sürülerek çocuk çirkinleştirilir.
- Çocuğun üstünden atlanırsa boyu kısa olur.¹⁷⁰
- Çocuğun rızkı bol olsun diye yastığının altına kuru ekmek konulur.¹⁷¹
- Çocuk gece uyuduğunda babada uyuyacak ve sabah işe dinç bir şekilde gidecek, gündüz uyuduğunda da anne o saatlerde evin işlerini haletmiş olacağı için gece çok uyursa babayı sevdiğine, gündüz çok uyursa anneyi daha çok sevdiğine inanılır.¹⁷²
- Evden eve gece kazan girmez. Komşudan kazan alındıysa mutlaka güneş batmadan teslim edilir.¹⁷³

¹⁶⁶ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

¹⁶⁷ Bezar Yıldırım, 1935, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Uzungöl; Edibe Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Rakibe Ersoy, 1951, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁶⁸ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

¹⁶⁹ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

¹⁷⁰ Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

¹⁷¹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

¹⁷² Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

¹⁷³ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

- Cuma günü ev süpürülmez. Cuma akşamları bulaşık yıkanmaz. Cuma akşamları komşular birbirine ekşi hamuru vermez.¹⁷⁴
- Gece dışarıya sıcak su dökülmez, cin çarpar.
- Kişi taziye evinden çıkmış ise ya hemen evine ya da ahıra gitmez. Taziye evinden sonra komşuya gidersen Azrail (a.s) i oraya taşımış sayılır.¹⁷⁵
- Kötü bir rüya görüldüğünde acısı gitsin diye soğan ısırılıp arka tarafa atılır, su ile beraber akıp gitsin diye de suya anlatılır. Rüyanı anlatmaya başladığında “hayrola, hayır olsun, Allah hayırlara tebdil etsin” denmediği sürece rüya anlatılmaz. Sağ omuza üç kez “tü tü tü” diye tükürülür. Su açıp ona rüyayı anlatma da başka bir uygulamadır. Bir de rüyaya “şüm tutmamak” yani korkup ya olursa diye tedirgin olmamak gerekir, aksi halde korktuğun rüya gerçek olur.¹⁷⁶
- Çocuğun çişli bezi dışarı atılmaz aksi halde cin çarpar.
- Gece aynaya bakılmaz cin çarpar.
- Eve girerken ayakkabı ters dönmüşse mutlaka düzeltilir ki o eve ölü getirmesin. Makas ve sabun elden ele alınıp verilmez.¹⁷⁷
- Çocuk cereyanda kalıp hasta olmasında diye “şemik” denilen eşikte oturtulmaz günah sayılır, cinin çarpacağına inanılır.¹⁷⁸
- Mezar kazılırken görülen olağan üstü durumlar kişinin amelinin iyi veya kötü olmasına yorulur. Mesela mezardan çıkan yılan akrep veya defin sırasında yağın yağmur gibi şeyler ölenin çok mübarek bir insan olduğuna ya da uğursuz bir insan olduğuna yorumlanır.
- Gebe kadın akşam ezanından sonra evden çıkarsa üstünde bir parça ekmek buldurmalıdır.¹⁷⁹ Aksi halde karanlıkta ıssız yerlerden geçeceğinden dolayı cin çarpar.
- Doğum kolay olsun diye köpeklere gebe kadın ya da akrabalarınca ekmek verilir. Onlara merhamet gösterilmesi ile doğumunda kolay olacağına inanılır.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹⁷⁵ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹⁷⁶ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹⁷⁷ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek.

¹⁷⁸ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

¹⁷⁹ Gökalp, Melike, a.g.e, S.27, s.18.

- Anadolu'da tırnakla ilgili inançlar vardır. Büyü malzemesine tırnak konur yada büyüler tırnağın üzerine yazılır. Tırnaktan hareketle nazarlık yapılır.. Tırnak her yere atılmaz. Gece tırnak kesilmez.¹⁸¹ Yörede de tırnak açığa atılmaz kesildikten sonra bir şeye sarılıp çöpe öyle konulur.
- Yörede bebek esnediğinde yanında bulunan kişi şehadet parmağını bebeğin dudaklarına dokundurup alnına götürür ve her seferinde dua eder. Bu uygulamaya Midilli Rumları ve Makedonya Hristiyanları arasında da rastlanmaktadır.¹⁸²

1.1.3.12. Hasta Olan Çocuklara Yapılan Uygulamalar

Yörede çocuk hasta olmasın, hasta ise bir an önce iyileşsin diye alınan önlemler şunlardır:

- Bebek doğar doğmaz yıkanır, pişik olmaması ve kokmaması için tuzlanır. Bu işlem özellikle koltuk altı ve kasıklarına yapılır.¹⁸³
- Çocuğun sağlıklı gelişimi için uyku da önemlidir. Ve uykunun olmazsa olmazı ninniler bu yörede de söylenir. Örnek verecek olursak;

Ben kuzumu yetirdim.

Nenni nenni,

Baba der uymamışam

Baş yere koymamamışam

Keserim kirpik seni

Gitmiş de duymamışam

Nenni nenni.¹⁸⁴

- Hasta olan çocuklar hastalıklarından kurtulmak için Sultan Hızır'a, Bayram Baba'ya, Uzun Hasan'a, Kırlar Dağındaki Ziyaretlere, Müştak da bulunan ziyarete götürülür. Orada onlar adına kurban kesilip etleri ziyarete gelenlere dağıtılır ve karşılığında da onlardan dua istenir.

¹⁸⁰ Gökalp, Melike, a.g.e, S.27, s.18

¹⁸¹ Kalafat, Yaşar, **Altaylardan Anadolu'ya Kamizm -Şamanizm**, İstanbul-2004, s.70.

¹⁸² Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folklorü**, İstanbul-1994, s.155; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁸³ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁸⁴ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

- Çocuğa kimse bakmasın böylece de nazar değip de çabuk hastalanmasın ya da hastalıktan çabuk kurtulsun diye yedi sene başkalarının eskimiş kıyafetleri giydirilir.¹⁸⁵
- Çocukları götürdükleri ziyaretlerin yüzü suyu hürmetine yaşasın diye ziyarette yatan kişinin isimi verilir. Sultan, Hızır, Fethi Ahmet, Bayram, Hasan gibi isimlerdir bunlar.
- Yörede yedi evden demir parçaları alınır, bu parçalar eritilip demir bilezik yapılır ve lohusanın veya çocuğunun koluna takılır. Eski Türklerde demir bileklik, Kam tarafından yapılan büyü ayinlerinde, tedavi yöntemlerinde, yemin merasimlerinde kullanılırdı. Ayrıca Eski Türkler bırakıldıkları mağaradan çıkmak için demir dağın önüne gelip odun yığmış, ateş yakmışlar. Bu ateşle dağı eritilerek yeryüzüne çıkmışlar. Bu inanca göre ağaca, oduna, demire verilen kutsiyet bir kat daha artmıştır.¹⁸⁶
- Çocuğun yedi yıl saçının kesilmemesi de yapılan diğer bir uygulamadır.¹⁸⁷
- Yörede iştahsız çocuklara “can tutmuyor” tabiri kullanılır. Eski Türklerde bu “kut” kelimesini değişmiş halidir. Kut ise anne karnındaki çocuğa üfleyerek onun can bulmasına yardımcı olan varlıktır.¹⁸⁸
- Ayrıca salyası durmayan çocuğun ağızını dayısı topuğu ile silerse salyasının duracağına inanılır.
- Siğil için ise; ocaklı kadına götürülür. Ya da siğil ipek iplikle bağlanır ve kendiliğinden düşer. Veya siğil kalemi ile siğilin etrafını çizilir, söğüt ağacının yapraklarını baştan köke kadar yarılr ve her seferinde 3 Fatıha 1 İhlas Suresi okunur.¹⁸⁹
- Bebek obur olmasın diye banyodan önce emzirilir. Banyodan hemen sonra ise uyutulur.¹⁹⁰
- Çocuğun kulağı ağrıdığıında annenin sütü sade olarak veya Hindistan ceviziyle karıştırılarak kulağa konulur.¹⁹¹

¹⁸⁵ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

¹⁸⁶ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnanışlarının İzleri**, Ankara-2005, s.76.

¹⁸⁷ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁸⁸ İnan, Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul-1976, s.26.

¹⁸⁹ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

¹⁹⁰ Pamuk Koçoğlu, 1945, Okur-yazar, Ev Hanımı, Sarı Balta.

¹⁹¹ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

- Karnı ağrıdığında çocuğa anason verilir.
- Çocuk çok ateşlendiğinde, ocaklı kadına götürülür, el içi ve ayak tabanı ve alını ovularak okunur. Ya da vücudu kolonya ile ovalanır.¹⁹²
- Kekeleyen çocukların türbede ağzı kilitle açılırdı. Ağzına lamba tutulup küçük dili olup olmadığı kontrol edilir.¹⁹³
- Çocuğun eğer karnı ağrıyorsa, arpanın içinde “kor” denilen siyah taneleri alınıp ezilir annenin kendisinden sağdığı sütü ile karıştırılıp çocuğa yedirilir. Ya da reyhan kaynatılıp çocuğa içirilir.¹⁹⁴
- Çocuk çok kusuyorsa, çeşmeden su getiren ve dinlenmek üzere elindekilerini çocuğun evinin önüne bırakan kadın, o suları orada döker ve arkasına bakmadan geçip gider. Görüştüğümüz kişi, bunun sonuç verdiğini ve kusmanın kesildiğini bizzat gördüğünü söylemiştir.¹⁹⁵
- Hasta olan, bayılan çocuklar Arapkir de bulunan ocağa götürülür ve görülen rüya türbenin görevini üstlenen kişiye anlatılır. Eğer sonrasında hastalıktan iyileşirse o kişinin kurban kesmesi gerekir.¹⁹⁶

1.1.4. Doğum İle İlgili Değerlendirme

Anadolu’da olduğu gibi Çemişgezek’te de annelik kutsal sayılmakta ve çocuğu koruyan kollayan adeta bir melek gibi değerlendirilmektedir. Bebeklerin ve annelerin yeni doğum yaptıkları dönemler özellikle çok savunmasız olduğu dönemlerdir. Bu dönemlerde kötü ruh yani Al Karısı onlara zarar verebileceği gibi, onları koruyup kollayan bir ruh olduğu inancı da vardır ki bu da kökenini Eski Türklerden alır. Göktürk Yazıtların da “Umay” adı verilen bir koruyucu ruhtan bahsedilmektedir. Hatta anneleri de koruyucu olmalarından dolayı Umay’a benzetmiştir. Kül Tekin Yazıtlarında Bilge Hakan; “Babam hakan öldüğü vakit küçük kardeşim Kül Tekin 7 yaşında idi. Umay gibi anam hatun sayesinde küçük kardeşim Kül Tekin er-kahraman adını aldı” denilmektedir. Yakutlarda Umay’ın yerini “Ogo ımı”, “Ayısıt” denilen ruhlar almıştır.¹⁹⁷

¹⁹² Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹⁹³ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur

¹⁹⁴ Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

¹⁹⁵ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

¹⁹⁶ Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıracılar Köyü Muhtarı, Kıracılar.

¹⁹⁷ İnan, Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul-1976, s.24- 26.

Çemişgezek'te kısırlık önemli bir sorundur. Kısır olunmaması, oldu ise de çarelerinin bulunması için halk çaba harcamıştır. Düğün günü damat evine gelin girdiğinde gelin kucağına özellikle erkek çocuk verilerek neslin devamı temennisi gösterilmiştir. Dede Korkut hikayelerinde de erkek çocuk olması için adaklar adanır, büyük toylar düzenlenir, açlar doyurulur, fakirler giydirilir, ağzı dualı olanların duası alınır.¹⁹⁸ Ayrıca hocalara yaptırılan muska ve boylamaların takılması geleneği de yörede uygulanmaktadır. Bu uygulama Yakut ve diğer Türk boylarında olduğu gibi pek çok arkaik toplumda hatta ilk dönem Hristiyanlarında bile vardır.¹⁹⁹

Kısırlık için Manas Destanı'nda Yakup Han kısırlığından şikayet ettiği eşinin mezarları ziyaret etmediğinden elmalı yerlere yuvarlanmadığından, kutlu pınarların yanında yatmadığından bahsedilmektedir.²⁰⁰ Yörede ise kısırlık için Sultan Hızır Türbesi, Kırklar Dağı'nda kır türbeleri, Elazığ'da bulunan Fethi Ahmet Baba, Arap Baba, Beşikli Baba gibi türbeleri, köylerde ise yakınlarındaki sahipsiz mezarları türbe adı altında ziyaret etme uygulaması vardır. Eğer çocuk kız olursa Sultan, erkek olursa Hızır, Fethi Ahmet gibi türbeye atfen isimler konulmaktadır.

Yörede bebek doğduktan sonra, o ve annesi ziyaret edilir. Buna “bebek görmesi” denir. Eski Türklerde de “doğum toyu” adı altında eğlenceler yapılırdı.²⁰¹

Çemişgezek kadınları Al Karısı'ndan korunmak için lohusa ve bebeğini yalnız bırakmaz, onların kaldığı odanın ışığını söndürülmez, yastık altında ya da yakada iğne, Kur'an, ekmek parçası bulundurulur, başka bir lohusanın ziyaret etmesine izin verilmezdi. Eski Türklerde Al Karısı farklı farklı tanıtılmıştır. Kırgız-Kazak ve Başkurtlar keçi veya tilki, Özbekler pejmürde, dağınık saçlı bir kadın, Gagavuzlar bir dev, olarak tasvir etmiştir. Al Karısından korunmayı Kırgız- Kazaklar demirciler aracılığı ile Yakutlular bebeğin yatağının altına ayı pençesi koyarak yapmaya çalışmışlardır.²⁰²

¹⁹⁸ Defne, Zeki Ömer, **Dede Korkut Hikayeleri Üzerine Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırması**, Ankara-1998, s.62.

¹⁹⁹ İnan, Abdülkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, s.174,175.

²⁰⁰ Ünver, Günay- Güngör, Harun, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Kayseri-2015, s.84.

²⁰¹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.174.

²⁰² İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, s.259-265; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İzleri**, Ankara-2005, s.59-61; Günay, Ünver – Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, İstanbul-1998, s.82.

Yörede uzun bir süre çocuğu olmayan ya da sonradan olan kadınlar yöre çocuklarının saçlarını uzatır, yedi yıl başka evlerden topladığı kıyafetleri giydirir ki bu da kötü ruhları aldatmak, bir nevi hedef şaşırtmak için yapılmaktadır.

Lohusalık döneminde kadın dört beş gün yatağında yatırılır. Ama eski uygulamalarda bütün işi gelin yaptığı için dinlenme süresi fazla uzun olmamaktadır.

Çemişgezek'te ad verme işini eskiden evin büyükleri yani kaynana, kaynata yapardı. Bebeğin anne ve babasına danışılmazdı bile. Öncelik vefat eden aile büyüklerinin ismini vermektir. Altay Türklerin de ismi bebeğin babası koyardı. Ve doğumdan sonra kullanılan ilk kelimeye göre isim verilirdi. Örneğin; Balta, kılıç, konuk, güvercin gibi. O dönemde eğer ismi konulmadı ise çocuk kabile adını alırdı. Sonrasında çocuğun bir kahramanlık yapıp ismini alması beklenirdi. Bazen de doğum gününde olan olağan üstünlükler, savaşlar isim olarak verilirdi. Yağıbastı, Yağikesen, Kurtulmuş gibi. Çocukları yaşamayan ailelerse; Yaşar, Binyaşar, Ölmez, Ölmezbey, Durdu, Durgül, Tavşan, Kurç (Çelilk) gibi adlar verilirdi. Ebe doğumdan sonra dışarı çıkıp onu babasına satardı. Ve çocuğa Satı, Satılmış isimleri verilirdi. Gagavuz Türklerinde ise çocuk kırk gün sona vaftiz edilirdi.²⁰³

Diş hediğinde bebeğin önüne konulan şeylerden birini seçmesi için bir tepsi hazırlanması uygulaması yörede de mevcuttur ve Gagavuz Türklerinde de görülen bir uygulamadır. Yörede göbek bağının camii, okul gibi yerlere bırakılması, kırklanma geleneği ve duaların okunması Eski Türk adetleri ile benzerlikler taşımaktadır.

Nazar inancı Çemişgezek'te de yaygındır. Çocuğa nazar değmesin diye küçükse yüzü örtülü gezdirmek, nazarı değdiğine inanıldığı kişiyi gördüğünde dua okuyup gizlice yüzüne üfleme, çocuğun kulağının arkasına kara sürme, nazar boncuğu taşımak yapılan belli başlı adetlerdir. Özellikle çocuğu kırk basmasın diye başka bir lohusa ile görüşmemek, görüşürlerse annelerin düğme veya yakalarındaki iğneleri değiştirmeleri, düğün veya cenaze alayı geçerken çocuğu havaya kaldırmakta bu yönde yapılan uygulamalardandır.

1.2. Evlilikle İlgili Halk İnanışları

Eski Türklerde aile, sosyal yapının çekirdeği idi. Dağınık çobanlık kültürü küçük aile tarzını benimsemelerine sebep olmuştur. Aile ayrıca kan bağı, akrabalık esasına

²⁰³ Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara-2005, s.162,163; Ögel, Bahattin, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul-1998, s.278-280.

dayanıyordu. Türkçede kullanılan evlenme veya evlendirme tabiri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak bir ev (aile) meydana getirmesidir. Genellikle dıştan ve velayet (dost-yardımcı) sistemine dayanan baba hukukunun geçerli olduğu bir evlenme şekli mevcuttur. Evlenen oğlanlar yeni hisselerini alarak evden çıkarlar, baba evi ise en küçük oğula kalırdı.²⁰⁴ Evlilik konusu incelendiğinde İslamiyet öncesinde olan ama İslamiyet'in reddettiği birçok adet göze çarpmaktadır. Evlenmeden önce kadının fikri alınmaz, dul kadınla evlenmek için kuş uçurular “sola uçarsa kadın hayırsızdır, sağa uçarsa ise hayırlıdır” denilir ve ona göre karar verilirdi. Evlenmeden önce evlenecek adam kadının başörtüsünü, kadında adamın gömleğini yırtardı. Ayrıca Şevval ayında evliliğin yapılması uygun görülmezdi. Peygamberimiz Hz. Aişe ile bu ayda evlenerek bu uygulamanın yanlış olduğunu göstermiştir.²⁰⁵ Eski Türkler ve Cahiliye Araplarından günümüze kadar evlilik uygulaması şekil değiştirse de evlilik kurumuna verilen değer aynı kalmıştır. Yörede evlenmenin yasak olduğu herhangi bir ay inancı da yoktur. Sadece, hasat zamanı ve misafirlerin davete icabet edebileceği tarihlere göre ayarlamalar yapılmaktadır.

1.2.1. Evlilik Öncesi Halk İnanışları

Çemişgezek'te evlilik yaşı kıza ve erkeğe göre, eski zaman ve şimdiki zamana göre değişkenlik göstermektedir. Eskiden evlilik 13-14 yaşında gerçekleştirilirdi.²⁰⁶ Eğer oğlanla kız reşit değilse aileleri tarafından mahkemeye başvurulur, yaşı büyütülüp evlenilirdi.²⁰⁷ 19 diyen kız evde kalırdı sayılırdı.²⁰⁸ Alevilerde ise erken evlendirme adeti yoktu, vakti geldiğinde kendi rızası olduğunda evlendirilirdi çocuklar.²⁰⁹

Çemişgezek'te yaptığımız çalışmamda gözlemlenen şeylerden biriside son zamanlarda erkeklerin askerliğini yapması, işini kurması, mesleğini eline alması; kızların ise eğer evde kendisinden yaşı büyük bir kardeş varsa o evlenmeden evlenmemeleridir. Ama bu durumda zamanla yıkılmıştır. Evlilikten de beklentiler değişmiş durumdadır. Şöyle ki; kızların evlendirilirken fikirleri alınırken eskiden kiminle evlendiğini tanımak şurada dursun görmek dahi nikaha hatta düğün gününe

²⁰⁴ Kafesoğlu, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul-2012, s.119,220.

²⁰⁵ Çelik, Ali, **İslam'ın Kabul Ve Reddettiği Halk İnançları**, İstanbul-1995, s.237,238.

²⁰⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁰⁷ Mehmet Fikret Köse, 1948, Ortaokul Mezunu, Çemişgezek

²⁰⁸ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Uzungöl.

²⁰⁹ Ali Hali Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

kadar mümkün bile değildi. Günümüzde geç yaşta yapılan evliliklerde kızların okumaya, çalışma hayatına katılmaya başlamalarının da çok önemli etkisi vardır. Kızlarda daha eskiden 18 yaşından sonra evde kaldı inancı yaygınken şimdi ise ideal evlilik yaşı 20-25, erkekler de ise 25- 30 yaş olarak kabul görmektedir.

Yörede sütkardeşle, üvey kardeşle ve özellikle Alevilerde kirve kızı ile evlilik 7 göbek sonrasına kadar dahi yasaktır. Ayrıca yörede eskiden Alevilerin Sünnilerden, Sünnilerin Alevilerden kız alıp vermesi pek görülmez iken şimdilerde ise bu daha esnek hale gelmiş durumdadır.²¹⁰ Alevilikte iki gencin birbirini sevmesi yeterli görülmektedir.²¹¹

Yörede evlilik genelde mal-mülk dışarıya gitmesin diye aile içinden yapılırdı. Alevilerde ise genelde aile dışı evlilik önemlidir ama istisnai durumlar da vardır.²¹²

1.2.1.1. Kısmet Açma

Çemişgezek'te belirtilen yaş aralığında evlenmeyen kız veya erkekler evde kaldı olarak nitelendirilir. Kızın erken yaşta evlenmesi pek sorun olmazken özellikle geç evlenmesi, yaşlıları evlenmiş iken onun hala daha baba evinde duruyor olması aile açısından da sıkıntı oluşturmaktadır. Ve aileler kızlarını ve kendilerini bu durumdan kurtarmak için bir an önce kısmetini açmanın çarelerini aramaya başlarlar. Yörede bunun için bir takım uygulamalar vardır. Bu uygulamalar erkekler içinde geçerlidir. Uygulamalar ise şunlardır:

- Cuma günü kilit kitlenir, sala zamanı Kible' ye karşı açılır.
- Bir kilit alıp camiye gidilir. Kilidi açtıracak kişi yüzünü örter ve camiden ilk çıkana o kilit açtırılır.
- Bayram Baba Türbesini her Perşembe ziyaret edip ona dua edilir.
- Hıdırellezde gül dalına gelin resmi bir kağıda çizilir ve bu kağıt gül ağacının altına gömülür.²¹³
- Sultan Hızır Türbesi'ne gidilip ağaca çaput bağlanır.²¹⁴
- Hıdırellezde susuz kalma uygulaması vardır. Tuzlu yenilip, uyunur ve rüyada suyu kim verirse onunla evlenileceğine inanılır.²¹⁵

²¹⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²¹¹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

²¹² Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

²¹³ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²¹⁴ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

1.2.1.2. Kız Bulma ve Görücü Usulü

Çemişgezek'te eskiden evlilikler oğlan ve kızın haberi olmadan karar verilerek yapılırdı. Evin büyükleri karar verir, kendi onayladıkları ailenin kızı ile evlendirir ve bunun içinde ne oğlanın ne de kızın fikri alınmazdı. Kız ile oğlan ancak birbirini resmi nikah kıyıldığı zaman belediyede, çeşme başında veya yol boyu gibi yerlerde görürlerdi, başkası mümkün değildi.²¹⁶

Ama son zamanlarda artık bu tutum değişti ve aileler evlatlarının da fikrini alarak evlenmeye karar vermektedir. Hatta “severek evlenme” denilen kız ve oğlanın konuşup anlaşması sonucu yapılan evlilerde onaylanmaktadır.

“Berdel” türü evlilik ise iki ailenin karşılıklı olarak aynı gün ve saatte kızını gelin verdiği bir aileden oğluna gelin getirmesi, kız alıp aynı aileye kız vermesi olayıdır. Eski Türklere buna “atas” denilmekte idi. Yani “hemşire değiştirme ile evlenme geleneği” denirdi.²¹⁷ İslam dininde ise buna “şiğar” denir ama Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştı.²¹⁸ Berdel türü evlilik yörede yapılan bir evlilik türü değildir.²¹⁹

Yörede kuma getirme geleneği nadir de olsa görülmektedir. Kişinin ilk eşinden çocuğu olmuyorsa onun üstüne kuma getirirdi. Ancak ilk eş buna razılık vermezdi yani razı olmazdı. Yörede nadirde olsa görülen bu uygulama çevre tarafından da hoş karşılanmamaktaydı. Özellikle köylerde, aynı aile veya köy içinde evlilik olduğunda ilk eşin akrabaları, yakınları kızlarının mağduriyetini görüp durumu kabullenmek istememekteydi.²²⁰

Yörede “beşik kertmesi” eskiden vardı. Ama günümüzde bu uygulama görülmemektedir.²²¹

Yakutlarda bu yolla evlilik korucu menseki usullerin oluşmasına imkan sağlamışken,²²² Türklerin ilk dönemlerinde yaygın olan kız kaçırma usulü Hun Türklerinde terk edilerek dünürücü gönderme sistemine dönmüştür. Yakut Türklerinde kaçacak olan gençler Şamana gider ve yapılan bir ayinden sonra kaçarlardı. Altay

²¹⁵ Cemal Gürgül, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

²¹⁶ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²¹⁷ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, , Ankara-1998, C.1, s.302,303.

²¹⁸ Çolak, Ali, **İslam'a Göre Anadolu'da Düğün Adetler**, İstanbul-2005, s.217,218.

²¹⁹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²²⁰ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek; Haki Ersoy, 1941, Ortaokul Terk, Çiftçi, Akçapınar.

²²¹ Cemal Gürgül, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

²²² Ünver, Günay- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.83.

Türkleri ise kaçarken kızın annesi ve babasının rızasını alırdı.²²³ Eski Türklerde görülen kız kaçırma olayları zamanla Hun Türklerinde dünürcü gönderme uygulamasına geçilmiştir. Hatta Oğuz Destanı'nda kız istemek için “adam saldı” ifadesi kullanılmıştır.²²⁴

Yörede de kız kaçırma olayları hoş görülmeyen bir uygulamadır. Genelde kaçan kızın ailesi tarafından affı da uzun zaman almaktadır. Aile büyüklerinin araya girmesi ile bu küslük sona erebileceği, kan davasına çevrilmeden olay tatlıya bağlanabileceği gibi yılarca süren hatta torunlar olsa dahi kinine devam eden aileler de çıkmaktadır.²²⁵ Alevilikte kirve kızı kaçırıldığında kaçırılan kişiyi ceme almama gibi cezalar da verilmektedir. Eğer kız kaçmışsa “cemaat ederler” ve aile büyükleri, sözü sayılanlar tarafları ikna edip iş tatlıya bağlanmaktadır.²²⁶

Hun, Gök Türk, Uygur ve Kırgız Türklerinde üvey ana ve yenge (kardeşin veya amcanın karısı) ile evlenme (leviratus) adedi vardı.²²⁷ Eşinin ölümünden dolayı kalacak olan mal başka biri ile evlendiğinde ona gitmesin diye yapılırdı. Bu uygulama yörede nadir de olsa görülmektedir, halk tarafından hoş karşılanmamaktadır.²²⁸

Yörede Alevilikte kirve kızı ile evlilik 7. göbeğe kadar uygun düşmez. Bu adet özellikle Başkurt Türklerinde 7., çoğalamayan ailelerde 9. hatta 12. göbeğe kadar Kazaklarda ise 40. göbeğe kadar evlilik olmaz uygulamasının günümüze yansımış şeklidir.²²⁹

“İç güveyi” yolu ile de evlilik yapılır. İç güveyi; damadın maddi durumu iyi değilse ya da kız, evin tek kızı ise ve ailesi ondan ayrılmak istemiyorsa kız evine damadın alınması olayıdır. Damat bu şekilde artık o evin oğlu imiş gibi muamele görür. Yörede bu tür evlilik nadir de olsa görülmektedir.²³⁰ Ancak herkes tarafından da kabul edilmemektedir. Çünkü evin geçimi erkeğe aittir ve erkeğin evin idamesinde söz sahibi olması gerekir. Eşinin evine yerleşen erkek bir nevi bu görevi karısına daha doğrusu karısının ailesine devretmiş olmaktadır.

²²³ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara- 1986, s.166.

²²⁴ İnan, Abdülkadir, **Türk Kültüründe Exogamie İzleri Makale ve İncelemeleri I**, Ankara-1998, s.334.

²²⁵ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

²²⁶ Kağan Gökalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi, Müdürü, Pulur; Cemal Gürgül, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

²²⁷ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara-1998, s.341.

²²⁸ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl

²²⁹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara-1998, s.344.

²³⁰ Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

Çemişgezek'te uygulanan usüllerden biri de “görücü usulü” ile evlenmedir. Bu ise şu şekilde işlemektedir: Evlenecek erkek evlenmek istediğini annesine söyler, annesi de bunu uygun bir dil ile babasına söyler. Çocuk askerlik yapmışsa kız bakılır. Eşe, dosta, akrabaya haber salınır ve uygun bir kız aranmaya başlanır. Bu arada oğlanın bir sevdiği olup olmadığı öğrenilir. Eğer yok ise aramalar hızlandırılır. Kız bulunursa oğlan tarafı kız tarafına haber gönderir. Onlarda gelen adayı ve ailesini uygun bulursa “buyurun gelin” denilerek kabul eder. Oğlan tarafı damat olmaksızın evin büyükleri ve sohbeti dinlenir kişilerle beraber kız evine “dünürcü- düğürcü” gider. Bu arada el altından özellikle kız tarafı birbirlerini araştırırlar. Kızın soyu temiz mi, kız hamarat mı, başı içeride mi, huyu –suyu-yüzü güzel mi, bir eksigi var mı, daha önce adı başkaları ile anılmış mı diye araştırılır. Hatta “köyü sorarsan köpeğini de soracaksın” inancı bu anlayıştan dolayı yörede kullanıla gelmiştir.²³¹ Kız verilmek istendiğinde, evin büyüklerine danışılır onların fikri alınır ya da kız verilir sonra formalite icabı onlara da fikirleri sorulur.²³² Onlarda uygun bulurlarsa ya eve davet ederek ya da dışarıda eskiden olduğu gibi kısa bir süre kız ve oğlanın birbirlerini görmeleri sağlanır. Görüşme kızın ailesinin izni ile olur. Yan odada veya kararlaştırılan başka bir yerde görüşülür, eğer kendi aralarında anlaşılırsa ailelerine haber verilir. Bazen de düğünlerde oyunlar oynanırken, çeşme başında, hamamda ya da tavsiye edilen yerde kıza bakılır. Oğlanın anası, ablası, yengesi vs. aile büyükleri haberli ya da habersiz olarak “görücü” sıfatı ile kızı gidip görür beğenilir.²³³ Kızın amcası, teyzesi, dayısı gibi yakınları “temiz sülalemizi berbat etmeyelim” inancı ile aileye uygun buldukları kızı oğullarına almak isterler.²³⁴ Kahve getirilirken görücüye çıkan kız yakından incelenir. Eğer kızı beğenirlerse oğullarına haber verilir bir de onunla beraber giderler. Oğulları da beğenirse kız evine haber gönderilir, müsaitlerse istemeye gelecekleri haber verilir. Kız evi de olaya olumlu bakarsa gönderilen aracıya müsait oldukları bildirir. Bu olay İslamiyette “hıtbe” denilen dünürcü gönderme yani evlenmek için bir kimsenin kızını isteme olarak adlandırılır.²³⁵

²³¹ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

²³² Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²³³ Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev hanımı, Çemişgezek.

²³⁴ Gül, Yusuf, **Tunceli' de Şavaklılar**, Ankara-1976, s.23.

²³⁵ Çolak, Ali, **İslam'a Göre Anadolu'da Düğün Adetler**, İstanbul-2005, s.106.

1.2.1.3. Kız İsteme

Dedem Korkut hikayelerinde de görüldüğü üzere kız isteme geleneği Eski Türklerde de önemli bir gelenektir.²³⁶ Hakasya Türklerinde ise kız istenilmesinden ziyade kız kaçırma yöntemi ile evlilik yapılırdı. Hatta “kuşu öldürünce kız istemeye gidebilirsin” diye bir tabirde kullanılırdı. Damat adayı kuşu öldürdüğü takdirde kızın annesinin ve babasının kızını vermeme gibi bir hakları yoktu. Aslına bakılırsa ise, kuşların öldürülmesi yasaktı, ancak kız isteme uğruna kuş öldürülebilirdi. Çünkü bu kuşun ruhu onlara beddua ederdi. Ancak bu durumda kuşun ruhunun bedduası avcıya değmezdi. Kız istediği halde ailesi kızını vermez ise, o zaman kuşun ruhunun bedduası, kızın annesine babasına giderdi.²³⁷ Çemişgezek yöresinde de eskiden kız istemeye oğlanın götürülmediği, oğlanın bir vekil belirleyerek kendi yerine onu gönderildiği, düğüne kadar kız ve oğlanın birbirini göremediği edilen bilgilerdendir.²³⁸ Yörede, iki tarafta birbirini araştırdıktan sonra erkek tarafı kız tarafına kahve içmeye geleceklerini haber verir, onlarda “buyurun” derler. Kız evine kararlaştırılan saatte gidilir. Genellikle akşam oğlanın babası, dedesi, amcası gibi büyükleri kız isteme olayını gerçekleştirir. Kız istemeye gidildiğinde evin büyükleri, sözü geçenler, kadınlar, kirvenin hanımı da beraber gider.²³⁹ Kız istemeye gidenlere “dünürücü” ya da “dünür, düğür veya düğürücü” denilir.²⁴⁰ Ve az sayıda kişi ile gidilir. Alevilikte kirve, musahip yani sağdıç bulundurma isteği vardır. Evlenen kişinin mutlaka bir musahibi, kirvesi olacaktır. O da oğlanın sevdiği bir arkadaşındır. Oğlanda ilerde kirvesi evlendiğinde ona sağdıçlık yapacaktır.²⁴¹

Çemişgezek’te kız istemeye gidildiğinde sohbetler edildikten sonra işin aslına geçilir. Misafirlerin en yaşlısı veya sözü dinleneni “Allah’ın emri, peygamberin kavli le kızımız falancayı oğlumuz falancaya istiyoruz” cümlesini üç kez tekrarlar. Kızın babasının cevabı eğer olumlu ise; “Allah yazmışsa biz ne diyelim, hayırlı ise olsun, kısmetse olur” der. Eğer olumsuz ise herhangi bir şeyi bahane eder veya “bize zaman verin düşünelim, hele biz de sizi bir araştıralım” diyerek cevap verir. Eğer cevap evet ise kız kahveleri getirir, oğlanın kahvesi özellikle bol tuzlu yapılırdı. Herkes “hayırlı

²³⁶ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.241.

²³⁷ Kalafat, Yaşar, **Altaylardan Anadolu’da Kamizm-Şamanizm**, İstanbul-2004, s.56.

²³⁸ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²³⁹ Gani Yıldırım, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁴⁰ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

²⁴¹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

olsun” diye hayır dua eder ve aileler dağılır. Yörede bir kız istenilmeye gidildiğinde başka birinin de bilerek aynı zamanda o kızı istemeye gitmesi hoş karşılanmaz.²⁴²

1.2.1.4. Söz Kesme

Çemişgezek’te kızın verilmesi gerçekleşikten sonra iki aile uygun bir zaman kararlaştırır. Oğlan evinin davetlileri kız evine gelir. Kurdeleye bağlı söz yüzükleri oğlan ve kızın parmağına takılır. Kurdele kesilir. Bu işleme “Dil bağı” veya “he deme, söz alma, söz kesme” denilir. Dil bağında asıl amaç kesin kararlar verilene kadar kızın başkası tarafından istenmesinin önüne geçmektir.²⁴³ Aynı zamanda bir bohça ile beraber evin büyüklerinin toplanıp kız evine gitmesi olayıdır. Böylece aynı gün resmi isteme olayı da gerçekleşir. Beraberlerinde hocayı götürüp duasını yaptıran da olur. Bohçada maddi durumuna göre bir tam altın veya altın bilezik, beşi bir yerde, terlik, tarak, ayna, havlu, iç çamaşırı, elbiselik, yazma, kolonya, şeker, lokum gibi şeyler olur. Bazen de bohça yerine bir mendile altın düğümlenir ve kıza verilmiş ki o da dil bağı sayılmaktadır. Kahveler içildikten sonra o bohça getirilir açılır ve orada bulunanlara gösterilir.²⁴⁴ Giden bu bohça, kız evlenene kadar onda kalır ve içindekiler kullanılmaz. Ola ki dil bağı atıldı ise bu bohça damat tarafına geri gönderilir.²⁴⁵ Dil bağından sonra kız ve oğlan, büyüklerin eşliğinde davetlilerin ellerini öper. Oğlan tarafının varsa getirdiği ikramlıklar ve kız tarafının hazırladığı ikramlıklar çayla beraber sunulur. Ve oğlan tarafı müsaade isteyip kalkar.²⁴⁶

Nişan ve düğün tarihi sonraki zamanlarda kararlaştırılır. Takılacak takılar, ev eşyaları ayrıntılı olarak konuşulup karara bağlanır.

1.2.1.5. Nişan Takılması

Hıtbe-nişan “evlenmeleri caiz olan iki kişinin, birbirleriyle evlenmeyi karşılıklı olarak vaat etmesi” anlamına gelmektedir. Fıkıh terminolojisinde evlenme niyetini

²⁴² Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

²⁴³ Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.10.

²⁴⁴ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

²⁴⁵ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

²⁴⁶ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

açıklama hitbe, niyeti açıklayan erkek hâtıb, kendisine bu yönde niyet açıklanan kadın mahtûbe olarak adlandırılır.²⁴⁷

Karşı tarafa gönderilen dünürçülerden olumlu sonuç alınırsa nişan, evlilik için yapılan ilk resmi merasimdir. Belirti, iz, işaret demek olan nişan; gelin olacak kızın belirlenmesi ile birlikte söz kesiminden sonra yapılan törenin adıdır. Eski Türklerde de önemli bir gelenek olduğundan yüzük veya mendil verilerek bu çiftlerin nişanlı olduklarını gösterme vardı.²⁴⁸ Ama günümüzde ya aileler arasında yüzük takarak ya da bir yer kiralanarak orada gerçekleştirilir. Yüzük takma olayı da Peygamberimize dayanmaktadır. Nişanlı çiftlere en azından geline demirden de olsa bir yüzük takmayı önermiştir.²⁴⁹ Nişanda kullanılan “darısı başına” sözleriyle bekar gençlere sıranın kendilerine geldiği hatırlatılmaktadır. Divan-ı Lügati’t Türk’te darı yani “tarığ” kelimesi “tane, tohum, zahire, ekin, bitki, arpa, buğday” anlamına gelirken yalnızca Oğuz lehçesinde “darı” anlamına gelir. Bu ikinci kullanım yanlıştır. Oğuzlar, buğdaya “aşlıq” derler. Bu da tohumun yere düşerek çoğaldığı gibi neslin devamını ifade etmek için kullanılmaktadır.²⁵⁰

Nişan, düğün ile dil bağı arasında yapılan merasimdir. Düğüne yakın bir tarihte yapılır. Nişana davetliler belirlenir ve çağrılır.

Evlenecek kız ve oğlanın birbirlerini tanınması, ailelerin eksiklerini tamamlaması, askerlik, öğrenim gibi engellerin kalkması için hemen düğün yapılmaz. Bir müddet beklenilir bu zamana “nişanlılık” veya “sözlülük” denir.

Yörede düğün öncesi kızın eksikliklerini tamamlamak için oğlan tarafı ile alış-verişe gidilir. Gelinin eksiklikleri alındığı gibi gelinin kız kardeşine ve annesine de hediyeler alınır. Ayrıca eğer nişan iki kurban bayramına denk gelmişse bir koç kınalanıp süslenerek kız evine hediye olarak da gönderilir.

1.2.1.6. Şerbet İçme

Kız evinin müsait olduğu bir zamanda oğlanın yakınları kız evine gider. Bir araya gelen davetliler, bayanlar kendi aralarında, erkekler de kendi aralarında eğlenirler. Bu olaya “şerbet içme” denir. Şerbet içme aynı zamanda nişandır.²⁵¹

²⁴⁷ Acar, H. İbrahim, **Diyanet İşleri İslam Ansiklopedisi**, “Nişan” Maddesi, C.33, s. 152-153.

²⁴⁸ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.166.

²⁴⁹ Çolak, Ali, a.g.e, s.128.

²⁵⁰ Kaşgarlı, Mahmut, **Divan-ı Lügati’t Türk**, (Çev. Besim Atalay), Ankara- 1986, C.3, s.577.

²⁵¹ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl

Şerbet içmede başka bir odaya geçen iki tarafın aile büyükleri başlık parasını ve miktarını konuşur. Bazen anlaşma sağlanamadan ailelerin dağıldığı bile olur. Anlaşma sağlanırsa okunan duadan sonra şerbetler içilir ve gençler tebrik edilip davetliler dağılır. Nişan yapıldığında nikah da kesilir.²⁵²

1.2.1.7. Nişan Bohçası

Çemişgezek'te şerbetten birkaç gün sonra kız evine gönderilmek üzere bir bohça hazırlanır. İçerisine; ipek çarşaf, iç çamaşır, elbiselik kumaş, yazma, çorap, terlik, kolonya, lokum, kına konur.²⁵³ Kız evine teslim edilen bu bohça dil bağına göre daha teferruatlıdır. O yüzden bu bohçaya “ağır bohça”, nişana da “ağır nişan” denir.²⁵⁴ Nişan için kıza gönderilen hediyeler kullanılamaz, bohça yapıp kızın çeyizi gidene kadar saklanır.

1.2.1.8. Nişan Bozma (Atma)

Nişanın akit olmaması sebebiyle, haklı bir sebep var ise nişan bozulabilir. İslam hukukçularına göre ayrılıktan kaynaklanabilecek olan maddi manevi zararlar talep edilebilir. Medeni Kanuna göre de nişan bozma ve beraberinde getirdiği sorumluluklar ilgili maddelerde belirtilmiştir: Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. **(Madde 120)** Nişanlılığın sona ermesinden doğan dava hakları, sona ermenin üzerinden bir yıl geçmekle zaman aşımına uğrar.**(Madde 123)**²⁵⁵

Nişanlanma, Osmanlı Aile Hukukunda ise hukuki bir müessesedir. Nişan bozulursa mehir olarak verilen mal veya bedeli aynen geri ödenir. Sebepsiz bozulursa tazminat davası açılabilir.²⁵⁶

Çemişgezek'te “dil bağının geri verilmesi” ile nişan atılmış demektir.²⁵⁷ “Gelin atta, kısmet Hak'ta” inancı ile nişanın her an geri atılabileceği bilinmektedir.²⁵⁸ Bu

²⁵² Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁵³ Nevriye Koçoğlu, 1953, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

²⁵⁴ Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.10.

²⁵⁵ <http://yayin.adalet.gov.tr/kanunlar/mk.htm>

²⁵⁶ Çolak, Ali, a.g.e, s.128.

durumda verilen hediyeler oğlan evine geri gönderilir. Nişan çiftlerin aileleri nişanlılık boyunca anlaşılamazsa ve ya oğlanın anne-babası eskiden oğlandan habersiz başka bir kızı beğenir ve nişan takılan kızı istemezse ya da nişanlılık boyunca taraflar örf adetlere uygun davranmazsa dil bağı geri gönderilebilir. Yörede en fazla bu olaydan dolayı sıkıntı yaşayan taraf kız tarafa olmaktadır. Nişanı bozulan kızın sonraki kısmetleri ya dengi olan kişiler olmamakta ya da gelmek isteyenlerde olaya şüphe ile yaklaşmaktadır. “Acaba kızın bir kusurumu var da nişan atıldı” diye kendi aralarında durum değerlendirmesi yapılmaktadır. Nişan atıldığında da alınan eşyalar, hediyeler oğlan evine iki tarafı tanıyan bir büyük tarafından bir bohçaya konularak geri gönderilmektedir.²⁵⁹

1.2.1.9. Başlık Parası-Mehir Olayı

Kalın veya başlık parası Türk aile hukukunun temelidir. Kalın, kız ailesine verilen bir aile malıdır. Oğuzlar’da, Hunlular’da, Göktürkler’de kalın yani başlık parası verme usulü yaygındı.²⁶⁰ Eski Türklerde erkeğin ailesi kızın ailesine elçi yollamakta, kızın babası da öneriyi kabul ettiğinde başlık parası (kalın) saptanmaktaydı. Başlık parası, evlenecek erkeğin veya akrabalarının, kız babası veya akrabalarına yaptığı toplumlara göre değişen hediye niteliğindeki ödemedir. Genellikle para, hayvan, çeşitli süs eşyaları veya törensel değer gibi şeylerden verilir.²⁶¹ “Mehr, sadak, nihle, ferida, tavl, hiba, ecr, ukr, nikah” ile ifade edilen şey erkeğin evlenirken eşine vermeyi taahhüt ettiği meblağ veya mala “mehir” denir.²⁶² Birçok toplumda evlilik sırasında eşlerden biri diğerine veya diğerinin ailesine para vesair bir mal verme geleneği vardı. Erkek tarafı kız tarafına hediyeler vermekte iken Hristiyanlıkta “drahoma” denilen adette ise tersi uygulanmakta idi.²⁶³ İslam öncesi Araplarda kadın ekonomik değeri bulunan bir şey olarak kabul edilmiştir. Kişi evlenmek istediğinde, kadının babasına belirli bir ödemede bulunurdu. İslam dünyasında mehir, Araplarda var olan “potlaş” geleneğinden

²⁵⁷ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²⁵⁸ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

²⁵⁹ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

²⁶⁰ Ögel, Bahaattin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul-1988, s.256.

²⁶¹ Tezcan, Mahmut, “**İlkel Toplumlarda Başlık Parası**”, Ankara Üniversitesi Dergisi, Ankara-1968, S.1, C.9, s. 416.

²⁶² Karaman, Hayrettin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İstanbul-1999, C.1, s.338.

²⁶³ Karaman, Hayrettin- Bardakoğlu, Ali, **İslam Ve Toplum, İlmihal**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-2010, C.2, s.217

dolayı bu kadar önem kazanmıştır.. Çünkü potlaş bir hediyeleşme idi ve Araplarda cömert insanlar idi. Ne kadar çok verilerse insanlar arasındaki itibarları da artacaktı. O yüzden evlilik öncesi bu gelenek önem kazandı. Potlaş adetinin üç fonksiyonu vardır:

- a) Kocaya şeref ve prestij kazandırması
- b) Erkeğe hanımının şahsı üzerinde bir otorite kazandırması
- c) Taraflar arasında akdin yapılmış olduğunu göstermesidir.²⁶⁴

Kur'an-ı Kerim'de geçen şu ayetlerde nikâh akdinde mehrin mutlaka verilmesi gerektiği belirtilmiştir:

“Kadınların mehirlerini gönül rızası ile verin! Fakat size ondan birazını kendi gönlüyle bağışlarsa, artık onu afiyetle yiyin! (Nisa 4/4).

“....(Bunlar) Allah'ın üzerinize yazdığı(haramlar)dır. Bunların dışında olan (kadın)lar ise, zinadan kaçınan kimseler ve iffetli erkekler olarak mallarınızla isteyesiniz diye size helal kılındı.” (Nisa 4/24).²⁶⁵

Mehir, bir teminattır aslında. Bu teminatta iki şekilde görülür: Birincisi boşanmayı güçleştirmesidir. Boşanma durumunda erkek tarafından geri ödenecek olmasından dolayı erkeğe bir yükür. İkincisi de kadın eğer çalışmıyorsa boşandığında yeni bir iş bulana kadar veya yeni bir düzen kurana kadar sıkıntı çekmeyecek olmasıdır.

Çemişkezek'te eskiden başlık parası uygulaması vardı. Başlık parasını bazı aileler istemez onun yerine “anne süt hakkı”nı isterlerdi. Anne bu hakkından isterse vazgeçerdi. Vazgeçse dahi mutlaka anneye küçükte olsa bir hediye alınırdı. Bir de “kardeş haleyatı” denilen gelinin erkek kardeşine verilen bir hediye vardı ki bunlar genelde tabanca, yüzük, gömlek gibi şey şeyler olurdu. Başlık parasında taksitlendirme yapılmazdı, peşin alınırdı.²⁶⁶

Yörede başlık parası dil bağında konuşulur, konuşulacağı zaman kızın babası yüksek fiyat istediğinde fiyatı makul bir seviyeye indirsın diye orada sözü sayılan biri götürülürdü.²⁶⁷ Mehir ise genelde bilinçli aileler tarafından istenmektedir.²⁶⁸ Mehir nikahta kesilir. Kayınpederler ve hoca eşliğinde kararlaştırılır. Bir tam altın veya altın

²⁶⁴ <http://www.caybasimuftulugu.gov.tr>

²⁶⁵ Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, Hayrat Neşriyat İlmî Araştırma Merkezi Meal Heyeti, İstanbul-2004, s. 76,81

²⁶⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁶⁷ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

²⁶⁸ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

bilezik olarak belirlenir, düğün gecesi damat gelinin duvağını açılmadan önce geline bunu vermek zorundadır.²⁶⁹ Ve meblağ yazılırken mutlaka sonuna 1 eklenir. 1001 veya 2001 lira gibi. Mehirdeki amaç boşanma anında kadını idare edecek kadar geçim parasını almaktır.²⁷⁰

1.2.1.10. Dini ve Resmi Nikah

Toplumunu oluşturan en önemli unsur ailedir. Aile kurumunun kurulması nikâh akdiyle oluşturulmaktadır. Nesillerin korunması da ancak nikâhla mümkündür. İslam'a göre aile sosyal bir kurumdur ve dini bir mahiyette taşır. Nikâhlanıp aile yuvası kurmak, Peygamberimizin sünneti olması hasebi ile de bir ibadettir aynı zamanda. İnsanı aile kurmaya teşvik eden pek çok ayet ve hadisler de bulunmaktadır. Bunlardan birkaç örnek ile durumu açıklamak uygun olur.

الطَّيِّبَاتِ مَن وَرَزَقَكُم وَحَفَدَةً بَنِينَ أَرْوَاجِكُمْ مِّن لَّكُمْ وَجَعَلَ أَرْوَاجًا أَنْفُسِكُمْ مِّن لَّكُمْ جَعَلَ وَاللَّهِ
يَكْفُرُونَ هُمُ اللَّهُ وَبِنِعْمَتِ يُؤْمِنُونَ أَفَبِالْبَاطِلِ

“Hem Allah size kendi nefsinizden eşler kıldı ve eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı. Öyle iken batıla inanıp da Allah'ın nimetlerine nankörlük mü ediyorlar?” (Nahl/72. ayet)

فَضْلِهِ مِنَ اللَّهِ يُغْنِيهِمْ فُقَرَاءَ يَكُونُوا إِنْ وَإِمَانِكُمْ عِبَادِكُمْ مِنَ وَالصَّالِحِينَ مِنْكُمْ الْأَيَّامِ وَأَنْكِحُوا
عَلِيمٌ وَاسِعٌ وَاللَّهُ

“İçinizdeki bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyileri (nikaha müsaid olanları) evlendirin! Eğer fakir iseler, Allah lütfundan onları zenginleştirir. Çünkü Allah rahmeti geniş olandır, her şeyi bilendir.” (Nur /32. ayet)²⁷¹

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den rivâyete göre, bir hadiste şöyle denmiştir: Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber çıkmıştık. Bizler hiçbir şeye gücü yetmeyen gençlerdik, bize hitaben buyurdular ki: “Ey gençler grubu, sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin çünkü evlilik gözü harama karşı iyi korur. Irz ve namusuda daha koruyucudur. Evlenmeye gücü yetmeyenleriniz ise oruç tutsun çünkü oruç şehveti azaltır.”²⁷²

فَتَزَوَّجُوا مِنِّي فَلَيْسَ سُنَّتِي عَنْ رَغْبٍ فَمَنْ سُنَّتِي النِّكَاحِ

²⁶⁹ Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

²⁷⁰ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

²⁷¹ Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, Hayrat Neşriyat İlmî Araştırma Merkezi Meal Heyeti, İstanbul-2004, s. 353,

²⁷² Tirmizi, Sünenü't Tirmizi, Nikah, 1081, Konya-2004.

Başka bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: “Evlilik, benim sünnetimdir. Sünnetimi terk eden benden değildir, evleniniz.”²⁷³

İnsanın özünde var olan şeylerden biri de ölümsüz olmak ya da ölüp gittikten sonra adının sonsuza kadar yaşamasıdır. Ölürlen arkasında ya elleri ile yaptığı somut bir eser ya da kendisini bu dünyada simgeleyecek bir şey bırakmak ister ki bunun da en güzel şekli evlattır. Bu ise ancak nikâh ile mümkün olur. Dini nikah ve resmi nikah evlenmenin vazgeçilmez unsurlarındandır. Tüm evliliklerde bu iki nikahta şahitler huzurunda yapılır. Görevli olan belediye başkanı veya başkanın bu işte görevlendireceği memur, köylerde de muhtarlar bu işi üstlenirler. Karşılıklı irade beyanı, evlenmenin yetkili memur önünde yapılması evlenmenin şekil şartlarındandır. Nikahın lügat mânâsı ise “bitiştirmek, bir araya getirmektir”. Erkek ve kadını bir araya getirip birleştirmesinden dolayı bu adı almıştır.

Çemişgezek’te, resmi nikah nişan döneminde yapılabildiği gibi, düğün günü de yapılabilir. Dini nikahta hoca uygun bir zamanda eve çağrılır. Evde uygun bir oda nikah için seçilir ve yabancıların içeri girmesine izin verilmez. Sadece hoca ve nikahı kıyılacak kişiler veya vekaletlerini verdikleri kişilerin o odada bulunması istenir. Nikah “bıçak kapatma” durumu olmasın diye gizli yapılır. Bıçak kapatma yani kısmetin kapatılması, başlanılan düğün hazırlıklarının hasetçi kişiler tarafından durdurulması durumudur.²⁷⁴ Nikah iki şekilde yapılır. Birincisinde kızın yerine nikahta onun vekili bulunur, ikincisinde ise kızın bizzat kendisi bulunur. Yörede eskiden birinci şekli uygulanırken şimdilerde ise ikinci şekli uygulanmaktadır. Birinci nikah şekli şöyledir: Gelin hanım başka bir odada iken gelin ve damat için birer vekil belirlenir. Ve kapıya gelen yakının “falanca kişi ile nikahın kıyılacak, beni vekil eder misin?” diye üç kez sorduğu soruya, kız da üç kez “evet” der. Damattan da aynı şekilde vekalet alınır. Vekiller gelip hocanın önünde diz çökerler. Şahitlerde orada hazır bulunur. Hoca, tövbe istiğfardan sonra Euzu Besmele ve küçük bir aşır okur. Zevcenin vekiline dönüp “falancanın oğlunu zevceliğe kabul ettin mi?” der, evet sözünden sonra oğlanın vekiline dönüp “falancanın kızını şu kadar mehr-i müeccel ve aralarında bulunan mehr-i muaccel ile zevceliğe kabul ettin mi?” diye sorar. Evet cevabından sonra, şahitlere dönüp şahitlik edip etmedikleri sorulur. Onaydan sonra “ben akt-i nikah ettim” der ve nikah duasını okur, orada bulunanlarda “amin” der. Bu arada mehir miktarı da belirlenir. Belirlenen

²⁷³ İbn Mâce, Nikah,1

²⁷⁴ Sefer Dikmen,1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

bu miktar kağıda yazılır. Evlilikle ilgili tavsiyelerden sonra orada bulunanlara şerbet ikram edilir ve misafirler evden ayrılır.²⁷⁵ Mehir; evlenme sözleşmesine bağlı olarak kadına ödemek üzere belirlenen ve nikahın şartından olan mal, mülk, altın, para gibi şeylerdir.²⁷⁶ Yöredeki Alevilerde nikaha düşkünler veya herhangi bir günahı olanlar katılamazlar.²⁷⁷

İki bayram arasında nikah kıyılmaz düşüncesi eskiden yörede de uygulanan ve günah sayılan bir durum iken günümüzde halkın bilinçlenmesi ile bu anlayış ortadan kalkmıştır. Şimdilerde halk, bayram günü aynı zamanda Cuma gününe denk gelirse müslüman için bayram kabul edilen bu iki vakit arası, telaşında çok olacağı dolayısı ile nikahın kıyılmamasının daha doğru olacağı inanır.²⁷⁸

Çemişgezek'te de resmi nikahta eski zamanlara göre oldukça önemlidir. Özellikle gençler arasında resmi nikah kıymak daha yaygındır. Çünkü çocuğun nüfus cüzdanının çıkarılması, okula kayıt ettirilebilmesi, mirastan hak iddia edebilmesi kısacası insanca yaşayabilmesi için resmi nikah gerekli tutulmaktadır. Resmi nikah kıyılmadan dini nikah kıyılmaz, cezası 6 aydır. Nikah kesilirken hoca tarafından evlenecek çiftin evraklarına bakılır resmi nikah varsa dini nikah kıyılır.²⁷⁹ Yörede günümüze kadar da süre gelen bir diğer uygulama ise nikah kıyılırken yeni çiftin kismetleri bağlanmasın diye o evde bulunan ve nikahtan haberdar olan kişilerin, ellerini göğüs hizasında bağlanması istenmez.²⁸⁰

Yörede eski zamanlarda boşanma hoş karşılanmazdı ve “babanın adı yere düşer” düşüncesi hüküm sürerdi. Hatta kız evden gelinliği ile çıkar kefeni ile döner inancı görülürdü ancak son yıllarda bu adet yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır. Günümüzde boşanma oranlarının artması yöre halkı tarafından ve boşanacak çiftlerin aileleri tarafından pek tasvip edilmese de maalesef giderek artan bir uygulamadır.²⁸¹

1.2.1.11. Çeyiz Görme

Çeyiz, yeni bir ev kurmak için gençlerin ihtiyaçlarını tamamlamaya yönelik bir adettir. Yeni kurulacak ev, düğünden birkaç gün önce düzenlenerek davetlilerin

²⁷⁵ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁷⁶ Çolak, Ali, a.g.e, s.197-210.

²⁷⁷ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

²⁷⁸ Kalafat, Yaşar, **İslamiyet Ve Türk Halk İnançları**, Ankara-1996, s.46.

²⁷⁹ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

²⁸⁰ Memduh Köse, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

²⁸¹ Memduh Köse, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

ziyaretine açılır. Buna genel anlamı ile “çeyiz serme” denilmektedir. Peygamberimizde aile yapısının gereği bunu kızın ailesinin görevi olarak algılamıştır ve kendisi de kızlarına bizzat bunu uygulamıştır.²⁸²

Orta Asya Türklerinde “koşantı” denilen, “baba malından kıza düşen pay, gelinin güveyiye belirli bir miktar mal veya eşya getirmesi” uygulamasıdır. Eski Türklerde gelin giden kızın çeyizine “sep” denilir ve çeyiz hayvan sürüleri, yardımcı insanlar, kızlar, yengeler aracılığı ile götürülürdü.²⁸³

Çemişkezek’te kız evinde gelinin kullanacağı özel kıyafetleri ile altın gibi değerli eşyaları, mutfak eşyaları (kap-kacak), döşek, yatak, yorgan, yastık, makat ve somya örtüleri, el işi oda takımları, sandık, kilim, halı gibi ileride ihtiyacı olacak eşyalar üç gün serili kalır. Bu olaya “çeyiz serme” denilir. Çeyizin serili olduğu eve gelen misafirler hediyelerini de bırakıp dönerler. Bu olaya ise “çeyiz görme” denilir. Sonra bu eşyalar özenle bohçalanıp denk yapılır. Kına gününden önce erkek tarafına gönderilir. Eskiden “birlik götürme” adedi olduğundan, kaynana- kaynata, kardeşler ve damat-gelin bir evde yaşadığı için eşyalarda damat tarafına gönderilir. Damat ve gelin için bir oda açılır. Bu eşyalarla gelinin odası serilir. Böylece burada da “çeyiz serme” işlemi tekrar gerçekleşmiş olur. Çeyiz serme işlemi gelinin ablası, kardeşi, yengesi gibi gençler yapar. Düzenlenen odanın kapısı kilitlenir, anahtar kaynanaya verilir. Çeyiz sandığı erkek tarafına giderken sandığın üstüne kızın yakınlarında biri oturur, bahşişini almadan da kalkmaz. Bahşiş oğlan tarafından gelen biri ya da kaynata verir.²⁸⁴

1.2.1.12. Çeyiz Yazma

Ailelerin de hazır bulunduğu bir gün dini nikah kesilir çeyiz yazılır. Çeyiz yazıldıktan sonra bir de kız tarafınca hazırlanan ortaya süslü bir bohça konulur ve o bohça açılmaz. Bohçaya bir kıymet bedeli belirlenir ve kızın çeyiz miktarı o kabul edilir. Bu bohçaya” açılmaz bohça” denilirdi. En değerli olanda “açılmamış bohça” denilen gelinin özel eşyalarının bulunduğu bohçadır. Çeyiz yazılırken bunun bedeli en yüksek gösterilendir. Yazılan çeyizler ve verilen kıymetler belirlendikten sonra bunlar bir kağıda yazılır. Bu kağıt orada bulunan büyüklere, hocaya ve şahitlere imzalatılır. Ama şimdi bu nikah defterine işlenmektedir. Bu olaya “çeyiz yazma, mihir” denilir.

²⁸² Çolak, Ali, a.g.e, s.131.

²⁸³ Ögel, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul-1988, s.263,264.

²⁸⁴ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunlu, Ev Hanımı, Akçapınar.

Kağıt gelinin babasının evinde bırakılır. Kağıdın bir tarafına verilen eşyalar bir tarafın da kıymetleri yazılır. Boşanma durumunda kağıtta yazılanlar mahkeme kararı ile geline iade edilir.²⁸⁵

1.2.1.13. Davet

Yörede düğüne hatta nişana davet bir statü belirtisidir. Kişiler yakınlık derecelerine göre düğüne davet edilirler ve karşılığında da düğünde takılacak altın veya götürülecek hediye o derece ağır olmaktadır. Yörede düğüne davete “kök dağıtma” adeti denir. Bazı köylerde bir hafta önceden elma dağıtma vardı. Cuma günü de davul-zurna eşliğinde ev ev misafirler tekrardan düğüne davet edilirdi. Hata bazen de tek tek davul-zurna eşliğinde tüm davetliler evinden bir atlı ile düğün evine bırakılırdı.²⁸⁶

Yörede bir kişi tutulur. Evin ileri gelen büyüğü gider, davul-zurna ve çocuklarla beraber kapı kapı dolaşarak beraberinde getirdiği şekerlerden verip düğün günü ve saatini söyleyerek kişileri davet eder. Davetçiye “cohoğan” denir.²⁸⁷ Davet edilen kişi de karşılığında sabun, havlu, mendil, elbiselik kumaş, para, yazma gibi bahşişler verir.²⁸⁸ At ve arabalara havlu, elbiselik kumaş da bağlanır ve bağlanan hediyeler oğlan evine kalır.²⁸⁹

Eğer o yörede düğün gününe yakın bir cenaze varsa, cenaze sahibinden izin istenir, onunda rızası ile düğün hazırlıkları başlar. Düğüne davet edilen kişinin düğüne katılması gerekir ki bu sünnettir aynı zamanda. Ve hadislerde de : “Nikahı ilan edin, onu mescitlerde yapın üzerine de def vurun” “Nikahta haram ve helali ayıran fark, def ve sestir” şeklinde geçmektedir.²⁹⁰

1.2.2. Evlilik Esnasındaki Halk İnanışları

Çemişgezek'te düğün hazırlıkları tamamlandıktan sonra düğün dernekler kurulur, son hazırlıklar gözden geçirilir. Artık işin eğlence kısmı başlar. Öncelikle eskiden ilçe merkezinde var olan ama köylerde uygulama olanağı bulamayan gelin ve

²⁸⁵ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

²⁸⁶ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Rahime Yıldırım, 1954, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Uzungöl.

²⁸⁷ Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²⁸⁸ Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

²⁸⁹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

²⁹⁰ Çolak, Ali, a.g.e, s.136,137.

güveyi hamamı yapılır. Kadınlar ve erkekler kendi aralarında eğlenirler. Düğünden bir gün önce kadınlar bir araya gelir, hem oynar hem ağlar hem de geline kına yakarlar. Ve nihayetinde artık düğün sabahı gelip çıktığında gelin kendi evinden ailesi ile vedalaşır belki bir daha hiçbir zaman bir araya gelemeyeceği, gelse bile her şeyin eskisi gibi olamayacağı evinden ayrılır ve artık evim diye kabulleneceği damat evine doğru yola çıkar. Bu evden ayrılış fazlası ile hüznü olsa da bazı uygulamalardan da geri durulmamaktadır. Gelin sandığına oturmakta, gelinin evinin kapısı tutulmakta, yol boyunca gelin alayının önü kesilmekte bahşişler alınmaktadır. Nihayet damat evine geldiğinde gelinin attan inmeyip bahşiş istemesi, eve girerken başından aşağı bir şeylerin serpilmesi ve koltuğa verme uygulaması ile bu gün tamamlanmaktadır.

1.2.2.1. Düğüne Hazırlık

1.2.2.1.1. Gelin Hamamı

Çemişgezek'te düğün haftasında içerisinde herhangi bir günde davul-zurna eşliğinde misafirlere tek tek elma veya şeker ile evlerinden hamama davet edilir. Kına gecesi günü davetliler gelin ve damadın evinde toplanır ve önde çocuklar arkada davetlilerle davul- zurna eşliğinde hamama geçilir. Hamamın orta bölümünde kadınlar eğlenceyi başlatır, gelin tarafından gelenler ağır misafirlere gibi ağırlanır. Bayanlar yiyecek içecekleri ile beraber giderler. Hamam düğünden bir gün önce gelinin başına kına yakılır. Ertesi gün geline yakılan kına hamamda temizlenir. Kayın valide herkese birer sabun alıp hediye eder ve düğüne gelenler onunla temizlenir. Götürülen defçi kadınlar eşliğinde eğlenceler yapılır. Hamama davul- zurna ile gidilip yine onlarla dönülür. Yıkama işlemi bitince topluca davul-zurna eşliğinde hamamdan çıkılır, önce gelin sonra damat evine gidilir.²⁹¹

1.2.2.1.2. Güvey Hamamı

Güvey kelimesi, Eski Türkçe'de "küdegü, küzo, küyü, güwa, kürgen, kregen, küdegü" kelimelerinin şekil değiştirmiş halidir. Eski Türklerde güveyi evlenmeden önce bir müddet kızın ailesine hizmet eder, eğer kız evi tarafından beğenilirse bu evlilik gerçekleşmiştir. Eski İsrailoğullarında da bu geleneğe rastlanmaktadır ki Musa ile

²⁹¹ Gökalp, Melike, a.g.e, S.24, s.5; Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

Midyan kahini hikayesi buna örnek olarak verilmektedir.²⁹² Yörede ise bu adet uygulanmamaktadır.

Çemişgezek'te düğün günü sabahı, damadın yakın arkadaşları ile sağdıç damadın evinde toplanır ve topluca hamama gidilir. Diğer misafirlerde tek tek kendileri hamama gelir. Davul- zurna eşliğinde hamamın orta bölümünde şadırvanın etrafında halaylar çekilir, saç ve sakal traşları olunur. Yıkama işlemi bittikten sonra davul- zurna eşliğinde damadın evine gelinir. Evde yemekler yenir ve düğün faslı biter.²⁹³ Damat, sağdıç ve arkadaşları tarafından giydirilir. Yakınları tarafından damadın kıyafetleri alıp saklanır ve sağdıçtan geri vermeleri karşılığında bahşiş alınır. Giydirilen damat ve arkadaşları kına oynatır. Düğün boyunca saçılan paralar çalgıcıların hakkıdır.²⁹⁴

1.2.2.1.3. Kına Gecesi

Kına, Eski Türklerde seçilmiş, adak edilmiş olanı göstermek için yapılan “ıduk” geleneğinin bir devamı niteliğindedir. İduk; “gönderilen, salıverilen”, kutsanmış (mübarek) herhangi bir şey demektir.²⁹⁵ Divan-ı Lügat'ta ıduq, ıdhuk kelimesi; kutlu ve mübarek olan, sahibinin yaptığı bir adak için saklanan, yünü kırılmayan, sütü sağılmayan, yük vurulmayan, başıboş salıverilen, serbest bırakılmış herhangi bir hayvandır (yusayyibu) diye tanımlanmaktadır. Sahibinin Tanrıya ettiği bir yemin nedeniyle bu hayvana yük vurulmaz, hayvanın sütü sağılmaz ve yünü kırılmaz.²⁹⁶ O işareti taşıyan varlıklar mukaddestir. Saygısızlık yapmak ve onlara dokunmak felaket getirir inancı vardır.²⁹⁷

Yörede erkekler oğlan evinde, kadınlar kız evinde toplanırlar. Kız tarafında gelin ve damadın akrabaları, eş-dost eğlenir. Gelinin arkadaşları gelini giydirip hazırlar. Def eşliğinde türkü ve şarkılar söylenir ve gelinin arkadaşları oynar ve gelinde bereket olsun diye oynatılır. Erkek tarafından gelen ağır misafirlerde bulunur kınada. Erkek tarafından gelen misafirler kına gecesinin tüm ihtiyaçlarını karşılarlar ve onlarla beraber “tohum

²⁹² İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.335,336.

²⁹³ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Gökalp, Melike, a.g.e, S.24, s.5.

²⁹⁴ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön Lisans Mezunu, Çemişgezek; Gökalp, Melike, a.g.d, S.26, s.11.

²⁹⁵ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.618; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Esi Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.177,178.

²⁹⁶ Kaşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lügat-ı Türk Tercümesi**, (Çev. Besim Atalay), Ankara-1986, C.3, s.215.

²⁹⁷ Çolak, Ali, **İslam'a Göre Anadolu'da Düğün Adetler**, s.166; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, s.111, 177,178.

davarı” denen şeyler gönderilir.²⁹⁸ Gecenin ilerleyen saatlerinde ortaya getirilen gelin, ot yastık üstüne veya sandalyeye oturtulur. Kına türküleri eşliğinde bir kaptan yoğrulan kına gelinin el ve ayaklarına yakılır. Kınayı anneli- babalı, mutlu mesut biri yakar. Kına yakmadan önce gelinin varsa zülüfleri kesilir. Gelin eğer kına esnasında elini açmazsa kaynana gelinin avcuna para, çeyrek tam altın ya da bir yüzük koyar. Gelin böylece avcunu açar, sonrasında da kınalar yakılır.²⁹⁹ Bu arada gelin ağlatılır. Bu önceden ağlayanın daha sonra güleceğine dair eskiden var olan bir kanıdır. Hatta gelini ağlatmak için maniler, türküler dahi söylenir.

Altın tas içinde anam kınam ezildi,
Gümüş tarak ile anam zülfüm çözüldü,
Benim yazım yad ellere yazıldı,
Doldur pınar doldur ben gider oldum,
Anamı babamı terk eder odum.³⁰⁰

Kına yakıldıktan sonra gelinin elleri renkli yazmalarla bağlanır. Gelin elini açmak istemez. O zaman kaynana gelinin avucuna yüzük, çeyrek altın veya tam altın koyar. Kına onun üzerine konulur. Bir bez veya yazmalarla gelinin elleri bağlanır. Kına tabakları üstlerine muamları konularak getirilir, davetlilerden genç kızların ellerine birer ikişer bunlardan verilir. Türküler söylenir. Kına konulan tabaklar oynatılır.³⁰¹

1.2.2.1.4. Tohum Davarı

Çemişgezek’te damat tarafı kına gecesinin gününde, gelin tarafına gidecek olan misafirlerini ağırlamak için önceden belirlenen miktarda koyun- koç, yağ, çay, şeker, çerez, bulgur gibi yemek yapmak için malzemeler ile beraber bir de aşçı gönderir. Gönderilen bu hediyeye küçükbaş hayvandan dolayı da “tohum davarı” denirdi. Bunlar damat tarafı ile önceden konuşulur. Gelinin başı bağlanacağı, düğün için hazırlanacağı gün kız tarafına 10-15 kişilik bir grup gönderilir ve onların yiyecek içeceği,

²⁹⁸ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunları, Ev Hanımı, Akçapınar; Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.11.

²⁹⁹ Edibe Ersoy, 1949, Okur-yazar değil, Ev Hanımı, Akçapınar; Neslihan Yılmaz, 1974, Ön Lisans Mezunları, Çemişgezek.

³⁰⁰ Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.11.

³⁰¹ Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunları, Ev Hanımı, Akçapınar.

gönderilen bu yiyeceklerle hazırlanır. Yalnız bu uygulama köyden köye gelin giderken uygulanırken Çemişgezek ilçe merkezinde yoktur.³⁰²

1.2.2.2. Düğün Esnası

Çemişgezek'te düğün günü erkek eğlenceleri için davul-zurnanın getirtilmesi, kadın eğlenceleri için ilçe merkezinde tefçilerin tedarik edilmesi önemli bir görevdi. Köylerde ise sesi güzel olan, def çalabilen veya güzel oynayan insanlar davet edilirdi. Çünkü düğünde oynanan oyunlar ve eğlenceler düğünün şeklini belirlerdi. Ayrıca düğün yemeği ve yapılacak ikramlar özellikle bu işi üstlenen kadınların en önemli görevi idi. Yemeklerin hazırlanması, ekmeklerin günler öncesinden pişirilip tatlı ve böreklerin açılması gibi işler köyün kadınları tarafından imece usulü yapılabilecek şeylerdi. Ayrıca sağdıç ve yenge de düğünün vazgeçilmez unsurları idi. Sağdıcin seçilmesi, damadın düğün günün kaçırılmalarına karşı korunması, düğünün organizasyonunun yapılması onun sorumluluğunda idi.

1.2.2.2.1. Düğün Günü

Düğün, “düğümlmek, bağlamak, düğlemek” anlamına gelen “tüğ” kelimesinden türemiştir. Harzemşahlarda “toy, tuy, düyün, kelin toyu, toy etmek” anlamlarında da kullanılmıştır. Dede Korkut'ta ise nişan toyuna “küçük düğün”, evlenme toyuna ise “ulu düğün, ağır düğün” kelimeleri kullanılmıştır. Türkmenlerde düğünler yedi sayısının uğurundan dolayı yedi bölümde, Kazaklarda ise “kız alma toyu” ve “gelin düşürme-indirme toyu” diye iki bölümde yapılmaktadır.³⁰³

Yörede bir hafta veya üç gün öncesinden davul ve zurna çalınması ile düğün başlar. Maddi duruma göre tek, iki veya daha çok davul ve zurna getirilir. Davulcular düğüne gelen misafirleri tek tek “karşılama havası” ile karşılar. Ve gelen davetliden de bahşişini alır.

Düğün kız evinde başlayıp damat evinde biter. Eski Türklerden günümüze kadar evlere “toy veya düğün bayrağı” asma düğünün başladığının göstergesidir.³⁰⁴ Yörede evlere bayrak asılması eskiden yoktu ama şimdi bazı köylerde bu uygulama

³⁰² Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁰³ Ögel, Bahaeddin, a.g.e, s.269.

³⁰⁴ Ögel, Bahaeddin, a.g.e, s.269.

görülmektedir.³⁰⁵ Yörede düğünlerde kadınları eğlendirmesi için tefçi kadınlar vardı ki bunlardan meşhur olanlarından birisi ise tefçi Teyyibe Hanım idi.³⁰⁶

1.2.2.2.2. Gelin Alma

Gelinin beline kırmızı kuşak, kurdele bağlama geleneği Eski Türklerde Alplerin ve Kamların taktıkları kuşak uygulamasıdır. Kuşağın bağlanması ve üç defa bunun bağlanıp çözülmesi kutsallığı göstermektedir. İslamiyet ile birlikte ahilik teşkilatı ve tarikatlarda da bu uygulama vardır.³⁰⁷ Günümüzde bu kuşak, kırmızı kurdela şekline bürünmüştür. Öncelikle gelinin erkek kardeşi yoksa babası veya erkek akrabalarından birisi davetlilerin huzurunda üç defa kuşağı “Bismillahi Allahu Ekber” diyerek bağlar ve çözer. Üçüncüsünde kuşağı bağlar açma işi damada kalsın diye çözmez öylece bırakır. Ve beraberinde dualar eder ve geline nasihatlerde bulunur.³⁰⁸ Sonrasında gelinin kardeşi damat tarafından bahşiş alır.³⁰⁹

Eski Türklerde “ergenlik kaftanı” denilen “güveyi elbisesi” vardı. Gelin alınırken kızın babası şal veya kuşağının damada sarar, böylece babalık velayetini damada bırakmış olur damatta bunları düğün boyunca üzerinde taşırdı.³¹⁰ Yörede böyle bir uygulama yoktur.

Çemişgezek'te “halat veya haleyat” denilen, kızın erkek kardeşine silah veya istediği başka bir şeyin alınması, dayı haleyatı, baldız yüzüğü, kına yüzüğü, kapının tutulup açılmaması, sandığa oturma, gelinin attan veya arabadan inmeyip bahşiş istemesi de yörede görülen diğer uygulamalardandır.³¹¹

Yörede gelini evinden alıp damat evine getirmek için düğüncü gitmeye “dövür” denir. Çalgıcılar ev ev dolaşır dövür yani düğüncü toplar. Davete gelenlerde çalgıcılara bahşişler verir. Toplanan davetliler eskiden atlarla, sonraları traktörlerle, şimdilerde ise arabalarla gelin evine götürülür. Gelin evinin gençleri “kapıyı tutar” yani açmaz, bahşiş alındıktan sonra kapı açılır. Gelin, evinden çıkarılır.³¹² Geline eskiden, gelinlik olmadığından kadifeden veya başka bir kumaştan elbise giydirilir. Kuaför o dönemlerde

³⁰⁵ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁰⁶ Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁰⁷ Çolak, Ali, a.g.e, s.160,161.

³⁰⁸ Kağan Gökalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi Müdürü, Pulur; Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³⁰⁹ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³¹⁰ Ögel, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültüründe Gelişme Çağları**, İstanbul-1988, s.270.

³¹¹ Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³¹² Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.11.

olmadığından gelinin süslenmesi evde yapılır ve saçları ise tele sarılır. Gelinin evinden ayrılıp gideceği gece o saçlar telden çözülür. İki örük yapıp başı örtülür, bağlanır. Buna “gelin başı bağlama” denirdi. Üstüne de “grap” denilen iki parçadan oluşan duvağı örtülür. Ama şimdilerde gelinlik giydirilmekte, üstüne duvak örtülmektedir.³¹³

Yörede gelin altınları takılmış bir vaziyette hazır bekler. Dışarı çıkarken de üzerine çarşaf giyer. Ata bindirilir. İki kişi atın yanında durup gelini tutarken bir kişi de atı çeker. Gelin evden çıkarken büyüklerinin ellerini öper. Onlarla helalleşip veda eder. Bu veda pekte kolay olmamaktadır.³¹⁴ Başkurt Türklerinde de gelin evinden çıkarılırken ağıtlar yakılırdı.³¹⁵

Özellikle köyden köye gelin gidilirken önlerine bir sürü çıkarsa gelinden oradaki bir koyunu kaldırması istenir. Gelin atın üstünde bunu kaldırırsa o hayvan onun olur, kaldıramazsa çobana bahşiş vermesi gerekir. Bazen akrabalarında yardımı ile atın diğer terkesine basılarak kaldırması sağlandığı da olur.³¹⁶

Yörede gelin alayı, gelin almaya gittikleri yolu gelini alıp gelirlerken mutlaka değiştirir. Damat evine farklı bir yoldan gidilir.³¹⁷ Günümüzde ise gelin arabasının önü çocuklar tarafından kesilip daha önceden hazırlanan zarflara konulan paralar dağıtılmaktadır. Atın ve traktörü süslenmesi de yapılır. Şimdilerde gelin arabası ve gezdirme konvoyuna katılacak olan diğer arabalarda süslenirdi. Düğün öncesi gelin, damat evine getirilmeden önce gezdirilir. Gezdirme sırasında oluşturulan konvoyu “gelin konvoyu” denir. Gelin arabasının önüne de oyuncak bebek oturtulur ve çiçeklerle süslenirken, şimdilerde ise sadece çiçeklerle süslenmektedir. Ayrıca konvoyu katılacak araçlarında aynalarına sahibine hediye kalmak üzere havlular bağlanarak süslemede yapılır. Düğün arabası üzerine konulan bebek, bereketi simgeler.³¹⁸

Gelin, damat evinin önüne geldiğinde attan inmez bahşiş ister. Kaynata da “ahırdaki belek inek senin olsun” der ya da koç, koyun, düve gibi şeyleri geline hediye eder. Kaynana gelini bir tas çerezle karşılar ve başından aşağıya onu saçar. Gelin attan inerken ayağının önünde kurban kesilir. Bu kurban gençler tarafından kaçırılıp pişirilir

³¹³ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³¹⁴ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

³¹⁵ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.343.

³¹⁶ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³¹⁷ Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³¹⁸ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek

ve yenir.³¹⁹ Ayrıca gelin attan inince atı, bir genç kaçırmaya çalışır ve oradakilerde arkasından ayakkabı fırlatır, su atar. Damat, sağdıçın yanında kaçırlır ve sağdıçtan gömlek, yemek türü hediyelerle bahşiş alınır.³²⁰

Yörede damat sağdıçla beraber evin damına çıkar. Gelini bekler. Gelinin başından aşağı bir şeyler serpiştirirken gülmesi belli olmasın diye ağzını bir mendile kapatır.³²¹ Gelin attan inince damat gelinin başına içine para gömül elma, çerez, şeker, köyler de ise bunlara ek olarak bir de bulgur, döğme, para atar. Gelin zarar görmesin diye gelinin kardeşi veya bir yakını atılanların gelinin başına gelmesini engellemek için eli savuşturur ya da şemsiye açar.³²² Elmayı damat diğer şeyleri de sağdıç atar. Sağdıç üç kez elmayı atmaya yeltenir am atmaz. Elmayı damada verir o da aynısını yapar ve artık üçüncüsünde atar. Kaynana ya da gelinin amcası hanımı bereket olsun diye arkaya doğru bulgur serper, çocuklarda saçılanları toplar.³²³ Eski Türklerdeki darı atma uygulaması ile aynıdır. Anlamı, gelinin yeni evine bolluk ve bereket getirmesidir. Bu uygulamaya “saçı” denir. Eski Türklerde bu kelime “saçu, saçılga, çaçılga” diye de kullanılırdı. Eski Türklerde kavim hangi iş ile uğraşırsa o saçılırdı. Eğer çiftçi ise saçı darı, buğday, göçebe ise kımız, süt, yağmur, tüccar ise para olmakta idi.³²⁴ Ve bu uygulama yabancı bir soya mensup bir kızın kocasının soyunun atalar ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan kurban ayininin bir kalıntısıdır.³²⁵

Yörede kaynata ve kaynananın ve aile büyüklerinin elleri öpülüp eve öyle girilir. Gelin eşikten içeri girerken kaynana gelin yüzüne ayna tutar. Bunun anlamı ise aydınlık gelecek, baht açıklığıdır.³²⁶ Yere sini (tepsi), sac atılır, gelin onu yerden almaya çalışır. Bazı köylerde kaldırmaması üstünden atmaması istenirken bazılarında ise üstüne basıp geçmesi istenmektedir.³²⁷ Kaldırıp kenara koymadı ise gelin terbiyeli, görgülü değil

³¹⁹ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

³²⁰ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³²¹ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

³²² Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Haki Ersoy, 1941, Ortaokul terk, Çiftçi, Akçapınar.

³²³ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar; Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³²⁴ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.100,167; Araz, Rifat, **Harput'ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Ankara-1995, s.145.

³²⁵ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnanışlarını İzleri**, Ankara-2005, s.176, 186; Çolak, Ali, a.g.e, s.162-166; Aksoy, Mustafa, **Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul-2007, s.119.

³²⁶ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu da Eski Türk İnanışlarını İzleri**, Ankara-2005, s.113.

³²⁷ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

anlamına gelirdi.³²⁸ Gelin, kaynananın koltuğu altından geçirilir.³²⁹ Eve girerken kayın valide eve bu çivi gibi bağlı olsun diye kapıya bir çivi çakar.³³⁰ En son olarak da Kur'an- Kerim'in altında geçirilerek eve alınır. Gelin ve sağdıç ile beraber evin bir köşe veya odasında bekler. Bu sırada gelinin kucağına çocuğu olsun diye erkek çocuk verilir. Çocuğu kucağına alan gelin karşılığında ona çorap, lif ya da mendil gibi şeylerden hediye verir.³³¹ Alevilikte ise gelin eve girerken eşiği öper.³³² Gelin, eve girdikten sonra kaynana bahşiş vermeyene kadar gelin oturmaz, ayakta bekletilir.³³³

1.2.2.2.3. Sağdıç

Oğuzlardan günümüze kadar düğün geleneğinde “güveye arkadaşlık eden kimse” olarak kullanılan bir kelimedir³³⁴ Eski Türklerde “güvey yiğidi”, “güvey adaşı”, “adaşçı” olarak da kullanılmakta idi.³³⁵ Göktürklerden günümüze gelen bu kelime “güveyin kılavuzu, dostu, yoldaş” olarak da kullanılmıştır. Orta Asya Türklerinde kız isterken sağdıç bulunur ve “sağdıçlık bizi çözülmez bağlarla bağlasın” denilirdi.³³⁶ Alevilikte ise sağdıç genelde musahip olurdu.³³⁷

Sağdıç aynı zamanda düğünü idare eden, gelen misafirleri ağırlayan, damada arkadaşlık eden, düğün gereği yapılan bazı oyunlara karşı damadı koruyan, evlilikle ilgili bilgi veren kişidir.³³⁸ Gelin içinde aynı şey söz konusudur. Sağdıç evlilerden, akraba arasından seçilir. Erkek damadın, kadın ise gelinin sağdıç olur.³³⁹ Ama geline sağdıç yanında “gelin yengesi” denilen biri daha eşlik eder. Başı bütün, geline kılavuzluk eden, kız evinden gelen çeyizlerle ilgilenen, kadınlar arasında söz sahibi aracı kadınlara yenge denilir. Göktürklerde ve Manas Destanı'nda da gelin ve yenge gibi birleşik deyimler görülmektedir. Ve yenge söz sahibi kadın demektir.³⁴⁰ Düğün günü gelinle beraber “yenge” denilen evli kadında gider. Ve gelin indirildikten sonra

³²⁸ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³²⁹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³³⁰ Nazife Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

³³¹ Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³³² Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlu Çayır.

³³³ Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³³⁴ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.295-304.

³³⁵ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.302.

³³⁶ Ögel, Bahaettin, a.g.e, s.271.

³³⁷ Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

³³⁸ Aksoy, Mustafa, **Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme**, s.1114,115.

³³⁹ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

³⁴⁰ Ögel, Bahaeddin, a.g.e, s.272.

bazıları gelini getirenlerle beraber geri döner, bazıları ise dönmez sabah geri gelir.³⁴¹ Ki bu kadının görevi gelinin giydirilip hazırlanmasına yardım etmek, kına gecesi ona eşlik etmektir. Ayrıca bu kadın, Peygamberimizin zamanında var olan hatta Hz. Aişe ile evlendiğinde de bulundurulmuş kişi idi.³⁴²

Sağdıç; biri evli sağdıç, biri de bekar sağdıç olmak üzere iki tane idi.. Bunlardan evli olanı düğün boyunca damattan ayrılmaz.³⁴³ Birkaç tane olan bekar sağdıçta damadın arkadaşlarından seçilir ve kendi düğününde de damat kendisine aynı hizmeti yapsın diye düğündeki işlere yardımcı olurlar. Düğünden sonrada sağdıçlara kızın çeyizinden, yoksa kayın valide kendi imkanları ile bohça hazırlanır. İçine çamaşır, gömlek, çorap gibi şeyler konularak hediye edilirdi.³⁴⁴

1.2.2.2.4. Güvey Kaçırma

Güvey, Eski Türkçe’de “küdegü” kelimesinin bugünkü anlamda kullanımınıdır. Bu kelime “küzo, kiyü, küya, küyöü, güyü, güwa, küre, küregen, küdegü” gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Küdegü, “çoban” demektir ve güvey evlendiğinde kızın ailesinin evine yerleşir ve orada çobanlık yapardı.³⁴⁵

Yörede sağdıca emanet edilen güvey yani damat gençler tarafında bir fırsatını bulup kaçırılırsa sağdıçtan gençler para alır. Bu olaya “güvey çalma, kaçırma” denir. Güvey bu duruma itiraz edemez. İstenilen yere gitmek zorundadır.³⁴⁶

1.2.2.2.5. Koltuğa Verme

Gelin yanında sağdıcı ile oturtulur ve çay, kahve, şerbet gibi şeyler ikram edilir. Damatla gelin dinlenmek için odaya çıkar. Odaya şerbet gönderilir. Şerbetler içildikten sonra odadan çıkılır, salona davetlilerin olduğu yere getirilir. Damat ile gelin “Allah bir yastıkta kocatsın, hayırlı olsun” tebriklerini kabul eder, takılar varsa takılır. Bu olaya “koltuğa verme” denir.³⁴⁷

Yeni evliler misafirlerle bir müddet oturduktan sonra, misafirler hayırlı olsun dileklerini bildirip birer birer evi terk ederler. Düğün evinde artık ev halkı, yakın akraba

³⁴¹ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁴² Çolak, Ali, a.g.e, s.166.

³⁴³ Kağan Gökcalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi Müdürü, Pulur.

³⁴⁴ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁴⁵ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1, s.336,337.

³⁴⁶ Hüsnü Koçoğlu, 1945, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³⁴⁷ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

ve konu komşu kalır. Beraber akşam yemeği yenir. Yatsı namazından sonra damat abdest alır, namaz kılar. Gelin eve indirildikten sonra birlik götürülse dahi ilk gün ev halkı tarafından ev boşaltılır. Damat ve gelin üç gün evde baş başa bırakılır.³⁴⁸

1.2.2.2.6. Düğün Yemeği

“Velime” denen düğün yemeğine katılmak sünnettir. Kişinin katılmaması için meşru sebepleri varsa, katılmaması hoş görülür. Ancak Peygamberimiz bir hadisinde “En kötü yemek fakirlerin bırakılıp zenginlerin davet edildiği düğün yemeğidir.” diyerek davet ederken ayırım yapılmaması gerektiğini, başka bir hadisinde de “Düğün gününün bir gün olmasının hak, iki gün olmasının maruf, üç gün olmasının ise riya” olduğunu bildirmiştir.³⁴⁹ Eski Türklerde görülen “düğün aşısı ve açları doyurma” ile “düğün yağması” adetlerinin devamını bugün de görmekteyiz.³⁵⁰

Yörede düğün zamanları harman sonu ya da bağ bozumu vakitleri denilen güz ayında yapılır, izzet ikramda bu aylarda bol olur. Hatta bu olay manilerde dahi yer almıştır.

Düğünüm yaza gele,
Vakti kiraza gele,
Dostları hak saklaya,
Düşman maraza gele.³⁵¹

Yörede bu adet şu şekilde uygulanmaktadır: Ortaya savan denilen beyaz bez örtüler serilir. İki tarafına da karşılıklı tabak ve kaşık- çatal konulur. Ve ikramlar getirilir. Bu şekilde gelen her kabile için yeniden hazırlanıp temizlenen sofraya herkes yiyene kadar kurulur ve kaldırılır. Yemekte; etli fasulye veya etli patates (ki “şorbik” denilen sulu et yemeğidir), bulgur pilavı, keşkek (dövmeden pişirilir), tandır ekmeği (mayalı ekmeği) ve son zamanlarda da ev tatlıları ve börek de yapıp misafirlere ikram edilir.³⁵² Yemekten sonra da misafirlere çay ikramı vardır.

³⁴⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Nazife Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar

³⁴⁹ Çolak, Ali, a.g.e, s.136,150.

³⁵⁰ Ögel, Bahaeddin, a.g.e, s.269.

³⁵¹ Gökalp, Melike, a.g.e, S.26, s.10.

³⁵² Rahime Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

Düğünlerde delilo, ağır halay, çift telli, kartal oyunu, simsimi, cirit oyunları oynanır.³⁵³

1.2.2.2.7. Takı Ve Hediyeler

Eskiden düğünler evlerde, okul bahçelerinde yapılırken son zamanlarda salonlar kiralanarak yapılmaktadır. Düğün günü akşamı da eğlenceler devam eder. Ve düğünler evde yapılmış ise eş- dost, yakın akraba düğün günü, aileye “hayırlı olsun”a gelecek misafirler ise düğünden sonraki gün başlamak üzere aileyi ziyaret ederek takılarını takarlar. Damat tarafından geline genelde altın veya beşi bir yerde takılır. Ayrıca yüz görümlüğü takma, duvak açma adedi de vardır.³⁵⁴

1.2.3. Evlilik Sonrası Halk İnanışları

Eski dönemlerde ilk evlenen erkek çocuk, ailesi ile beraber yaşardı ki buna “birlik gitme” denir. Erkek çocuk evin tek erkek çocuğu ise ölene kadar anne babası ile kalır, onların bakımını da üstlenirdi. Eğer ailenin birden fazla erkek çocukları varsa, birinci kardeş ayrı eve çıkar, başka yerde yuvasını kurardı. İkinci kardeş ebeveynlerin bakımını üstlenir onlarla yaşardı. Bu olay diğer küçük kardeşler evlendikçe devam ederdi. Kız kardeşler bu uygulamaya dahil değildi.

1.2.3.1. Yüz Açımı

“Yüz açımı” denilen gelin geldikten sonraki yani düğünün ertesi günü yapılan eğlenceye denir. Oğlan evinde toplanılır. Gelin süslenip gelir, orada bulunan genç kızlarında başlarına bir yazma örtülür. Ki buna “sini” denir. Kayın peder ve kayın valide geline, ellerini öptüğünde hediye olarak altın verir.³⁵⁵ Düğüne gelemeyenler geline hediyelerini verir,³⁵⁶ oradakilerin hayır duaları alınır. Bazı aileler ise yüz açımında mevlit okutur.³⁵⁷ Tatlılar, börekler yapılır ve sağdıçla beraber gelen misafirlerin elleri öpülür.³⁵⁸ İkramlıklar hazırlanır ve misafirlere verilir. Eğlenceden sonra misafirler dağılır.

³⁵³ Cemal Gürgül,1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁵⁴ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁵⁵ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

³⁵⁶ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

³⁵⁷ Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁵⁸ Balcı, S. Kadir, **Yarım Asır Önce Çemişgezek**, Ankara-2012, s.33; Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

1.2.3.2. Kız Sordurma

Düğünden sonraki gün kız evi bir tepsi tatlı veya bir tepsi böreği gelinin kardeşi veya yakın bir akrabası ile beraber oğlan evine gönderir. Gelen hediyeleri karşılayan damat tarafından büyükler tepsiyi alırken, karşılığında para, havlu, iç çamaşırı gibi hediyelerini de verip onları gönderir.³⁵⁹

Düğünden sonraki günler gelini getirdiği çeyizlerden bohçalar tutulur ve damat tarafındaki akraba, eş-dosta hediye mahiyetinde dağıtılır. Hazırlanan bohçaya erkek bohçası ise iç çamaşırı, havlu, lif, çorap; kadın bohçası ise boy gömlek (gecelik), iç çamaşır, yazma, lif, havlu konulur.

Düğünden üç gün sonra gelin ve damat gelinin ailesini ziyarete gider ve kaynana, kayınpeder ve büyüklerin elleri öpülür. Bu olaya “el öpmeye gitmek” denilir. Onlarda damada altın saat veya o kıymette bir şey hediye ederler. Sonrasında da düğüne katılan akrabalara el öpmeye gidilir ve getirdikleri hediyeler ağırlığınca bohça hazırlanıp teşekkür mahiyetli götürülür.

1.2.3.3. Gelinlik Etme

Gelin düğünden sonraki gün ev halkından kaynana, kaynata, büyük kayın gibi evin büyükleri ile birkaç günden başlayıp 7 yıl hatta 15 yıla kadar süren konuşmama durumudur. Gelin konuşması gereken yerde işaretlerle anlaşmaya çalışır. Bu gelinin evin büyüklerine olan saygısından dolayı yaptığı bir uygulamadır. Nadir de olsa bunu damatta uygulamıştır. Hatta o dönemlerde yeni evliler, aile büyüklerinin yanında çocuklarını sevemez, ağlasa da hastalansa da onlarla ilgilenemezdi.³⁶⁰ Bu uygulama ta ki geline yeniden konuşsun diye hediye verilene kadar devam eder.³⁶¹ Gelin sonrasında konuşmaya başlar, bu olaya “gelinlik etme” denir. Bu gelenek Eski Türklerde hatta Sibirya’dan Balkanlara tüm Türk dünyasında da mevcuttur.³⁶²

Boşanma yani ailenin parçalanması yörede iyi karşılanmayan bir uygulamadır.

³⁵⁹ Fatma Aksakal, 1928, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı, Çemişgezek.

³⁶⁰ Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³⁶¹ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar

³⁶² Gömeç, Saadettin, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Ankara-2008, s.75.

1.2.4.Evlilik İle İlgili Halk İnanışları Ve Uygulamaları

- Eğer düğün günü iki gelin karşılaşırsa uğursuzluk sayılır ve gelinleri kırk basmasından korkulur.³⁶³
- Gelin oğlan evine girdiğinde kucağına özellikle erkek çocuk verilir.
- Gelin ayakkabısının altına evde kalan kızların isimleri yazılır.
- Nişan yüzükleri kesildiğinde, kesilen kurdeleden bir parça alınır, hatta mümkünse yutulur.³⁶⁴
- İki bayram arası günah olduğu için düğün yapılmaz.³⁶⁵

1.2.5. Evlilik İle İlgili Genel Değerlendirme

Çemişgezek'te yapılan düğünler eskiye nazaran değişiklikler içermektedir. Eskiden düğünler köy meydanlarında ya da ilçelerde uygun alanlarda yapılırken, şimdilerde ise düğün salonları ya da uygun açık alanlar tercih edilmektedir. Giyilen kadifeden veya ağır elbiselik kumaşlardan yapılan gelinlikler yerine, saten gelinlikler, grap yerine ise duvaklar kullanılmaktadır. Eskiden at arabaları ya da traktörler binek olarak kullanılır ve süslenirdi. Şimdilerde ise arabalar süslenmekte özellikle önüne çiçek veya oyuncak bebek konulmaktadır. Yine eskiden düğün alayının önü kesilip koçu kaldırtma adeti varken şimdilerde gelin konvoyunun önü kesilip bahşiş istenmektedir.

Düğünlere baktığımızda iki şekilde yapılmaktadır: Birisi mevlitli ve istenirse yemekli, diğeri ise davul-zurna ile beraber eğlenceli ve yemekli. Düğünler günümüzde ilçede bulunan düğün salonunda, Öğretmen Evi bahçesinde, Tekya Çay Bahçesi'nde yapılmaktadır. Düğün, uzaktaki akrabanın, eş ve dostunda katılabilmesi için hafta sonları, mevsim olarak ise özellikle yazın ya da ürünlerin satıldığı sonbaharda yapılmaktadır. Düğünlerde düğün evine gelenlere yemek verilirken özel mekanlarda yemek verilmemektedir. Verildiğinde de kavurma, pilav, salata ve mevsim meyveleri ikram edilmektedir. Ama köy düğünleri yemekli olmaktadır. Köylerde de artık insanlar işin kolayına kaçmakta ve ilçeden özel olarak getirilen aşçılara yemekler yaptırılıp ikram edilmektedir ki menü de ilçedeki ile aynı olmaktadır. Gelinliğin alınması ve gelin başının yapılması için kuaför işleri Elazığ'dan karşılanmaktadır. Gelin düğün sabahı erkenden Elazığ'a feribotla geçmekte, o ve beraberindekiler kuaför işlerini hallettikten

³⁶³ Saniye Coşkun, Okur-yazar, Ev hanımı, Çemişgezek.

³⁶⁴ Müyesser Koçoğlu, 1976, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Sarıbalta.

³⁶⁵ Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

sonra yine aynı feribotla geri dönmektedirler. Eskiden köylerde kuaför ihtiyacını bu işten anlayan biri görmekte idi. Kına gecesi için gelin hazırlanır ve ertesi gün gelinlik ve makyajı bozulmasın diye gelin uyutulmaz ya da arkasına yastıklar konularak oturur vaziyette uyutulurdu. Gelin geldikten sonra gelin arabası ve düğüne katılacak olan davetliler bir konvoy oluşturmakta, davul- zurna ve kornalar eşliğinde belirlenen yere kadar tur atılmaktadır. Hele de gelin başka bir köyden ilçeye ya da köyden köye gelecekse bu konvoy daha eğlenceli olmaktadır. Gelin arabasına, gelin, damat, sağdıç, sağdıcin eşi ya da gelinin yakın bir akrabası binmektedir. Gelin arabasının önünün çocuklar tarafından kesilmesi ve önceden hazırlanan içi para ile dolu zarfların onlara verilmesi hala uygulanmaktadır.

Çemişgezek'te toplum ataerkil bir toplumdur ve aileler ise çekirdek aile niteliğindedir. Eskiden özellikle köylerde birlik gitme denilen bir yuva kurma şekli vardı ki gelin, damat, kayınpeder, kayınvalide ve ailenin bütün çocukları bir arada otururdu. Yeni evlilere bir oda verilirdi ya da evin büyük oğlu evleniyorsa ona ayrı bir ev açılır ve evin en küçük oğlu ile birlik oturulurdu. Ama bu uygulama günümüzde kalmamış durumdadır. Hem maddi imkanları hem gelin kaynana çekişmelerinin vaktinde çok yaşanması ve insanların kimseye hesap vermeden yaşama isteği bunu beraberinde getirmiştir.

Yörede kızın bekareti evlilik için önemli idi. Düğün öncesi yatak hazırlanırken beyaz çarşafın serilme amacı da budur ki düğün sabahı sağdıç bu çarşafı kayınvalideye gösterir. Eğer gelin bakire değilse geri gönderilir ve aileler arasında sorunlar çıkardı. Eski Türklerde bakire kız için “kapaklıg” yani “kapalı kız” denir, ev hanımı için ise “evci” tabiri kullanırdı. Kuma geleneği ise yörede çok nadir görülmektedir. Kuma Eski Türklerde baş hatundan sonra alınan kadın demektir.

Ev, ocak, eşik yörede önemli sembollerdi. Gelinin damat evine girerken Kur'an'ın altından geçirilmesi, kayınvalide tarafından girişe çivi çakması, çivi gibi sağlam evliliğiniz olsun anlamına gelmektedir. Eşik aynı zamanda kutsal olanla olmayanı birbirinden ayırır. Kapı eşiğine basılmaz günahdır, eşiğe oturma cin çarpar anlayışı bunu gösterir uygulamalardandır. Ayrıca gelin eve girerken tahta kaşığı kırması da evin bereketinin artmasına olan inançtandır

Yörede evlilik şekli olarak görücü usulü yani dünürcü gönderme uygulaması vardır. Eski Türklerde Oğuz Destanı'nda Karahan oğlu için, “Kür-Han adam saldı, kızını isteyerek, oğlu Oğuz'a aldı” ifadesi kullanılmakta idi. Yakut ve Altay Türklerinde

ise kız kaçırma usulü ile evlilik yaygındı. Altaylılarda da kızın kaçırılması kızın rızası ile olurdu.³⁶⁶

Eskiden Çemişgezek'te, evlilikte kızın soyu sorulur ve özellikle kirve kızı ile 7 soy öteye kadar evlenilmezdi ama bu adette yavaş yavaş yok olmaya başlamıştır.

Düğün, Eski Türklerde bir “toy” dur. Düğün yemeği de bu toyun bir parçası ve açların doyurulması içindir.

Yörede gelin damat evine girerken kurban kesilir, bu gelenek Eski Türklerden kalmadır. Kurban aslında iki çeşittir; kanlı ve kansız kurban diye. Hayvanın kurban edilmesi kanlı kurban, gelinin eve girerken başından aşağı elma veya çerez dökülmesi yani saç ise kansız kurbandır. Kurban kesilme sebebi ata ruhları rahatlatmak ve onların onayını almaktır. Çünkü gelin o aile için bir yabancıdır ve ata ruhları yabancıyı benimsemeleri için bu gereklidir. Saçı da özellikle yörede çıkarılan ve yöre halkı için önemli olan şeylerden verilir ve yine ata ruhlarına ne kadar değer verdiğini göstermek için yapılır.

Başlık parası uygulaması yörede mevcuttur. Ama günümüzde hem kızın çalışma hayatına katılması, hem de kızın mal olarak görülme anlayışının uygun bulunmamasından dolayı bu uygulama kalkmış durumdadır. Bu uygulama da Eski Türklerle dayanmaktadır. Ki buna “kalın “ denilmektedir. Kalın eşya veya hayvandır ve bunlarla ödenirken taksit yapılır. Kalın tespit etmek sorumlulukta getirir. Kız annesi bir an önce çeyizi hazırlamak zorundadır. Eğer hazırlamazsa damadın kızı kaçırma hakkı olurdu. Kızı kaçıranlara ailesinin kalını peşin ödeme zorunluğu da konmuştur.

Çemişgezek'te dini nikahta, resmi nikahta önemlidir. Eskiden resmi nikaha önem verilmezken şimdiler de mirastan pay almak, çocuğun okula başlaması ve resmi dairelerde işlerin halledilmesi için nikah zorunlu görülmektedir. Nikah kıyılma işlemi şahitlerle beraber yapılmaktadır. Bunlar nikah kıymakla yetkili kişilerdir ki onlarda evlendirme memuru, belediye başkanı yoksa başkanın görevlendireceği memur, köylerde ise köyün muhtarlarıdır. Nikah kıyılırken orada bulunanlarca ellerin göğüs hizasında bağlanması istenilmez, kismet kapanır, iş tamama ermez, uğursuzluk getirdiğine inanılırdı. Nikahta istenen mehir, düğün öncesi damat tarafından istenen, çeyiz eşyaları Eski Türklerde olan ve günümüzde yavaş yavaş kaybolan kalın yani başlık parasının başka versiyonları olarak karşımıza çıkmaktadır.

³⁶⁶ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.344.

Yörede gelin damat evine gitmeden çeyizi mutlaka gider ve orada çeyiz serilirdi. Çeyize Eski Türklerde “koşantı” denilmektedir.

Çemişgezek’te gelin evden çıkarken ayrılık türküleri söylenmesi, kına yakılırken özellikle ağlatılması hatta şimdi ağlamazsa sonrasında çok ağlayacağı inancı hala daha vardır. Bu Başkurt Türklerindeki düğünün son günü ağıtlar söyleyip mateme çevirme adetleri ile bire bir örtüşmektedir.³⁶⁷

Yörede gelin evden çıkarken erkek kardeşi veya yakın bir erkek akrabası tarafından beline kurdele bağlanır ve çözülürdü. 3. Kez bağlanılan kurdeleyi çözülmez ve damadın çözmesi için bırakılırdı ki aslında o kurdele bekaretin simgesi idi. Gelin ve damat, evlendikten sonra evden birkaç gün çıkmazdı. Hatta gelin birlik gitse dahi evlendikleri gece ev boşaltılır, gelin ve damat baş başa bırakılırdı. Gelinin yüzünü damat o güne kadar göremezdi. Düğün akşamı duvağı açıp gelini görür ve “yüz görümlüğü” denilin hediyesini geline takardı.

Gelinlik etme adedi de yörede uygulanmaktadır. Gelin damat evine geldikten sonra evin büyükleri ile özellikle erkekleri ile uzunca bir süre edebinden konuşmazdı ki Eski Türklerden gelen bir uygulamadır.³⁶⁸

Çemişgezek’te boşanma da hoş karşılanmamaktadır. Boşanma olduğu takdirde çeyiz belirlenirken yazılı olan maddi değerdeki şeyler kız tarafına verilmektedir.

1.3. Ölümle İlgili Halk İnanışları

Ölüm, hayat serüveninde doğum olayının zıddı olarak yer almaktadır. Kişinin yaşamının nihayetlenmesi ile de ebedi hayatının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda ölüm bu dünyadaki bağın tamamen koptuğu noktadır. Ölüm olayı çok kez anlatılan ama bir kere yaşanan ve kabullenilmesi de gerçek bir imanı gerektiren bir olgudur. Bu iman aynı zamanda ister ölen biz olalım ister başkası olsun ölene karşı bazı sorumlulukları ve yapılmasını istediğimiz bazı ritüelleri de beraberinde getirmektedir. Bunları ölüm öncesi, ölüm anı ve öldükten sonra diye gruplandırabiliriz.

1.3.1. Ölüm Öncesi Halk İnanışları

Çemişgezek’te de ölüm, insanları ansızın yakaladığı için kolay kolay kabullenilmeyen bir olgudur. Kişinin kendi hayatı da olsa başkasının hayatı da olsa

³⁶⁷ İnan, Abdulkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.343.

³⁶⁸ Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul-1994, s.188,189.

yapıp edilenlerden ders çıkarabilmeli, ahiret için ibret alınabilmelidir. Bu durum aynı zamanda yaşanan ani şoktan dolayı ölenin yakınları, onlar yapamasa dahi eş dostu sayesinde yapılması gereken sorumlukları da beraberinde getirmektedir. Ölüm, yok olmak anlamına gelmez; insan ruhu bir süre için misafir kaldığı bedeninden farklı ortamlara girmek ve varlığını değişik yerlerde sürdürmektir.³⁶⁹

Eski Türklerde insanı yaşatan can ve ruh kavramı, esinti, rüzgar, nefes anlamlarına gelen “tın” ile ifade edilmiştir. Ölüm ise tının vücuttan ayrılması olarak görülmüştür. Bu terk etme uyku ve hastalık halinde de olmaktadır. Ancak oradaki terk etme geçici durumdur. Ölüm için Altay Türklerinde “tın, süne, kut” kelimeleri kullanılırken, Doğu Türklerinde ise bu kelime “nefes, can”, Batı Türklerinde de “dinlenmek” anlamındaki kelimeler kullanılmaktadır.³⁷⁰ Eski Türklerde, kişinin ölen babası için saç dağıtması, siyah giymesi, atının kuyruğunu kesmesi gibi uygulamaları vardır.³⁷¹

1.3.1.1. Ölüm Dair İşaretler

Yöre halkının alışılmışın dışında olan bir takım davranışları, rüyada görülen bir takım renkler³⁷² nesne veya olayları, hayvanların farklı durumlarını ve çıkardıkları sesleri³⁷³ ölüme yorma adetleri de vardır. Korkulduğunda “hayır olsun” ya da “Allah hayırlara tebdil etsin, Allah sonumuzu hayır etsin” ifadeleri kullanılmaktadır.

1.3.2. Ölüm Esnasındaki Halk İnanışları Ve Uygulamaları

1.3.2.1. Ölüm Döşeginde Olan Kişiye Yapılan Uygulamalar

Alevilerde ruhun yok olmadığı inancı var olduğundan dolayı ölüme, “sır oldu, kalıbı değiştirdi, kalıbı dinlendirdi”, “emaneti teslim etti”, “dünyasını değiştirdi”, “hakka yürüdü” gibi kavramlar kullanılır.³⁷⁴

Ölüm bu kadar kaçınılmaz olduğundan yörede de ölen insan içinde ölüm anında onu rahatlatmak için bir takım şeyler yapılmaktadır. Ölüm halinde olan kişiye sıkıntı

³⁶⁹ Yıldız, Harun, **Alevi Geleneğinde Ölüm Ve Ölüm Sonrası Tören Ve Ritüeller**, Ankara-2007, s.2.

³⁷⁰ İnan, Abdülkadir, **Tarihte Ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.176,177; Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.85.

³⁷¹ İnan, Abdülkadir, **Tarihte Ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.178,179.

³⁷² Genelde rüyada görülen siyah, kırmızı renkler pek hayra yorulmaz.

³⁷³ Baykuşun evin damına ya da yakınına tünemesi, kapıda baykuşun ötmesi, köpeğin uluması, horozun ötmesi, evcil hayvanların barınaklarında huysuzlanmaları gibi.

³⁷⁴ Yıldız, Harun, a.g.e, s.2.

vermeden göğsü kibleye gelecek şekilde sağ tarafı üzerine yatırılır. Böylece ölen kişinin son nefesini daha rahat vereceğine inanılır. “Ölen kişinin anında sık sık “La ilahe İllah Muhammedun Rasulallah” cümlesi tekrarlanır ve ölen kişiye de tekrarlatılır. Eğer söyleyemeyecek durumda ise zorlanmaz. Ölmek üzere olan kişinin ölüm anının sıkıntısını, hararetini atlatılsın diye devamlı ıslak pamuk dudaklarında gezdirilir. Ölüm döşeğindeki hastayı üzmemek için gelen ziyaretçiler ağlamaz, yanında tartışmaz ve onun moralini yüksek tutacak şeyler söylerler. Uzakta varsa sevdiklerine haber verilir ve son bir kez görmesi sağlanır onları. Hastanın başında bilen bir kişi de Kur’an okur. Eğer kişi konuşabilecek durumda ise, helallik ister, vasiyetini, varsa borçlarının kimlere olduğu ve nerelerden ödenmesi gerektiğini söyler.³⁷⁵

Yörede ölüm olayı gerçekleştikten sonra ölen kişi mutlaka sırt üstü yatırılır, çenesi bağlanır, gözleri kapatılır. Kişi öldüğünde gözleri açık gider ise, ruhun ameline göre ait olduğu ve gideceği makamı gözler izler inancı vardır. Ayakları da başparmaklarından düzelterek bağlanır, elleri düzeltilir, iki yanına konulur. Ölü şişmesin diye üstüne bıçak, hamur eğişi, dehre gibi kutsal kabul edilen koruyucu bir ruha sahip olduğuna inanılan demir türü bir şey bırakılır.³⁷⁶ Kişinin öldüğü anlaşıldığında oda boşaltılır. İmam çağrılır. Gözleri kapatılıp çenesi bağlanır. Ve yıkanana kadar ölünün yanında Kur’an okunmaz. Sonrasında Yasin okunur, bilenler takip eder, bilmeyenlerde dinlerler ve amin derler.

Ölenin akrabalarına haber verilir. Uzakta olanlar yetişebilecek durumda ise cenazeyi son bir kez görmesi için bekletilir. Ama fazla bekletmekte uygun değildir. Defin işlemi gece yapılmaz, ama eğer cenaze deforme olmuş ise o zaman yapılabilir.

Eş-dost, akrabaya haber vermek için mutlaka sala okutulur. Son yıllarda camiler merkezi sisteme bağlı olduğu için Çemişgezek’te okunan bir sala köylerde dahi duyulmaktadır.³⁷⁷

Ölü yıkanmaya götürüldüğünde, ölünün yattığı yere ağır bir taş konur. Evden çıkarıldıktan sonra yatak-yorganı yıkanır, oda temizlenir, giysileri fakir-fukaraya dağıtılır. Ölenin eşyalarını ev sahibi yıkamaz, para ile biri tutulur ve ölenin eşyaları ona yıkattırılır.³⁷⁸

³⁷⁵ Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³⁷⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

³⁷⁷ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

³⁷⁸ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

Çok eskiden ölenin cinsiyetine göre kadın ise eline kına yakılması veya erkek ise elma verilmesi adeti vardı.³⁷⁹

Kişinin ölüm haberi geldiğinde ise “Allah rahmet etsin” veya “İnne lillahi ve inne ileyhi raciun” diye dua okunur.³⁸⁰

Eski Türklerde “leviratus” yani ölen erkek kardeşin dul kalan zevcesi ile veya dul fakat genç ve çocuksuz üvey anne ile evlenme şekli vardı.³⁸¹ Ama yörede bu uygulama yok denecek kadar azdır.³⁸²

Kişinin kendi ölümünü istemesi İslam dininde uygun görülmemiştir. Ve hadiste de bu vurgu yapılmıştır: Enes b. Mâlik’den şu şekilde de rivâyet edilmiştir: “Sizden biriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölmeyi arzu etmesin ve Allah’ım yaşamak hakkımda hayırlıysa beni yaşat; ölüm hakkımda hayırlı ise beni öldür” desin.³⁸³

1.3.3. Ölüm Sonrası Halk İnanışları Ve Uygulamaları

1.3.3.1. Ölünün Yıkanması

Cenaze törenlerine Eski Türkler’de “yuğ” adı verilir. Orta Asya Türkçesi’nde “yığmak”, ağlamak anlamında “yığlagur” da ağlayıcı anlamında kullanılırdı. Yuğ veya yoğ töreni de matem/yas töreni anlamına gelirdi. Eski Türklerde yuğ törenleri yöreden yöreye ve kişinin derecesine göre değişirdi. Törende yüzler çizilir, burun ve kulaklar kesilir, saçlar yolunurdu. Saç kesme adedi Hunlara kadar dayanmaktadır. Eski Türklerde ölüm törenleri düzenlenirken, kırlarda ise ölünün bulunduğu çadırın etrafında atlarla dolaşılır. Ölenin atının kuyruğu da kesilip kurban edilirdi. "Baba hukuku"nun inanç sahasındaki belirtisi ölmüş büyüklere tazim, atalara saygıdır. Eski Türklerde ölümlerin silâhları, kıymetli eşyası, kadınların mücevherleri ile birlikte gömülür, öteki dünyada rahat yaşamalarının sağlandığı düşünülürdü. Bu da Moğol ve Bizanslıları hırsızlığa yönlendirirdi.³⁸⁴

Yörede ise; ölen kişinin cenazesi mümkün olduğunca çabuk defnedilir. Kişi özellikle gençse veya daha evlatlarının mürüvvetini görememişse ya da sevdiği bir

³⁷⁹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlu Çayır.

³⁸⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

³⁸¹ İnan, Abdülkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.1,s.341,342.

³⁸² Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

³⁸³ Tirmizi, Sünenü't Tirmizi, Cenaiz, 970, Konya-2004.

³⁸⁴ Kafesoğlu, İbrahim, a.g.e, s.304-305; Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.87,88.

kişiyi uzun zamandır görememiş, ona hasret gitmişse, hele de gözleri tam olarak kapanmamışsa ölüm esnasında “muradını alamadı” veya “gözü açık gitti” diye anılır.

Çemişgezek’te ölü, köylerde köy camisinin avlusunda ya da şimdilerde ilçede gasilhane ya da Cem evinde eskiden kazanlar kurularak şimdi ise var olan sıcak su tertibatından yararlanarak yıkanır. Cenaze tabuttan çıkarılır, teneşirin üstüne konur. Parmağa sarılı bezle dudaklar dişler ve burun delikleri temizlenir. Kollar yıkanır, baş mesh edilir, ayaklar, saç, sakalı, tüm vücudu yıkanır. Ölünün saç-sakalı-tırnağı kesilmez. Olduğu şekliyle yıkanıp abdest aldırılır.³⁸⁵

Yörede yıkamayı İmam veya imamın tarif edip gösterdiği iki kişi bu işi yapar. Ölen kadın ise bu işi genelde bu konuda deneyimli kadın veya imamın tarifi üzerine bu görevi layıkıyla yapacak bir kadın ve ona yardımcı olacak kadınlarla beraber yıkar. İmam cenazeyi yıkar diğer iki kişi de ona yardım eder. Bu işlem sırasında cenaze sahibi de orada bulunur. Eskiden ateş yakılır, kazanlarda su ısıtılır ve ölü bu su ile yıkanırdı ama şimdilerde camilerde cem evlerinde bu iş için düzenlenmiş sıcak su tertibatının olduğu odalar bulunmaktadır. Yörede eskiden kurulan kazanlardan birine bir kalıp sabun atılırdı.³⁸⁶ Cenaze yıkanırken kullanılan kazan, “saplı” denilen maşrapa ve “stil” denilen küçük kulplu kazan ters çevrilir 3 gün yerinden kaldırılmazdı ve bunların “şingirdamaması” yani yerinden oynatılıp kulplarından ses gelmemesi gerektiğine inanılırdı.³⁸⁷ Yörede teneşirin tütsülenmesi ise yoktu.³⁸⁸

1.3.3.2. Ölünün Kefenlenmesi

İslam dinine göre kefenlenme üç çeşittir:

a) Sünnet Kefeni: Erkekler için Kamis (gömlek), izar ve lifafe olmak üzere üç kattır. Boyun kökünden ayaklara kadar uzanan gömleğin yeni ve yakası yoktur. İzar ve lifafe baştan ayağa kadar uzanır. Lifafe, izar ve gömleğin üzerine giydirilir. İzardan biraz daha uzun tutulur. Kadın kefeninde ise bunlar ek olarak baş ve göğüs örtüsü kullanılır.

³⁸⁵ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁸⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Hasan Yıldırım, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁸⁷ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

³⁸⁸ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

b) Kıyamet Kefeni: Ölen kişinin maddi durumunun bozukluğuna paralel olarak kifayet kefeni ile yetinilebilir. Bu kefen izar ve lifafeden ibaret olup ölen kadınsa bunlara ek olarak baş örtüsü dahil edilir.

c) Zorunluluk halinde kadın ve erkek için yalnız bir kattır. Bu durumda ölü bulunabilen bir parça elbiseye sarılır. Onunla kefenlenir.³⁸⁹ Yörede kadınların başörtüsüne “kındıklık”, göğüs örtüsüne “göğüs bağı” denilir.³⁹⁰

1.3.3.3. Ölünün Cenaze Namazı

Yıkayıp kefenlenen cenaze sonrasında tahtadan tabuta yerleştirilir. Cami önünde bulunan musalla taşına getirilip bırakılır. İmam tarafından sala verilir ve ardından ölenin kim olduğu, kimlerin yakını, akrabası olduğu ve ne zaman, nerede defnedileceğini ölenin yakınlarından aldığı bilgiye dayanarak duyurur. Cenaze namazı gelenlerinde katılımı ile kılınır. Öncesinde ölenin kadın veya erkek olduğu belirtilir ve hoca cemaate üç kez “ölüyü nasıl bildiklerini sorar”, cemaatte “iyi bilirdik” dedikten sonra gelenlerden helallik alınır. Cenaze namazına bayanlar eskiden katılmazken şimdiler de nadirde olsa katıldıkları görülmektedir ve onlarda arka safta namazlarını kırlarlar.³⁹¹

Yörede ölüye ayrı bir değer verilir. Eskiden cenaze namazına yetişmek için “at çatlatanlar” olduğu da anlatılanlar arasındadır.³⁹²

Gece cenaze defini zorunlu haller olmadıkça pek yapılmaz. Cenaze namazından sonra ölenin bir yakını gelir ve hocadan cenazenin kefil falanca kişidir, kimin ölüden alacağı hakkı varsa gitsin bu şahıstan alsın diye bildirir ve bunun duyurmasını ister. Böylece ölünün bu dünyadaki vekili, muhatabı o kişi olur.³⁹³

Alevilerde cenaze namazını, ölen kişi kimi istemişse o kişiye kıldırılır. Yörede cenaze namazını imam da Alevi dedesi de kıldırabilir.³⁹⁴

Yörede ölü mezara götürülmeden önce mutlaka evine getirilir, ev halkı onunla vedalaşır sonra mezara götürülür. Eskiden Alevilerde ölü evine getirildiğinde üstüne bir havlu ötülr ve taziyeye gelenler imkanları ölçüsünde gönüllerinden ne koparsa üstüne

³⁸⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali**, (Sad. A. Fikri Yavuz), İstanbul-1997, s.249,250.

³⁹⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁹¹ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁹² Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁹³ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

³⁹⁴ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar

atarlardı. Toplanan bu para hocaya verilirdi. Ama günümüzde artık hoca yerine eğer tabutla gömülecekse, araba kiralanmışsa veya başka masraflar yapılmışsa onun için bu paralar harcanır olmuştur. Özellikle Çemişgezek köylerinin bazılarında az da olsa Aleviler tabutla ölülerini gömerler. Vasiyet edilmişse mezara yatak yorgan koyanlar vardır.³⁹⁵ Cenaze evinde ilk gün gelen misafirlerin ayakkabıları düzeltilmez, sonraki günlerde düzeltilir.³⁹⁶

1.3.3.4. Cenazenin Kabrinin Hazırlanması –Defnedilmesi

Sala işitildikten sonra birkaç kişi mezarı kazar. Mezarlık yakınsa cenaze omuzlarda yürüyerek taşınır, değilse arabalarla mezarlığa kadar eşlik edilir. Cenazeyi taşımak büyük sevap sayılır. Cenaze getirilmeden önce mezar önceden hazırlanmalıdır. Kadınların mezarı erkeklere oranla daha derin kazılır. Sebebi mezarı kazıp içindeki ölüye zarar verecek bir hayvana karşı tedbirdir. Mezar erkeğin göbeğe kadar kadının göğsüne kadar derin kazılır.³⁹⁷

Eski Türkler’ de defin işlemine “cenaze kaldıracak” denirdi. Cenazenin ağaç kovuklarına, kemiklerinin ise ağaç dallarına konulması, cenazenin ağaçtan yapılan tabutla taşınması, üstüne örtülen örtünün üzerinde hayat ağacı motifinin bulunması hep kullanılan kaldıracak kelimesinin uzantılarıdır. Kaşgarlı’nın açıklamalarına göre Eski Türklerde mezar için “tünerik”, “sin”, “kara odun”, ölen insanı anlatırken de “o gerçek yerdedir” denir. Tabuta da “kabarcık”, “ükek” denir.³⁹⁸ Ve ölüünün gömülmesi yerine kaldıracak kelimesinin kullanılmasının sebebi de bu kullanım şekli olmalıdır.³⁹⁹ Çemişgezek’te cenazenin ardından kadınlar mezarlığa gitmez, uzaktan seyreder. Ölen kişi kadın ise mezarlığa koyma işlemini eşi yapmaz, onun yerine kardeşi, abisi bu işi üstlenirler. Ölü sağ tarafı üzerine ve yüzü kibleye gelecek şekilde yatırılır. Kefen bağları çözülür. Üstü çapraz olarak tahtalarla onun üstü de toprakla örtülür. Mezarın başında imam kalır, herkes ayrılır ve “talkın” verir.⁴⁰⁰ Böylece defin işlemi bitirilmiş olur. İki söğüt ağacı ölüünün baş ve ayak kısmına dikilir. Defin, aslında ölüünün bedeninin yaşayan

³⁹⁵ Hıdır Kızıldaş, 1913, Okur-yazar, Emekli, Çemişgezek.

³⁹⁶ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

³⁹⁷ Hasan Yıldırım, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Hüseyin Kızıldaş, 1913, Okur-yazar, Emekli, Çemişgezek.

³⁹⁸ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.214.

³⁹⁹ Ergun, Pervin, “**Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler**”, Mili Folklor Dergisi, S.100, Ankara-2013, s.137.

⁴⁰⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

insanlardan tamamen uzaklaştırılmasıdır ki bu İslamiyet'te toprağa gömme şeklinde olurken başka inançlarda farklı şekilde görülmektedir.⁴⁰¹ Eski Türklerde kişi gömüldükten sonra, onun iyilikleri, kahramanlıkları övülerek anlatılır bunun adına ise “ağıt yakma, sagu” denilirdi.⁴⁰² Yörede ölünün arkasından ağlamak vardır ancak ölen genç veya kişinin çok yakını değilse ağıt yakmak yoktur. Para ile ağıt yakmaları için ağıtçıların tutulması uygulaması ise yoktur.⁴⁰³

Çemişgezek'te Alevilerde tabutun üstüne bir havlu konur ve orada bulunanlar da onun üzerine para atar. Toplanan parada ölü için yapılan harcamalarda kullanılır. Eğer cenazenin ailesi fakirse bir kısmı ileri de kırkı için harcansın veya ölünün başka bir ihtiyacını karşılasın diye onlara verilir.⁴⁰⁴

Kişi defnedildikten sonra ailesi biraz toparlanıp kendine geldikten sonra defin masraflarını öder. Karşılayamayacak durumda olanlarınkini ise konu komşu aralarında paylaşarak karşılarlar.⁴⁰⁵

1.3.3.5. Ölünün Mezarı

Çemişgezek'te mezarda görülen olağanüstülükler ölenin ameline yorulur.⁴⁰⁶ Mezar kazılırken başka ölüye ait kemikler çıkarsa o kemikler toplanır ölünün ayak ucuna bir kenara bırakılır. Ölü 2/3 ü oraya girecek şekilde “leh yeri” denilen yere gömülür.⁴⁰⁷

Yörede ölü defnedilmeden önce mezara cin girmesin diye kürek ve kazma mezarın yanına uzunlamasına bırakılır. Mezar kazılan kazma kürek birinin sevabı diğerine geçmesin diye elden ele verilmez, kürek veya kazma yere bırakılır ve oradan alınır.⁴⁰⁸ Yörede “kazma kürek hakkı” yani mezarı kazanlara verilen bahşiş diye bir şey yoktur. Köylerde mezarı kazanlar zaten akraba, eş dost olduğundan dolayı onlar para almazken Çemişgezek merkezde ölü sahibi yabancı ise kazanlara bahşiş verir.⁴⁰⁹

⁴⁰¹ Eren, Metin, a.g.mad, s.262.

⁴⁰² Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.214.

⁴⁰³ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

⁴⁰⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır; Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁴⁰⁵ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁰⁶ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar

⁴⁰⁷ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁰⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁰⁹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek,

Yörede Alevilikte ilk kazmayı kim vurdu ise ilk toprağı da o atacak anlayışı vardır.⁴¹⁰ Yine Alevilikte kazma- küreğı kullananlara, mezarı kazan kişilere “mezar yemeğı” denilen bir yemek verilir. Bu da yufka ekmeğinin açılıp yağlanması ile yapılan ”Şir ekmeğı”dir. Ayrıca köylerde yaşayan bazı Aleviler arasında yatak yorgan, halı veya tabutla gömülme geleneğı vardır.⁴¹¹ Hunlularda da buna benzer tabutla gömülme geleneğı vardı. Tabut iç ve dış olmak üzere iki katlıdır. Ve tabutlar altın ve gümüş işlemeli kumaşlar ve kürklerle sarılırken Göktürklerde de ölen kişi çadıra bırakılmakta, sevdikleri at ve koyun da kesilip çadırı önüne konulmakta, Kırgızlarda ise ölü için 7 kez tören yapıldıktan sonra ölenin atı ve eşyaları yakılıp sonra mezarına gömülmekte idi.⁴¹²

Yörede tabutun üstüne halı örtülür, sonrasında o da camiye hayır olarak bırakılır.⁴¹³ Ölenin cinsiyetini belirtmek için Tabuta tülbent, şapka, yazma bağlama, mezar taşına tülbent bırakma uygulaması vardır.⁴¹⁴

Mezara toprak atılırken Yasin Suresi, Mülk Suresi, Fetih Suresi okunur.⁴¹⁵

1.3.3.6. Ölünün Telkini

Ölü defnedildikten sonra mezarın üstü toprakla kapatılır. İmam Kur'an okur ve orada bulunanlarda okunan Kur'an'ı dinleyip ardından Fatiha'larını okur. İmam ve bir kişi mezarlıkta kalır. İmam, meftanın Münker-Nekir meleklerinin sorgu suallerine korkmadan dili dönerek cevap vermesi için telkinini verir yani duasını okur mezarlığı terk eder. İmam, ölüyü anne ismi ile çağırır. 3 kez Kelime-i Tevhit ve Kelime-i Şehadet duaları söyler ve kendisini duyduğundan dolayı ölüden de tekrarlaması istenir.⁴¹⁶

Telkin şöyle verilir: Telkin yaptıracak kişi kabrin kible tarafında ölünün göğsü hizasında yüzüne karşı durur. Ölüye annesinin ismiyle hitap ederek şöyle der: Ey Havva oğlu/kızı felan, Üzküril-'ahdellezî harecte 'aleyhi mineddünyâ. Şehâdeti ellâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke lehû ve enne Muhammeden 'abduhû ve Rasûlühû. Ve ennes-sâ'ate âtiyetün lâ raybe fihâ ve ennellâhe yeb-'asü men fil-kubûr. Kul radîtü billâhi Rabben ve bil-İslâmi dînen ve bi Muhammedin (a.s.) nebiyyen ve bil-Ka'beti

⁴¹⁰ Kağan Gökcalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi, Müdürü, Pulur.

⁴¹¹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴¹² Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri-1998, s.89.

⁴¹³ Edip Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Emekli, Çemişgezek.

⁴¹⁴ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁴¹⁵ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁴¹⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

kibleten ve bil-Kur'âni imâmen ve bil-Müslimîne ihvânen. Rabbiyellahu la ilahe illa hu. Ve huve Rabbul-arşı'lazim.”⁴¹⁷

“İskat” ölünün namaz, oruç gibi Allah'a olan ibadet borçlarının para olarak hesaplanıp fakirlere sadaka olarak dağıtılması olayıdır. Yörede uygulaması vardır. Ancak Alevilikte “ıskat hakkı” diye bir şey yoktur.⁴¹⁸

1.3.3.7. Yas Tutma

Mısırlılarda önemli biri öldüğünde kadınlar, yüzlerine çamur sürer, elbiselerini kendilerine ipe bağlar, göğüslerine vurarak dolaşırlardı. Pers, Grek, Romalılarda da buna benzer adetler vardı. Kitab-ı Mukaddeste de geçen en önemli matem hali elbiselerini yırtmak iken, Yahudilikte elbiseyi yırtma, yere oturma, çula sarılma, saç yolup ağlama görülmekte idi.⁴¹⁹ İslamiyet'te ise yas tutma adedi Peygamberimiz tarafından yasaklanmıştır.” (Izdırap ve matem sebebi ile) yanaklarını yolan, üst başını yırtıp dövünen, cahiliye duası ile dua eden bizden değildir.” hadisi buna örnektir. İlk devirlerde Müslüman olan kadınlardan ağıtçılık yapmayacaklarına dair söz bile alınmıştır.⁴²⁰ Eski Türkçe'de “ağıt” denilen bu kelime, “ağıtmak, ağıtlama, ağat, ağut, avut, deme, deşek, deyiş, diyeşek, mersiye, sagu, savu, sayma, şivan, türkü ve yakım” gibi kelimelerle ifade edilmiştir.⁴²¹ Dedem Korkut hikayelerinde ve Eski Türklerde saçlarını keserek, yüzlerini ve kulaklarını yaralayarak, elbiselerini ters giyerek, karalar giyinerek, ölenin çadırına bayrak dikerek yas tutuma geleneğinin olduğu görülmektedir.⁴²² Ayrıca şimdilerde unutulmaya başlasa da “karalı bayram”, “kara bayram” denilen ölümden sonra gelen ilk bayram ve bu bayramda taziye evlerinin mutlaka ziyaret edilmesi de vardır. Çünkü Eski Türklerde yas alameti kara idi.⁴²³

Yörede “ölünün canına değmesi” için ayrıca “ölünün hayrına” yemek adedi de vardır.⁴²⁴ Kazak ve Kırgızlar ölü için “aş”, Göktürklerde “yoğ” denilen muhteşem yas törenleri yapılırdı.⁴²⁵

⁴¹⁷ <http://www.dingorevlileri.com>.

⁴¹⁸ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunlu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴¹⁹ Kitab-ı Mukaddeste, Ester,4/1-4,Levililer 10/, Yoel 1/8, 13,14.

⁴²⁰ Hacıgökmen, Mehmet Ali, **Türklerde Yas Adeti, Temelleri ve Sonuçları**, Konya -2013, s.394,395.

⁴²¹ Hacıgökmen, Mehmet Ali, a.g.e, s.395-396.

⁴²² Günay, Ünver- Güngör, Harun, **Türk Din Tarihi**, Kayseri, 1998, s.95,96.

⁴²³ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.196,197.

⁴²⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴²⁵ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.196.

1.3.3.8. Taziye (Baş sağlığı)

Eskiden konar-göçer bir toplum olan Türk Milleti'nde canın yongası olan hayvanlar çok önemli, göç sırasında da onların telef olmaları ise normaldi. “Baş sağlığı” sözü ise hayvanlar öldüğünde kullanılırdı. O yüzden de taziyeye gelenler üzülmeye başın sağ oldukça yenilerini edinirsin anlamında hayvanlar için kullandıkları bu sözü zamanla insanlar için de kullanılmaya başlamıştır.⁴²⁶ Zamanla baş sağlığı dileme boyut değiştirmiş ve önemini vurgulayan hadisler dahi aktarılmıştır ki bunlardan birinde şöyle buyurulmuştur: Ebû Berze (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim çocuğunu kaybeden bir kadına başsağlığı ziyaretinde bulunursa o kimseye Cennet’te bir elbise giydirilir.”⁴²⁷ Cenaze çıkan eve yemek götürmek de peygamberimizin yapılmasını istediği diğer güzel bir uygulamadır. Abdullah b. Cafer (r.a.)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Cafer’in ölüm haberi gelince Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Cafer’in ailesi için yemek hazırlayın çünkü onları cenaze meşgul etti” demiştir.⁴²⁸ Bu durumda olan bir aileye yemek hazırlayıp götürmesi müstehab olarak kabul edilmektedir.⁴²⁹ Abdullah b. Mes’ud’un rivayet ettiğine göre, Hz.Peygamber: “Başına bir felaket gelene geçmiş olsun ziyaretinde bulunan kimseye, felaket gelen kimseye verilecek sevabın aynısı vardır.” demiştir. Ayrıca, Mu'az bin Cebel'e şu taziye mektubunu yazdırmıştır: “Allahu Teala sayısız nimet vermiştir. Bu nimetleri, bizde sonsuz kalması için değil, emanet kullanmak, sonra geri almak için vermiştir. Bunlardan belli bir zamanda faydalanırız. Vakti gelince, hepsini geri alacaktır. Allahu Teala nimetlerini bize vererek sevindirdiği zaman, şükretmemizi, vakti gelip geri alarak üzüldüğümüz zaman da, sabretmemizi emreyledi.” diyerek sabrı tavsiye etmenin, onların acılarını paylaşmanın ve evlerine yemek götürmenin önemini vurgulamıştır.⁴³⁰

Yörede cenaze defnedildikten sonra ölenin yakınlarında genelde evin en büyüklerinden birinin evinde ya da ölenin evinde “taziyeye oturulur.” Kadın erkek ayrı ayrı taziyeleri kabul eder.⁴³¹ Baş sağlığına gelen kişiler aile ile beraber yas tutar ki bu süre genelde üç gün veya en geç bir haftadır. Haberi geç duyanların gelmeleri de

⁴²⁶ Ergun, Pervin, a.g.e, s.141.

⁴²⁷ Tirmizi, Sünenü't- Tirmizi, Cenaiz,1076, İstanbul-1992.

⁴²⁸ Tirmizi, Sünenü't- Tirmizi, Cenaiz, 998, İstanbul-1992

⁴²⁹ <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler.com>

⁴³⁰ Tirmizi, Sünenü't-Tirmizi, Cenaiz, s.71, İstanbul-1992.

⁴³¹ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

gecikeceğinden dolayı bu süre sonrasında bir yıla kadar da uzayabilir. Taziyye katılamayacak olanlar ise mezarlıkta aile yakınlarına baş sağlığı diler. Cenaze haberini alan herkes sevabının çok büyük olduğu inancından dolayı tanısın tanımasın aileye taziyye gelir. Gelen kişiler Fatıha okunur, bitince aileye baş sağlığı dilenir, aileyi teselliye çalışılır. Taziyye gelenlere ailenin yakınları tarafından acı kahve ikram edilir.⁴³²

Eski Türklerde, Dedem Korkut hikayelerine göre ölü aşı verme adeti en önemli adet idi. “Atau”, “tögüm-döküm” olarak ifade edilmiş ve günümüzdeki yansıması ise fakirlere ekmek, yemek vermek olarak süre gelmiştir.⁴³³

Yörede ölünün dul kalan eşi bir yıl boyunca evlenmez. Mezar etrafında definden sonra ölüye hayvanlar zarar vermesin, mezarı açmasınlar diye ateş yakılır. Ölünün vasiyeti varsa yerine getirilmeye çalışılır, borcu varsa da ya kalan mirasından ödenir ya da kefilliğini alan kişi kendi cebinden bu borcu öder.⁴³⁴

Çemişgezek’te taziyye üç gün özellikle ilk Cuma oturulur. Alevilerde 3. gün helva, yağlı ekmek pişirilip dağıtılır, nadirde olsa mezar başında mum yakılır, bir yıl sonrada yemeği yani “can aşı” verilir. Aleviler, ölünün ilk cumasında tekrar taziyye giderler. Ve bu güne “kara cuması, kara günü” denir.⁴³⁵ Sünnilerde ise “Kara Cuma”sı yoktur, gidilmez. “Kara Bayram, Karalı Bayram” denilen bayramında gidilir.⁴³⁶ Kara bayram, ölümün ardından gelen ilk bayramdır. Ve sanki yeni o evden cenaze çıkmış gibi bayram günü taziyye gidilir. Ama bu uygulama günümüzde bayram günü cenaze sahiplerinin acılarını tazelememek için yavaş yavaş kalkmak üzeredir. Bayram günü taziye evi tatlı, börek hazırlamaz -gelenlere kahve veya çay ikram edilir-, bayram temizliği yapmaz. Taziyye gidenlerde yemek götürmez, aileye taziye verip çıkarlar.⁴³⁷

Yörede bazı köylerde taziye evine ihtiyaçlarını karşılasm, gelen misafirlere ikram etsin diye çay şeker gibi şeyler de getirilir.⁴³⁸ Ama yörede yaşayan Aleviler, Dedeler Kurulu kararı ile o acının içinde yemek vermenin uygun olmadığından karar

⁴³² Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴³³ İnan, Abdülkadir, **Makaleler Ve İncelemeler**, Ankara-1998, , C.2, s.248.

⁴³⁴ Hasan Yıldırım, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴³⁵ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴³⁶ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴³⁷ Haki Ersoy, 1941, Ortaokul terk, Çiftçi, Akçapınar; Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

⁴³⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

vermiş ve bu uygulamayı yavaş yavaş kaldırma kararı almışlardır. Nadir de olsa günümüzde bu uygulanmaktadır.⁴³⁹

Yörede ölü evinin 3 gün ışıklarının açık olması uygulaması yoktur. Ama bazı Alevilerde, özellikle bazı köyler ışıklar yakılır, ölünün evini ziyareti için yön verilir.⁴⁴⁰ Alevilikte 3. günü mezar ziyareti vardır. Evde hazırlanan helva, “bıcı” denilen yemek mezara götürülür. Mezar başında hoca dua okur, götürülenler masumların hürmetine kendisine rahmet edilsin diye orada bulunan çocuklara, ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.⁴⁴¹ İlk gün, mezar başında mum yakma da vardır.⁴⁴²

40. günü ise mevlit okutur, kurban kesilip pişirilir. Alevilikte mezar başında yemek verilir, tekrar mezar ziyaret edilir.⁴⁴³ Yemek yenilikten sonra kalan yemekleri kuşlar yesin ve ölene duacı olsun diye mezarın üzerine bırakılır.⁴⁴⁴ Aleviler, 52. gece de bir şey yapmazlar. Sünniler ise hocayı çağırır mezar başında “52. gün duası” denilen duayı okuturlar. Ayrıca Aleviler mezarlarını yaptırdıklarında halka kurban kesip yemek verir ve mevlit okuturlar. Ölünün ölümünün üstünden bir yıl geçtiğinde hayır yemeği verme geleneği yoktur, ama Alevilerde “kazma vurma, mezar kaldırma” geleneği denilen mezarın yapılma geleneği vardır ki bu sırada orada bulunanlara hayır için yemek verilir, helva ve lokma dağıtılır.⁴⁴⁵ Mezar tamamen toprağın çökmesi ile iyice oturunca kalıcı mezar taşı ve bazen mermerden süslemesi yapılır. Böylece uzun yıllar mezar yeri kaybolmadan sevdiklerinin ziyaretine açık hale getirilir.

Çemişgezek’te özel olarak cenazede para ile tutulan ağıtçı bulunmaz. Eğer ölen genç veya çocuksa matemi daha ağır geçer. Eğer yakında önceden tarihi belirlenen bir düğün varsa taziye evinden usulen bir izin, helallik istenir, onlarda yine usulen “ölü de bizim düğün de bizim” diyerek rızalık verir ve taziye evinin önünden davul zurnayı geçirmeden, arka mahallelerden dolaştırarak, onlara rahatsızlık vermeden düğünlerini yaparlar.⁴⁴⁶ Ayrıca televizyon en az 3 gün açılmaz, sevinçli dahi olsan taziye sahiplerini üzecek, kıracak hareketler sergilenmez.

⁴³⁹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁴⁰ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁴⁴¹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁴² Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

⁴⁴³ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁴⁴ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

⁴⁴⁵ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁴⁶ Nazife Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

Yörede ilçe merkezinde eskiden taziye bitiminden sonra konu- komşu taziye evindekileri acısı gitsin diye hamama götürür, banyo yaptırır, ölen kişinin yakınları acısını daha çabuk unutsun, durumu kabullensin diye başından aşağıya mezardan getirilen toprak serpilir.⁴⁴⁷

Yaptığımız incelemede ölü mezara konduktan sonra toprağı dağılmasın, yeri belli olsun diye üstüne su serpilir. Ayrıca mezar ceset çürüdükçe koku çıkıp hayvanları daha çok kendine çekeceği için sulanır, mezar başında köpek, tilki, ayı, porsuk gibi hayvanlar gece taze ölüyü alıp götürmesinler diye ateş yakılır, barut atılır.⁴⁴⁸

Çemişgezek'te taziye de özellikle kara giyinme yoksa da siyah yazma örtme adeti, taziye sahiplerini üzmemek içinde rengarenk giyinip süslü püslü bir şekilde taziyeye gitmeme uygulaması vardır. Taziyede giyilen kıyafet değiştirilmez 3 gün ya da Cumasına kadar kişi eski kıyafetlerini giyer.⁴⁴⁹ Eskiden Alevilerde eski zamanlarda uzun müddet banyo yapmama, tırnak, saç, sakal kesmeme, kız istenmeme, nikah kıymama, düğün ve eğlencelere gitmeme, karalar giyinme ve 3. günden 40. güne kadar yas tutma adetleri de görülmektedir.⁴⁵⁰

Yörede mevlit okutulurken de orada bulunanlara tuz ve çörek otu ile okunan su ya da şerbet denilen şekerli su dağıtılır.⁴⁵¹

1.3.3.9. Mezar Ziyareti

Çemişgezek'te mezar ziyareti, arefe günü, bayram günleri veya Perşembe günü yada ölü ile ilgili bir rüya görülmüşse yapılır. Alevilerde “haftamal, heftemal” gününde “lokma, bıçık” denilen ekmekler yapılır, orada bulunanlara dağıtılır ve mezarlar ziyarete gidilir ve mezarlar düzeltilir.⁴⁵² Alevilerde mezarın etrafında “lokma” verilir. Meyve suyu, bisküvi, lokum, şeker alınır ve orada olanlara, çocuklara dağıtılır onlardan ölen için hayır dua etmesi istenir ve eve gelinir. Aleviler özellikle bunu mezarı yaptırdıkları gün de yaparlar.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

⁴⁴⁸ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur; Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁴⁹ Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek.

⁴⁵⁰ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar; Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁵¹ Mehmet Fikret Köse, 1948, Ortaokul Mezunu, Çemişgezek; Neslihan Yılmaz, 1974, Ön lisans Mezunu, Çemişgezek.

⁴⁵² Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁵³ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

Yörede Alevilerce, Muharrem ayında Kerbela Olayı'nı yad etmek için 12 gün boyunca oruç tutulur. Bu oruçta sahura kalkma yoktur.⁴⁵⁴ Ve akşam iftar zamanı halkla beraber toplu iftarlar yapılır. Cem evinde, 12 yıl üst üste “12 İmamlar” denilen bu orucu tutanlar Nevşehir'deki Hacı Bektaşî Veli Türbesi'ne hacca giderler. Dedenin yaptığı dua sonrasında, orada 12 kurban kesilir, kurban eti ve pişirilen aşure herkese dağıtılır. İftar yapılacağı 12. gün eş- dost davet edilir ve ben 12 yılı tamamladım diye durum ilan edilir.⁴⁵⁵ 12 gün boyunca oruç tutulan evden bu süre boyunca kan çıkmaz, et kesilmez, etsiz yemekler yenir. Muharrem orucu başladığı günden bitene kadar yumurta yenmez, aynalar ters çevrilir, düğün yapılmaz, nikah kıyılmaz, keyfi işleri yapılmaz, su içmez ama hoşaf içilebilir. Her gün de cem evinde masrafları halkça karşılanan iftar verilir ve beraberce yenilir.⁴⁵⁶ 12 imamlarda ayrıca soğan kesilmez, yemeklere konulacak soğanlar da önceden hazırlanır.⁴⁵⁷

Alevi mezarlarında süsleme özellikle yapma çiçek bırakılarak yapılırken, Sünnilerde ise süsleme amaçlı çiçek ekilir. Son zamanlarda ise selvi, çınar, akasya gibi onun meyvesinden ve gölgesinden yararlanan mahlukat kadar ölüye sevabı gitsin diye ağaçlar dikilir.

1.3.3.10. Ölünün Kırkı

Eski Türkler'de ölenlerden, “öte dünyaya” alıştıklarından dolayı onlardan korkulmamış, onlardan koruyuculuk beklenmişti. Ölülere “ye iç, bize ve hayvanlarımıza dokunma” diye hitap edilir ve ölünün bu törende bulunduğu inanılır idi.⁴⁵⁸ Ayrıca özellikle mevlit törenleri yapılması ve “mevlit şekeri” olarak ayrı bir isim kazanan şekerlerin de bu törenlerde dağıtılması bir tür “saçı” geleneğidir.⁴⁵⁹ Osmanlılarda ilk mevlit okuma merasimi 1589 yılında III. Murat döneminde icra edilmiştir. “Osmanlı İmparatorluğu'nda mevlit törenleri Süleyman Çelebi'nin mevlidinin yazıldığı tarih olan 812 (1409-1410) den sonraki yıllarda başlar”. Sonraki dönemlerde mevlit törenleri “vaazlar ve nutuklarla” beraber törenin anlamına uygun manzum eserler belirli

⁴⁵⁴ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁵⁵ Hüseyin Kızıldaş, 1913, Okur-yazar, İşçi, Çemişgezek.

⁴⁵⁶ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁵⁷ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁴⁵⁸ İnan, Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara-1998, C.I, s.465.

⁴⁵⁹ İnan, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün, Şamanizm**, Ankara-1986, s.184-186; Hacıgökmen, Mehmet Ali, a.g.e, s.397-398.

makamlarla okunmuştur.⁴⁶⁰ Yörede taziye boyunca ev sahibi yemek yapamayacağından konu komşu yemek getirir ve yemekler gelenlere ikram edilir. Eski Türklerde buna “yog”, “yug” denir. “Yog”, “yög”: Ölü gömüldükten sonra üç ya da yedi gün içinde verilen yemek demektir.⁴⁶¹ Yog törenlerinden günümüze kadar uzanan “belirli günlerde yemek verme adeti, İslâmiyet sonrasında ise mevlit okutma ve mevlit yemeği verme geleneği olarak devam etmiştir.⁴⁶² Mezar ziyareti sırasında yenilen yemeklerin ardından arta kalan yemekler, ihtiyacı olan fakir fukaraya dağıtılır. Mezarlık ziyaretleri arife ve bayram günleri daha çok yapılır. Mezar başında Kur’an okunur ya da para ile Kur’an okutulur.⁴⁶³ Mezarlıklar otlardan temizlenir, bakımı yapıp sulanır. Dualar okunup ölünün ruhuna bağışlanarak geri dönülür. Herkesin mahallesinde mezarlığı, mezarlıklarda da aile kabristanları vardır. Genelde mezarlıklar dağ, orman gibi ıssız alanlarda yapılır. Bu inanç da Eski Türkler’den gelmektedir.⁴⁶⁴

Cenaze sahibi ölünün kırkı çıkmadan düğünlere katılmaz, düğünlere davet edilmez. Düğün yapacak aile taziye evinin rızasını alarak düğün yapar. Cenaze evinde ve konu komşuda da uzunca bir müddet televizyon açılmaz, süslü püslü elbiseler de giyilmez. Ölünün eşyaları ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Kırk gün boyunca bilene Kur’an okutulur. Kırkıncı günü imam çağrılır ve ölünün ruhuna bağışlanır. Kırkıncı günü eş-dost davet edilir. Yemek verilir, mevlit okutulur, helva yapıp dağıtılır.⁴⁶⁵

1.3.4. Ölüm İle İlgili İnanışlar

- Akşam sakız çiğneyenin ölü eti çiğnediğine inanılır.
- Rüyada ölü görmek kişinin ömrünün uzadığına işarettir.
- Mezarda toprak atılırken kürek elden ele verilmez ki sevabı diğer kişiye gitmesin, onunla sevabı paylaşılmasın.⁴⁶⁶

⁴⁶⁰ Bayata, Fuzuli, **Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği**, Manas Sosyal Bilimler Dergisi, 2008/19, s.149.

⁴⁶¹ Kaşgarlı Mahmut, **Divanı- Lügat’ti Türk, Tercümesi**, (Çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), İstanbul-2005, s. 699.

⁴⁶² Bayata, Fuzuli, **Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlid Okuma Geleneği**, Manas Sosyal Bilimler Dergisi, 2008/19, s.150.

⁴⁶³ Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁴⁶⁴ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.204.

⁴⁶⁵ Mustafa Çelik, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta; Fevzi Koçoğlu, 1942, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta.

⁴⁶⁶ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

- Akşam ezanından sonra bir komşuya kazan verilmez, verilirse evden ölü çıkar.⁴⁶⁷
- Ölünün yıkanmaya götürülmesinden sonra yatağına taş konur.
- Ölü defnedilmeden önce cin girmesin diye kürek ve kazma mezarın yanına uzunlamasına bırakılır.⁴⁶⁸
- Ölü evinin üç gün ışıklarının açık bırakılır.
- Ölen kişinin yakınları acısını daha çabuk unutsun, durumu kabullensin diye başından aşağıya mezardan getirilen toprak serpilir.⁴⁶⁹
- Ölü mezara konduktan sonra toprağı dağılmasın yeri belli olsun diye üstüne su serpilir. Çünkü ceset çürüdükçe koku çıkar ve hayvanları daha çok kendine çeker. Bunu engellemek için sulanır. Gece mezar başında köpek, tilki, ayı, porsuk gibi hayvanlar taze ölüyü alıp götürmesin diye ateş yakılır, barut atılır.⁴⁷⁰
- Yörede kara bayram veya karalı bayram denilen uygulama eskiden daha belirgindi. Ölüm olayının takip eden ilk bayram karalı kabul edilir ve ölü evine ilk bayram ziyareti yapılır, ölü anılır ve üzüntüsü paylaşılıp gidilirdi. Ancak son zamanlarda bu uygulama ölü evine sıkıntı verir, onların acılarını tekrar hatırlamasına sebep olur diye yavaş yavaş kalkmış durumdadır. Bu bayramda ölü evi bayrama dair hiçbir hazırlık yapmaz, gelenlere kahve veya uzun kalırlarsa çay ikram eder.⁴⁷¹

1.3.5. Ölüm İle İlgili İnanışların Değerlendirilmesi

Gelmiş geçmiş tüm dinlerde ve kültürlerde ölüm, bir durumdan başka bir duruma, geçici olandan hakiki olana nakildir aslında. Farklı kelimeler, farklı ibareler kullanılsada bu ölüm gerçeğini ve insanların onu algılayış şekillerini değiştirmemektedir. Bu gizemli bir o kadarda gerçek olan durumdan dolayı insanlar hem kendi geleceklerine hazırlık hem de ölen yakınlarına son görevleri olduğundan farklı tören ve ritüellerle bunu yerine getirmektedir. Ölüm Alevilik'te ölüm kavram yerine "Hakk'a yürümek, gerçeğe kavuşmak, kalıp değiştirmek, kalıbı dinlendirmek, sır

⁴⁶⁷ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

⁴⁶⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁶⁹ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

⁴⁷⁰ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur.

⁴⁷¹ Nazife Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

olmak, emaneti teslim etmek, Cemâl'e ve Dîdâr'a kavuşmak, don değiştirmek" gibi kavramlar kullanılır.⁴⁷² Yöre halkında ölüm bir son, bir yok oluş olarak görülmemektedir. Ölüm öyle bir olgudur ki yörede halk, anî ölümü, uzun süre hastalıklarla uğraşarak ölüme tercih etmekte ve bu durumu "Üç gün yatak dördüncü gün toprak" diyerek özellikle tercih sebebini vurgulamaktadır. Kişi ölmeden konuşabilecek durumda ise vasiyetini yapar. Kendisi, cenazesi ve defini ile isteklerini söyler, borçlarını öder, helalleşir ve sonra ölümü bekler. Ölen kişinin hareketlerinden can çekiştiği anlaşılmakta ve bunun zorluğu gözlenmektedir. Hastanın eğer ağzı açık kaldı ise ölüm meleşini fark ettiği, gözü açık gitti ise de geride ona muhtaç çocukları olduğu, sevenleri ya da yolunu gözlediği kişiler olduğu ama gelmediği yorumlanmaktadır. Bu uygulamalar Kırgız Türklerinde de mevcuttur. Kırgızlar da ayrıca, akrabaları "toprak atması (toprak saluu)" denilen adeti yerine getirmeleri için ölüyü gömmeden üç gün bekletmişlermiş.⁴⁷³ Yörede hatta İslamiyette bile bu uygulama yoktur, ölünün hemen defnedilmesi gerekmektedir. Beden soğuduktan sonra kapatılması zor olduğundan ölümün ardından ölen kişinin ağzı ve gözleri kapatılır.

Defin işlemi, ölünün bedeninin, yaşayan insanlardan tamamen uzaklaştırılmasıdır. Bu ritüel, Türk dünyasında toprağa gömme şeklinde ve tabutsuz gerçekleştirilir ki sebebi; topraktan gelen insanın ölüm anında tekrar toprağa döneceği, ölünün toprakla temas etmesi gerektiğidir.⁴⁷⁴ Yörede bu uygulama Sünnilerde görülür. Kefenle mezara konulur. Alevilerde ise bazı köylerde yatak yorgan veya tabutla gömme geleneği mevcuttur. Mezarın üstü toprakla kapatılır. Aleviler ise ilk kazmayı mezara kim vurdu ise ilk toprağı da o atsın der, orada bulunanlarda sevaptır diye mezara toprak atmaya yardımcı olurlar.⁴⁷⁵ Kazaklarda cenaze defin işlemlerine, ölüyü ahirete yolcu etme manasına gelen "meyit uzatuv" denir. Ölünün ardından yapılan tören, ölünün geride bıraktığı aile fertleri, akrabaları ve kendi soyu için maddi- manevi büyük bir gövde gösterisi ve gurur kaynağıdır.⁴⁷⁶

Kabir kolayca kazılırsa, toprak yumuşak olursa, kaymazsa, içinden taş ve su çıkmadan açılırsa, ölen kimsenin imanlı biri olduğuna inanılır; tersine mezar toprağı

⁴⁷² Yıldız, Harun, a.g.e, s.2,3.

⁴⁷³ Eren, Metin, a.g.e, s.261.

⁴⁷⁴ Eren, Metin, a.g.e, s.262.

⁴⁷⁵ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁴⁷⁶ Ünal, Fatih, **Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği**, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S.45, Ankara-2008, s.106.

kayarsa, içinden su, taş çıkar kazma işi zorlaşırsa ölen kimsenin imansız biri olduğu sonucuna varılır.⁴⁷⁷

Çemişgezek'te cenazeyi mezara ölenin en yakınları (oğulları, kardeşleri) indirirler. Cenazeyi mezara koyma, “mezara indirme” olarak adlandırılır. Öleni mezara koyduktan sonra başucuna ve kenarına tahtadan destek yapılır. Toprak atılırken kürek değiştirilecekse toprağı atan kişi küreğı yere bırakır veya toprak atmak isteyen kişi toprak atanlardan birine dokunur, ondan sonra kürek bırakılır ve toprak atmak isteyen kişi o küreğı yerden alır. Kürek elden ele verilmez. Küreğı elden ele vermeme çabası, ölünün ağırlığının toprak atan kişilere çökmemesi, başka bir kişinin daha ölmemesi, o haneden başka bir ölü çıkmaması içindir. Küreğın elden ele verilmesinin hayrın da elden ele verilmesi anlamına geldiğine, sevabın toprak atan kişide kalmasının küreğı elden ele vermemekle olacağına inanılır.

Yas tutma geleneğı Eski Türk boylarında ve günümüzde de ölümün değışmeyen unsurudur. Ölü evi yasta olduğundan yemek pişmez konu komşu yemek getirir. Alevilerde “ölü aşı” denilen “üçüncü gün” yemeğı verilir. Bu adet Eski Türklerde ve Kazaklarda da var olan bir uygulamadır.⁴⁷⁸

Yörede ölen kişi gençse ve sevdikleri onu hala unutamamışsa mezardan bir avuç toprak getirilir ve o kişinin başından aşağıya dökülür. Bu uygulama yörede günlük hayatta kullanılan “kül başan”, “torpah başan” deyimlerine, beddualarına dahi iğecmiştir. Osmanlılar zamanında da bu gelenek vardı. Sultan II. Mehmed'in cenaze töreniyle ilgili bilgiler bunu göstermektedir. Kullar ve halk ağlar, yanıp yakılır, başlarından aşağı toprak serperlermiş.⁴⁷⁹ Toprağın kullanılma sebebi, kişinin topraktan geldiğı ve yine toprağı döneceğı inancı ve toprağın kusurları, kirleri temizleme özelliğine olmasındandır.

Yörede ölenin eşyaları, genellikle yoksullara dağıtılır. Yas süresince gerek erkek, gerekse kadın, ailenin bütün fertleri bir takım fiilleri yapmaktan kaçınırlar. Süslü ve renkli elbiseler giymez, gezmeye ve eğlenceye gitmezler. Radyo ve televizyon gibi aletlerde pek kullanılmaz. Nişan, düğün ve sünnet gibi törenler ya ileri bir tarihe ertelenir ya da sessiz-sedasız ölü evinin matemine uygun şekilde yapılır.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Mustafa Çelik, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta; Fevzi Koçoğlu, 1942, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta.

⁴⁷⁸ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Günümüzde Şamanizm**, Ankara-1986, s.189.

⁴⁷⁹ Eren, Metin, a.g.e, s.268.

⁴⁸⁰ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur.

Dini günlerde, arife günü ve bayram günlerinde mezar ziyaretleri yapılmaktadır. Ziyaret sırasında mezarın etrafı temizlenir, düzenlenir, sulanır ve ölenin ruhu için Yasin, Mülk, Fatiha gibi sureler okunur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇEMİŞGEZEK İLÇESİNDE HAYATIN GEÇİŞ SAFHALARI İLE İLGİLİ DİĞER İNANIŞ VE UYGULAMALAR

2.1. Diğer Halk İnanışları

2.1.1. Sünnet İle İlgili İnanışlar

Sünnet, Hz. İbrahim'den Peygamberimize, ondan da bizlere kadar ulaşan bir uygulamadır. Sevap olmanın yanı sıra sağlık açısından da yararları kanıtlanmıştır. Ama toplum nazarında sünneti önemli kılan şey erkeği olgunlaştırması, onu bir adım öteye yani çocukluktan delikanlılığa taşıması olmuştur. Sünnet, sünnet olacak çocuk ve onun ailesi açısından da bir gurur kaynağı sayılmış hatta ileride hayatını şekillendirecek şey olarak görülmüştür. Yörede sünnet olacak çocuğun belli bir yaşa gelmesi beklendikten sonra aile tarafından kirvesi seçilir, işinin ehli bir sünnetçi bulunur, düğün için alış-veriş, düğün yemeği, öncesi ve sonrasında kirve ile yapılacak hediyeleşme hazırlıkları yapılır.

2.1.1.1. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı

Sünnet, İslamiyet kadar Yahudilik ve Hristiyanlıkta da önemli olan bir gelenektir. İslamiyet'te bu gelenek bir adım daha öne çıkmış ve Peygamberimizin de uygulaması olmasından dolayı, O'na izafeten "Sünnet" adını almıştır. Sünnet kelimesi eskiden "hıtan"⁴⁸¹ olarak kullanılmakta idi. Sözlüklerde ise erkek çocukta, erkeklik organının ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸² Aslında sünnet Yahudilikle birlikte dini bir anlam kazanmıştır. Sami kültürünün bir ürünü olarak karşımıza çıkan sünnet töreni Türklerin İslamiyet'i kabulü ile beraber İslamiyet'e giriş ritüeli olarak uygulanmaya başlanmış ve devam etmiştir. Kur'an- Kerim'de sünnet ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla beraber hadis kitaplarında ve Tevrat'ta bu olayın

⁴⁸¹ Hamidullah, Muhammed, "Sünnet" Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul-2012, s.242; Sunguroğlu, İshak, **Harput Yollarında**, İstanbul-1968, C.4, s.52.

⁴⁸² Akalın, Şükrü Haluk- Toparlı, Recep, "Sünnet" Maddesi, **Türkçe Sözlük**, T.D.K Yayınları, Ankara-2005, s.1828.

Hız. İbrahim'e kadar dayandığı bilgisine ulaşılmaktadır.⁴⁸³ Eski Anadolu'da sünnet uygulaması yokken Güneydoğu Anadolu ve Suriye topraklarındaki Yahudilerde bir takım törenlerle uygulandığı, onlara Araplardan, Araplara da Mısırlıların yapmış olduğu sünnet törenlerinden geçtiği görülmüştür.⁴⁸⁴

Çemişgezek'te sünnet olacak çocukta belirli bir yaş aranmamakla birlikte kendisini bildiği yaşlardan itibaren yapılmaktadır. Özellikle okul çağına yakın, ilkokul yıllarında veya ergenlik çağına girmeden yapılması uygun görülmektedir. Bu da genelde 5-15 yaş aralığına denk gelmektedir. Yörede sünnet olma geleneği vardır ama Alevi ve Sünnilerde farklı şekilde uygulanmaktadır. Sünnet olma geleneği yetişkinlik yaşlarına pek bırakılmaz. Özellikle Alevilerde erken yaşlarda yapılırken, Sünnilerde ise bazı özel sebeplerden dolayı geç yaşlara bırakılabilir.⁴⁸⁵ Sünnet çocuğu 10 günlükken başlayıp 35 yaşına kadar dahi sünnet edilmektedir. Sünnet bu yörede erkeklere uygulanmakta kadınlara yapılmamaktadır.⁴⁸⁶

Sünnet düğünü, düğüne gelmek isteyenlerde rahatça katılabilsin diye okulların kapandığı, tatilin başladığı günlerde, özellikle ilkbahar, yaz, sonbahar mevsimlerinde yapılmaktadır. Düğün evde yapılacaksa herhangi bir gün, bir mekan kiralanıp yapılacaksa Cumartesi- Pazar günleri yapılması için hazırlıklara başlanır.⁴⁸⁷

Günümüzde hastane ortamında sünnet işlemi yapılmışsa sonrasında çocuk iyileşir iyileşmez düğün yapılmaktadır. Ama eskiden sünnetçi denilen kişilere kararlaştırılan gün, saat haber verilir ve bu işlem o zaman gerçekleştirilirdi. Sünnetçi ya bu işi meslek olarak yapar ya da ikinci iş olarak da bu işi icra ederdi. Berber, kasap gibi kişilerin eli hafif olan ve bu işten anlayanları seçilirdi. Sünnetçi, çocuğun yakınlarında ikamet eder veya elinde çantası ile köy köy gezip mesleğini yapardı.⁴⁸⁸ Yörede Sünnetçi Mustafa bu konuda bilinen kişilerdendi.⁴⁸⁹ Eğer ailenin bir kaç erkek çocuğu varsa en küçük çocuğu da büyüyüp kendini bilecek yaşa gelene kadar sünnet yapılmazdı. O da büyüdüğünde aile toplu sünnet yapardı.

⁴⁸³ Kağıtçıbaşı, Çiğdem- Gbetz, Philip W, "Sünnet "Maddesi, **Ana Britanica Ansiklopedisi**, , İstanbul-1994, C.29, s.15.

⁴⁸⁴ Eyüpoğlu, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I**, İstanbul-2007, s.155.

⁴⁸⁵ Mehmetşah Gökalep, 1933, Lise Mezunu, Pulur.

⁴⁸⁶ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁸⁷ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

⁴⁸⁸ Mustafa Kayaoğlu, 1939, Okur-yazar, Sünnetçi, Elazığ.

⁴⁸⁹ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

2.1.1.1.1. Kirve Edinme

Çocuk, ailesi tarafından sünnet edilmeye karar verildiğinde yapılacak ilk iş kirvesini seçmektir. Yörede kirveye “küvre, kivra, kivre, küvra” gibi farklı isimler verilir.⁴⁹⁰ Kirve kelimesinin kökü Farsça “kir” olan tenasül organı, “Kirou” ise tutmak, muhafaza etmek kelimelerinden gelmektedir. Bu kelimenin Farsça’dan da Türkçe’ye ve Kürtçe’ye geçtiği ileri sürülmektedir.⁴⁹¹ Kirve; sünnet olan çocuğun tüm masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse demektir.⁴⁹² Alevilerde de Sünnilerde de kirvelik önemli bir olgudur. Kirve ailenin bildiği, sevdiği, kendisinden sonra evladını koruyup kollayacağına inandığı, sözü sohbeti dinlenir, soylu, toplumda belli bir yeri, itibarı olan kişilerden seçilir.⁴⁹³ Beş-on soy öteden gelen kirvelik geleneğini sürdürenler bile vardır. Kirvenin oğlu yoksa kendisinden sonra kirvelikte noktalanmış olur. Kirveliğin bu kadar önemli olma sebebi aynı zamanda sünnet çocuğunun ileride olacak sağdııcı olmasıdır. Yörede kirve yeri geldiğinde aileler arasındaki dargınlığı da bitirecek güçtedir. Böylece çocuk, ailesi ve kirvenin ailesi ile aralarında ölene kadar korumaya dayalı, sevgi, saygı ve dostluk ilişkileri başlar ve muhasip yani ahiret kardeşliği olarak algılanır. Öyle ki kirve ve ailesi kardeş sayılır. Alevilerde olduğu gibi yedi göbek öteden kız alınıp verilemez. Yörede “Kirvenin kızı, kirveye düşmez denilir”, kirve çocukları bacı-kardeş sayılır. Ayrıca hem ailenin dostlukları zarar görmesin, hem de günah olduğu için bu uygulamaya önem verilir.⁴⁹⁴

Kirveliğin bu kadar önemli olma sebeplerinden birisi de Peygamberimizin, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin’in kirvesi olması, 12 imam anlayışı, kirveler arası İmam kanı girer düşüncesidir. Yörede “kirvenin damında gezme ki toz dökülmesin” çünkü kirve “peygamber dostudur”⁴⁹⁵ anlayışı vardır. Bu tarz uygulamalar Sünniler için pek geçerli değilken, Aleviler içinde eskisi kadar da keskin değildir.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur

⁴⁹¹ Akalın, Şükrü Haluk- Toparlı, Recep, **Türkçe Sözlük**, “Kirve” Maddesi, T.D.K Yayınları, Ankara-2005, s.1187.

⁴⁹² Türkdoğan, Orhan, “**Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği**”, Türk Kültür Araştırmaları Yıllığı, III-VI, Akara-1969, s.199-200.

⁴⁹³ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁹⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır; Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁹⁵ Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁴⁹⁶ Yörede Sünni ve Aleviler arasında kirvelik farklıda olsa uygulanmaktadır. Her iki toplulukta kirveliğe farklı sebeplerden meyletmektedir. Tarihte görülen isyanlar, çeşitli sebeplerle köylerin boşaltılması ve

Aslında kirveliğin temelinde Alevilerle Sünniler arasında kardeşlik kurmak yatar ama İslamiyet'te kirvelik yolu ile kardeş olunmaz. Yörede Sünnilerde birkaç çocuk için bir kirve seçilebilirken, Alevilerde ise her çocuğa ayrı ayrı kirve seçilir. Böylece aileler çocuklarını garanti altına almış olurlar. Yani kirvenin birine bir şey olursa diğerleri bu işi yerine getirebilir düşüncesi görülür. Kirvelik hakları ve sorumlulukları devredilemez. Sorumluluklarını yerine getirmeyenler cezalandırılabilir. Kirveye ihanet edilmez. Kirve Sünnilerde akrabadan olabileceken, Alevilerde genellikle akraba dışından seçilmektedir. Çocuk doğmadan önce anlaşılan kişilerin kararlaştırması ile olduğu gibi çocuk sünnet çağına geldiğinde kirve olacak kişinin veya sünnet çocuğunun babasının isteği veya teklifi ile de olur. Kirvelik teklif edildiğinde kabul etmeme veya sözünden dönme olamaz. Çünkü o Peygamberimizden gelen bir söz, bir ikrardır. Daveti kabul etmeyen kişi önemli bir gerekçesi yok ise toplum tarafından çok kınanır.⁴⁹⁷ Kirvelik teklif edilirken; kirve veya çocuğun babası “çocuğun gözünü tut” deyimini kullanır. Teklifi kabul eden kişide ölene kadar çocuğun ikinci babası olur.⁴⁹⁸

Kirvelik yedi nesil devam eder.⁴⁹⁹ Kirve Aleviler için muhasip sayılmaktadır. Kirveliğin Muhasiplikten farkı ise, muhasipliğin dua ile yapılmasıdır. Kirveler ve eşleri toplam dört can kardeş-bacı olurlar. Ailelerin sevdiği Alevi veya diğer din veya mezhepten olan kişilerden seçilir. İki aile eğer kavgalı ise bir daha küslük girmesin diye o aileler barıştırılır ve araya kirvelik konulur. Kirvelikte eline, beline, diline hakim olacaksın inancı mutlaka vardır.⁵⁰⁰

Yörede kirve, düğünde sağdıç kadar olmasa da masrafların çoğunluğunu karşılar. Sünnet olacak çocuk kirveye, karısına, çocuklarına, kirvenin anne babasına birer hediyelik götürür. Bu hediyelikler bir bohça içerisinde teslim edilir. Karşılığında ise kirve, sünnet olacak çocuğa ve ailesine getirilen her şeyin iki katını götürmesi gerekir. Çocuğa takım elbise, tam altın, saat, bir tepsi baklava, çiçek, çikolata, koyun-koç, halı gibi şeyler hediye edilir. Ama günümüzde eğer iki tarafta anlaşır ise bu ağır

---

insanların gittikçe yalnızlaşmaları ve büyük şehirlere taşınmalar, tek başına tarlalardan ürünün kaldırılıp satılması sırasında yaşanan sıkıntılar, terör olaylarında biri birine destek olma kirvelik gibi bir kardeşliğe insanları yönlendiriyordu.

⁴⁹⁷ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁴⁹⁸ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Fevzi Koçoğlu, 1942, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta.

⁴⁹⁹ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek.

⁵⁰⁰ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

hediyeleşmeden vazgeçebilir.⁵⁰¹ Kirveyi ağırlamak için özel yün döşek yapanlar bile vardır. Kirvede imkanı varsa düğün boyunca bahşişleri karşılar.⁵⁰²

2.1.1.1.2. Sünnet Düğünü ve Ziyareti

Kirve seçildikten sonra artık diğer hazırlıklara sıra gelmiştir. Düğün olacak yerin ve zamanın kararlaştırılması, davetiyelerin seçilmesi, düğüne sevdiklerin davet edilmesi, düğün yemeklerinin hazırlanması ve işinin ehli sünnetçinin bulunması, nihayetinde ise düğün eğlencelerinin organize edilmesi. Tüm bu hazırlıklar belirli uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Günümüzde yörede bu uygulamaların kimileri tamamen ortadan kalkmış kimileri de kalkmaya yüz tutmuştur. Ama geriye kalan en önemli şey düğün sahiplerinin çocukları adına olan mutluluğu ve erkeklığe adım atmanın ve büyümenin vermiş olduğu gururdur.

2.1.1.1.3. Davet

Sünnet düğünleri davul-zurna eşliğinde yemekli-eğlenceli olabildiği gibi mevlitli ve yemeklide olabilmektedir. Eş-dost, konu-komşu davet edilir. Bu davet, para ile tutulan ve ev ev gezip insanları düğüne davet eden kişilerle yapılabilir. Ayrıca sünnet olacak çocuğun, anne-babasının ve kirvesinin adları ile düğün yeri ve saatinin de yazılı olduğu bir davetiyle de yapılabilir.⁵⁰³ Yörede sünnet düğüne davet eden kişiye “cohcoğan” denir. Mahallede maddi durumu iyi olmayan veya dul olan kadınlardan birine bu görev verilir. Kadın sırtına bir torba alır, ev ev dolaşır davet eder. Davet sırasında eğer önemli biri ise davet edilene elma, değilse şeker verilir. Davet edilene ona, karşılığında bir tas bulgur, havlu, sabun, para verir. Böylece daveti yapanın maddi durumuna bir katkı sağlamış olur. Bu geleneğin adı ise “kök dağıtma”dır.⁵⁰⁴

Yörede Sünnilerde kirveye, düğüne davet ederken çocuğun babası koyun- koç da götürür. Hatta hayvanın boynuzlarına elma asılır ve koçun başı kınalanarak süslenir.⁵⁰⁵

⁵⁰¹ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁵⁰² Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵⁰³ Bunlar kapı kapı gezip selam verdikten sonra davetini yapar ve karşılığında da davet edilen kişinin gönlünden koptuğu kadar bahşiş alır.

⁵⁰⁴ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev hanımı, Çemişgezek; Hüsnü Koçoğlu, 1945, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵⁰⁵ Fatma Ersoy, 1960, İlkokul Mezunu, Ev hanımı, Akçapınar.

Alevilikte kirveyi düğüne davet etmek için kurban kesilip pişirilir, sünnet çocuğu ve ailenin yakın bir dostu ile beraber kirvenin evine gidilip davet yapılır.⁵⁰⁶

2.1.1.1.4. Yemek

Yörede davetliler yakınlık derecelerine, akrabalık bağlarına ve maddi imkanlarına göre sünnet çocuğuna altın, elbise, oyuncak gibi hediyeler götürmektedir. Kirve ile düğün hazırlıkları yapılır. Sünnet mevlitli yapılmayacak çalgılı, eğlenceli olacaksa davul-zurna eşliğinde yapılır, düğünlerde içki tüketimi pek görülmez. Sünnet yemeği öncesi gelen misafirlere lokum, çerez, şeker ikram edilir.

Düğüne gelen misafirleri, sünnet çocuğunun babası karşılar. Ayrıca davetlilerce sünnet evine bulgur, şeker, koyun, keçi, gibi hediyeler de götürülür. Sünnet yemeği sünnetten önce verilir ama sonra yemek verenlerde vardır. Eskiden gömme (gömbe) ve zerafet pişirilir. Sünnet yemeğinde şimdilerde kavurma, eskilerde ise etli yahni, pilav yapılır.⁵⁰⁷ Alevilerde ise “şorbik” denilen etli yahni yemeği 3 gün boyunca pişirilir, babukka yani “gömbe” yapılır.⁵⁰⁸

2.1.1.1.5. Sünnetçi

Eskiden yörede berber asıllı sünnetçiler vardı ancak devlet son 15 yıldır sünnetçilerden bu işi yapmayacaklarına dair imza alıp “fenni sünnetçi” denilen doktorlara bu görevi devretti. Sünnetçileri kullandığı çantaya “sünnetçi çantası” denilirdi. İçerisinde, Mil, kıskaç, sargı bezi, civan peçemi (çiçeği toplanıp ezilir, tülbentten geçilir ve elde edilen toz kanı kesmesi için kullanılır), pudra (pişiği önlemek için kullanılır), teramicine kremi (yara merhemi), vazelin (yara kuruyup beze yapışırsa oradan kolayca alınabilsin diye sargı bezine sürülüp yaraya sarılır.) bulunurdu. Ayrıca sünnet makası, cloteri suyu (uyuşturmak için kullanılır), deriden yapılan ustura bileme kayışı, katkı (damar kesilince bağlanması için kullanılır) ve Civanperçemi olması gereken malzemelerdendi. Civanperçemi, acı ve sızıltı veren bir bitkidir. Sünnet malzemeleri her kullanımdan sonra kolonya ile dezanfekte edildikten sonra çantadaki yerlerine konur.

⁵⁰⁶ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵⁰⁷ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur; Mehmet Fikret Köse, 1948, Ortaokul Mezunu, Çemişgezek; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵⁰⁸ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır; Mustafa Çelik, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta.

Çemişgezek'te sünnet öncesi ve sonrasında sünnet edilecek kişiye sigara içirilmez, ceviz yedirilmezdi. Çünkü sigara kanı sulandırıp kanamaya, ceviz ise yaranın "iltihap bağlamasına" (kapmasına) sebep olurdu. Yörede eskiden sünnetçi yara iyileşsin diye ağaç kurtlarınca kemirilip un ufak edilen ağaç talaşını yaraya dökerdi. Sonraki zamanlarda penisilin tozu bu görevi üstlenmiş durumdadır.⁵⁰⁹

Sünnette kesilen deri parçası bir beze sarılarak temiz bir yere, camiye, okula, mezarlığa gömülür. Sünnet edilecek çocuk 24 saat yatırılır. Eğer sünneti iyi geçmişse yürütülür. Özellikle yazın yürütülmesi daha iyi iken, kışın bu şekil davranış kötü sonuçlar doğurabilmektedir.⁵¹⁰

2.1.1.1.6. Hazırlıklar

Yörede sünnet düğününün masraflarını sünnet çocuğunun babası karşılar.⁵¹¹ Sünnet çocuğunun babasının kirveyi düğüne davet etmek için götürdüğü hayvan kurban edilir, kanı sünnet çocuğunun alınına sürülür. Kirve de sünnet çocuğuna altın saatini, takım elbisesini (hatta bunu özellikle terzide diktirirdi), ayakkabısını, iç çamaşırını alır ve çocuğu düğün için giydirir. Hazırlanan çocuk düğün evine getirilir. Çocuk iyileştikten sonra sünnet çocuğu, ailesi ile beraber kirveyi ve ailesini ziyaret eder. Sünnet çocuğunun babası, kirvenin getirdiği hediyein daha ağırını hatta iki kat ağırını kirveye götürür. Sünnet çocuğunun babası kirveye küçükbaş hayvan, saat, altın; karısı ve çocukları içinde patik, yazma, elbiselik, gömleklik kumaş gibi şeyler hediye olarak hazırlar. Alevilerde kirve ziyaret edildiğinde ikrar da tazelenir.⁵¹²

Eskiden sünnet çocuğu için şimdiki gibi sünnet kıyafeti olmadığından etek ve gömlek dikilir ve giydirilirdi. Ama kirve çocuğun takım elbisesini alır. Sünnetten önce çocuk o elbiseyi giyer ve gezdirilirdi. Sünnet sırasında ise onları çıkarıp dikilen eteği ve gömleği giyerdi.⁵¹³

Çemişgezek'te sünnet yatağı, sünnetten önce hazırlanıp beyaz bir çarşaf serilir. Ola ki sünnet sırasında bu çarşaf kanlanırsa soğuk su ile hemen lekesi çıksın diye

⁵⁰⁹ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵¹⁰ Mahmut Kayaoğlu, 1939, Okur-yazar, Sünnetçi, Elazığ.

⁵¹¹ Haki Ersoy, 1941, Ortaokul Terk, Çiftçi, Akçapınar; Mehmet Fikret Köse, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta; Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵¹² Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar; Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır

⁵¹³ Memduh Köse, 1957, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

yıkanır. Hediye edilecek olan altınları takmak için yatağın başına uzun beyaz bir küstüm yastık bırakılır. Sünnet çocuğu sabah hamama götürülür, yıkanıp temizlendikten sonra sünnetlik kıyafetleri giydirilir ve evine getirilir. Hamamdan gelenler davul –zurna ile karşılanır. Kapının önünde halaylar çekilir, kol oyunu oynanır. Çocuğun sünnet yatağı hazırlanırken ve sünnet sırasında ağıt havaları çalınır ve sünnet sırasında çocuğun yakınları dayanamayıp hem çocuğun sesinden hem de ağıtlardan etkilenip gizli gizli ağlarlar. Yörede sünnet düğünlerinde “silah atılma” adeti günümüzde yok olma aşamasına gelmiş bir gelenektir.⁵¹⁴

Eski zamanlarda at, havlu, elbiselik gibi şeylerle süslenirken şimdi ise arabanın aynasına havlu takılarak süslenir. Kirve, mahallenin çocukları, gençleri ve misafirlerle beraber sünnet çocuğunu gezmeye götürürdü. Ata veya arabaya havlu, elbiselik gibi hediyeler bağlanırdı. Atın veya arabanın sahipleri kimler ise bu hediyeler onlara kalırdı. Günümüzde ise sünnet arabalarının ön ve arka plakalarına “azıcık ucundan, maşallah, acımadı ki” gibi çeşitli yazılar yazılmaktadır.⁵¹⁵

Yörede Alevilerde sünnet öncesi yuvarlak olarak cemaat toplanır. Ortaya bir tepsi içinde kül veya “honça” denilen sini, üstüne bir elek ve onunda üstüne bir havlu bırakılır. Hoca Sala verir, gelen davetliler havluyu öper duasını yapar, tekbir ve salavatlar eşliğinde orada bulunan halk tek tek kalkıp küle para atar ve yerlerine oturur.⁵¹⁶ Tüm davetliler bu işlemi yaptıktan sonra, toplanan bahşişler sünnetçiye verilir ya da pazarlık yapılır ve baba sünnetçiye ayrı bir ücret verir. Kül parası da kendisine kalır. Ayrıca sünnet çocuğunun babası, çocuk başına sünnetçiye “bu da senin bahşışindir” diyerek bahşiş verir. Bu meclisin ad “kül meclisi” yapılan işlemin adı “kül tutmadır.”⁵¹⁷ Alevilerde, küle para atma geleneğine “Muhammed’in külü” denilir.⁵¹⁸

Sünnilerden ziyade Alevilerde kül tutma ve cenaze namazı önemlidir. Hatta yaptığımız görüşmelerde anlatılan, adamın biri kül tutmaya yetişmek için atını hızlı sürdüğünden atını çatlatmıştır cümlesi bu durumu özetlemektedir. Kül tutmanın önemli olmasının bir sebebi de sünnet çocuğunun ailesinin maddi durumu iyi değilse gelen

⁵¹⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır; Nazife Koçoğlu, 1945, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Akçapınar.

⁵¹⁵ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek; Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Hüsnü Koçoğlu, 1945, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵¹⁶ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

⁵¹⁷ Mustafa Çelik, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵¹⁸ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

misafirlerin verdiği bahşışlerle bu sıkıntı giderilir ve sünnetçiye de bahşışı verilmiş olur. Sünnet düğünlerinde günümüzde sünnetçinin para toplama geleneği kalkmış durumdadır ve hoş karşılanmamaktadır. Ama Kirvelik geleneği devam etmektedir.

Sünnet öncesi;

“Hz. İbrahim’ den kaldı bu adet,
Hem farzdır, hem de sünnet,
Kim severse Hz. Muhammed’i
Getirsin salavat” diye dua edilir.

Sünnet öncesi evin hanımından sünnetçi, sünnet sırasında kullanmak için iki tane ot yastık, bir tepsi, bir havlu, bir de naylon ister. Tepsiye havluyu, üstüne de naylonu serer ve en üste de malzemelerini koyar. Sünnetçi ve davetliler hep beraber;

“Allahu Ekber, Allahu Ekber
La ilahe illaahu Allahu Ekber,

Allahu Ekber ve lillahil hamd” diyerek Teşrik Tekbirlerini getirir.⁵¹⁹ Alevilerde sünnet çocuğunun annesi ve yakınları ağlatılır.⁵²⁰ Sünnet sırasında kadınlar dışarı çıkarılır. Çok nadir de olmasa yardımcı olacak kimse bulunmazsa kadınında yardımı ile sünnet gerçekleşir. Sünnetçi, çocuğun çağrılmasını ister, çocuk gelir, korkusunu bastırmak için çeşitli hediyeler verilir. Sünnet esnasında çocuğun ağzına acıyı unutturması ve ağlamasını azaltmak için lokum, şeker gibi şeyler konulur. Artık sıra sünnet işlemine gelmiştir. Sünnetçi yardımcısı ile beraber bu işlemi yapmaya başlar. Sünnet işlemi yapılırken kirve çocuk kaçmaya çalışmasın ve sünnet yapılırken bir sıkıntı yaşanmasın diye çocuğu kucağına alır, kendi dizlerini çocuğun beline bastırır ve çocuğun ayaklarını açıp iki ayağını geriye doğru çeker. Ayrıca sünnet sırasında çocuk yapılan işlemi görmesin diye gözleri havlu ile kapatılır.⁵²¹

Sünnet bittikten sonra eller yıkanır. Bir kişi su döker, sünnet babasının eli en üstte, altında kirvenin eli olacak şekilde yıkama işlemi beraber yapılır. Bu işlem tersi yönde tekrarlanır. Sonra kişiler ellerini tek tek yıkar, dualar okunur.⁵²² Sünnetçi işlemi yaptıktan sonra davetlilerin “hayırlı olsun, Maşallah” hayır duaları ile bu işlem biter.

⁵¹⁹ Mahmut Kayaoğlu, 1939, Okur-yazar, Sünnetçi, Elazığ.

⁵²⁰ Cemal Gürgöl, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵²¹ Cemal Gürgöl, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵²² Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

Sünnet sırasında kullanılan su ve havluda oradaki gençlerden biri tarafından getirir ki bu kişi genelde “şellekçi” denilen sünnetçinin yardımcısıdır.⁵²³ Yaptığı hizmet karşılığında sünnet çocuğunun babasından bahşişini alır. Odadan sünnetçi, kirve ve çocuğun babası dışındakiler çıkarılır. Sünnetçi çocuğun babasını sağına, kirveyi soluna oturtarak, güneşe dönüp “himmet eyle” diye dua edip orada bulunanlarında “himmet Cenab-ı Allah’tan, Yüce Peygamberimizden” diyerek duaya karşılık verirler.⁵²⁴

Bu arada sünnetçi; sünnet sırasında kesilen et parçasını kirve, çocuğun babası ve davetlilere gösterilir ve bahşişini alır. Sünnet sırasında iki damla kan gelmesi önemli iken gelmemesi ise tehlikelidir. Sünnetteki kanlı kıyafetini bazı kirveler hatıra amaçlı olarak saklamaktadırlar.⁵²⁵

Yörede çocuk, sünnetten sonraki 3. ile 15. günleri arası iyileşirse kirveye iade-i ziyarete gider. Bazı köylerde kirve, sünnet çocuğunu bir gün önce evine götürür, yıkayıp temizledikten sonra onu giydirip evine getirir. Çocuk eve getirildiğinde koç da beraberinde getirilir ve kesilir kanı çocuğun alınına sürülürdü.⁵²⁶

Düğünde ise, defçiler ve onlara verilen özel bir bahşiş uygulaması vardı. Sünnet düğününün de deve oyunu (soba borusundan deve yapılıp üstü örtülür ve o şekil oynanırdı) ile cirit, kartal, simsimi gibi oyunlar oynanır, sünnetten bir gün öncede çocuğun ellerine kına yakılır ve kına oynatılırdı.⁵²⁷

Kirve çocuğun yanında icap ederse iyileşene kadar geceleri de kalır.⁵²⁸ Kirve sünnetten sonra çocuğu sormak için, 3 gün boyunca ziyarete gelir.⁵²⁹

2.1.1.1.7. Sünnet İle İlgili Halk İnançlarının Değerlendirilmesi

Sünnet, Peygamberimizin yapılmasını istediği için sünnet olarak adlandırılan, çeşitli toplumlarda dini-kültürel bir ritüel biçiminde yaygın olarak uygulanan, aynı zamanda tedavi edici ve hastalık önleyici yönüyle modern tıpta yerini almış cerrahi bir girişimdir.

⁵²³ Mahmut Kayaoğlu, 1939, Okur-yazar, Sünnetçi, Elazığ.

⁵²⁴ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵²⁵ Mahmut Kayaoğlu, 1939, Okur-yazar, sünnetçi, Elazığ.

⁵²⁶ Mustafa Çelik, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Sarıbalta; Tahir Ersoy, 1950, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵²⁷ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Çetin Ersoy, 1957, Lise Mezunu, Çiftçi, Akçapınar; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵²⁸ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵²⁹ Hasan Yıldırım, 1932, Okur- yazar, Çiftçi, Uzungöl.

Ülkemizde sünnet dini ve sosyal bir olgu olup, tüm erkek çocuklarına yaygın olarak uygulanmaktadır. Aile için sünnet töreni yapılması zevkli ve gururlu bir olay, manevi bir mutluluk olarak kabul edilmektedir. Sosyal ve cinsel kimlik oluşturmaya hizmet eden bu geçiş töreninin çocuk açısından önemi, arkadaşları arasında statü kazanması ve çocukluktan yetişkinliğe geçiştir. Aile açısından önemi ise, çocukları evlilik hayatına ve sosyal yaşamda üstlenecekleri rollere hazırlamak ve ilgili kuralları öğretmek suretiyle onları yetişkin ve tam bir erkek durumuna getirerek cemaate katılmasını sağlamaktadır.⁵³⁰

Kirvelik, birbirine maddi-manevi olarak yakın olan iki kişinin “Muhammed dostluğu” olarak kabul edilen dostluğudur.

Türkiye'de kirvelik Doğu, Güney, Güneydoğu Anadolu'da yaygındır. Yörede yaşayan Aleviler arasında sünnetin ortaya çıkması olayı eskiden günümüze kadar aktarılmıştır. Yörede hala daha kirvelik geleneği mevcuttur. Alevilikte kirvelik bir ikrar kabul edilir ve bu ikrar yani aht bozulmamalıdır. Bozan kişi “düşkün” kabul edilir. Kirvelik ikrarı ve musahiplik ikrarı da önemlidir. Alevilerde kirveler arası “imam kanı” girer inancı olduğundan dolayı, kirve olan kişiler ve aileler arasında evlilik kesinlikle olmamalıdır. Ailelerin kan bağı olmasa dahi sünnet olan çocuğun ve kirvesinin kızı, kardeş sayılır ve evlenmeleri günah olarak kabul edilir. Kirve birkaç şekilde seçilir:

1. Bir seyit veya rehber kökenli ailenin seçilmesi,
2. Bir evliya ya da ziyareti rüyasında görerek ona istinaden ziyareti kendine kirve tutmak ve temsilen bir pir, mürşit veya rehberin seçilmesi,
3. Bir kadının hamileliği sırasında rüyasında gördüğü bir kişiyi seçmesi,
4. Daha önceki kirvelerin çocuklarının birbirlerine kirve seçilmesi,
5. Düşmanlık ve kırgınlığı ortadan kaldırmak amacı ile sözü geçenlerin iki tarafa önermesiyle kirve seçilmesi.⁵³¹ Yöreye baktığımız kirvelik daha çok kirvenin kendisinin gelip teklif etmesi ya da sünnet çocuğunun babasının teklifi ile gerçekleşir.

Çocuğunu sünnet edecek aile, en az bir veya iki hafta önceden lokmasını, elmasında yanına alarak çocuğuyla birlikte kirvesini ziyaret eder. Düğün günü ve koşulları birlikte kararlaştırılır. Sünnet gününden önce kirveye haber verilir ve

⁵³⁰ Koca, Ferhat, “Sünnet” Maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul-2012, C.38, s.154,155.

⁵³¹ Yıldırım, Erdal, “**Tunceli Alevilerinde Sünnet Ve Kirvelik Geleneği Uygulamaları**”, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ-2011, S16, s.90,91.

davetiyeler dağıtılır. Kirve, sünnet olan çocuğa olanakları ölçüsünde aldığı bir takım elbise ve diğer hediyelerle birlikte, sünnet yapılacağı gün çocuğun evine gider. Sünnet olan çocukta iyileştikten sonra kirveyi iadeyi ziyarete yapar.

Düğün günü çalgıcılar gelir. Davetliler davul-zurna ile karşılanır ve düğün günü eğlencelerle geçer. Yemek ziyafeti verilir. Düğünü mevlitli yapanlar olduğu gibi yemekli yapanlarda vardır. Kirve, düğün evine geldiğinde davul- zurna ile karşılanır çünkü düğünün en ağır misafiri odur. Sünnet başlamadan önce “Muhammed honçası” denilen honça yani sini ortaya getirilir ve “küle para” atılır. Sonra yere bir yastık konulur, yastığın üstüne de çocuk oturtulur. Kirve de çocuğun arkasına oturur. Sünnet yapılırken davullar özel bir sünnet havası çalar, davetliler ağlar. Sünnet bitiminde çocuk yatağına alınır, sünnetçiye bahşişi verilir ve eğlence devam eder.

2.1.2. Bayramlarla İlgili İnançlar

Eski Türklerde bayram kelimesi sevinç ve süs manasına gelir. İslamiyet’te kullanılan “ıyd” kelimesini tam olarak karşılamasa da Şamanlıkta yapılan törenlerde bunun benzerinin kullanıldığı görülmüştür.⁵³²

Divan-ı Lüğati’t Türk’te, bayram kelimesinin; badhram, bedhrem, Oğuz Lehçesi’nde “badram, beyrem” olan halkın hep birlikte yaşadığı sevinç, şenlik ve eğlenceli gün, eğlence hali, toprağın çiçeklerle bezendiği zaman, yer, latif toprak sözcüğünden türediği belirtilmiştir. Çünkü bir bayram günü aynı zamanda zevk ve eğlence günüdür.⁵³³ Oğuzların “id” gününe bayram dedikleri de görülmüştür. Farslardan gelen “çiçek ve ışıklarla süslü yol” anlamından gelen bu kelime Araplarda “adet halini alan, sevinç ve kederde birleşme günü” olarak da kullanılmıştır. Eski Türk Lehçelerinden Uygur Türkçesinde ise bayram yerine, ”Toy” kullanılmakta ve “yemekli tören”, ”düğün”, “herkesin katıldığı eğlenceyi” ifade etmektedir. Kazan Türklerinde ise “tuy” düğün, herkesin katıldığı eğlence anlamına gelmektedir..⁵³⁴

⁵³² İnan, Abdülkadir, **Eski Türk Din Tarihi**, İstanbul-1976, s.46.

⁵³³ Kaşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lüğat-ı Türk Tercümesi**, (Çev. Besim Atalay), Ankara-1986, C.3, s.58, 78.

⁵³⁴ Çay, Abdülhaluk, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz**, Ankara-1998, s.48,49.

2.2. Nevruz Bayramı

Nevruz; “yeni (nev) ile gün (ruz)” yani “yeni gün” anlamında “nevroz veya “nevruz, navruz, navröz, nevbahar, naurız” sözcüklerinden türemiştir. Eski İran takvimine göre yılın ilk günüdür ve ilkbaharın başlangıcı sayılan bir gündür. İran mitolojisine göre Tanrı dünyayı, insanı ve güneşi bu günde yaratmıştır. İran’ın efsanevi padişahı Kiyumers tahta oturarak bugünü bayram ilan etmiştir. İran’da ihtişamın sembolü olan Cemşid de aynı gün tahta oturmuştur. Ayrıca Hz. Adem’in 7. torunu olan Cem 21 Mart günü Azerbaycan’a gelmiş ve bugünü bayram ilan etmiştir.⁵³⁵ İlk-yaz mevsimine girilirken gündüzlerle gecelerin eşit uzunlukta olduğu döneme rastlayan günlerde (genellikle 22 Martta yani eski Mart dokuzunda; bazı yerlerde 20-21 Martta) kutlanır. Nevruz günü Rumi 9 Mart, Miladi 21/22 Marttır. Ve Türklerin Ergenekon’dan çıktıkları tarih olduğundan “Ergenekon Bayramı” da denilmiştir. Türk ve İran kültürünün ortak bir unsurudur. Türklerde III. Yüzyıldan beri kutlanmaktadır. İran kültüründe yer alan Firdevsi’nin Şehnamesi’nde geçen padişah Cemşid zamanına dayanmaktadır.⁵³⁶ Alevilikte Nevruz’un bu kadar önemli olma sebepleri vardır. Bunlar ise şunlardır:

1-Hz. Ali bugün doğdu.

2-Hz. Ali ve Hz. Fatıma bugün evlendi.

3-Allah dünyayı bugün yarattı.

4-Hz. Yusuf kuyudan bugün çıktı.

5-Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. Ali’yi bugün hutbesinde vasi tayin etti.

6-Nevruz gecesinde tüm yaratılanlar Allah’a secde etti

7- Hz. Adem yaratıldı,

8-Nuh’un gemisi karaya oturdu.

9-Hz. Ali bugün posta oturdu ve bütün insanlara, mevcudata bugün ruhsat verildi.⁵³⁷

Anadolu’da Nevruz-i Sultan, Sultan Nevruz, Navrız, Mart dokuzu gibi adlar verilen Nevruz, farklı yörelerde değişik biçimlerde kutlanır. Osmanlı Devleti zamanında

⁵³⁵ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr /nevruz-bayrami.html>.

⁵³⁶ Turan, Ahmet, “**Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu**”, Ankara-1954, C.1, s.30,34.

⁵³⁷ Yörükkan, Yusuf Ziya, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Ankara-2005, s.100; Bozkurt, İbrahim, “**Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik**”, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul-2009, s.81,82.

ise Nevruz gününe özel bir önem verilmiştir. Bugün padişahlara Nevruz günleri “nevruziye” adı verilen kasideler sunulurdu.⁵³⁸

Çemişgezek’te Nevruz “gegank” diye de bilinir. Bu günde mercimek köftesi, kısır, sebzeli pilav gibi etsiz pratik yemekler yapılır.⁵³⁹ Halk, hep beraber evde hazırladıkları piknik malzemeleri ile kıra çıkar ve piknik yaparlar. Eğlenmeye bayanlar, çocuklar gider. Kiremit oyunu gibi oyunlar oynanır.⁵⁴⁰ Yumurtalar islenip tokuşturulur, salıncak kurup sallanılır.⁵⁴¹

Yörede halk Nevruz günü, “nargoz” adlı mor, sarı renklere sahip nevrüz çiçeklerini toplanmaya gider. Kırlardan toplanıp evlere getirilen bu çiçeklerle evlere huzur, bereket, sağlık geldiğine inanılır.⁵⁴² Böylece halk baharın geldiğinin farkına varır. Ateş yakılması, ateşe ve oduna isimler verilmesi bu yörede olmayan uygulamalardır. Nevruzda, nevrüz çiçeği yiyen kadının sütü bol olur inancı da mevcuttur.⁵⁴³

2.2.1. Kara Çarşamba

Mart ayı içerisinde Anadolu’nun bazı yörelerinde görülen bir gelenek de “Kara Çarşamba” geleneğidir. Mart ayının ilk çarşambası olan bu günde çeşitli törenler yapılır.⁵⁴⁴ Yörede ise “Kara Çarşamba” günü, Şubat ayının son çarşambası ile Mart ayının ilk iki çarşambası arasında kalan çarşambadır. İnanışa göre Dünya yedi günde yaratılmıştır. Ve çarşamba günü de kötülük ve belalar yaratılmıştır. Kara Çarşambada kaza ve belalardan uzak olmak için iş görülmez, kisek -evlerde bulunan, ahşap evlerde duvar yapımında kullanılan köşeli ya da silindir biçiminde kalas- altında durulmaz, evde beklenilmez. Kavga edilmez, banyo yapılmaz, yolculuğa çıkılmaz, yemek yapıp dağıtılır, dua edilir.⁵⁴⁵ Çevre yörelerdeki Aleviler arasında var olan bu uygulama bu yörede görülmemekte, eski zamanlarda varsa dahi günümüzde ilçede uygulaması bulunmamaktadır. Perşembe günü Alevilikte kutsaldır. Kurban kesme, mezar ziyareti

⁵³⁸ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/nevruz-bayrami.html>.

⁵³⁹ Kağan Gökalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi Müdürü, Pulur.

⁵⁴⁰ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁵⁴¹ Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁵⁴² Gökalp, Melike, a.g.e, S.9, s.11.

⁵⁴³ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur.

⁵⁴⁴ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/nevruz-bayrami.html>

⁵⁴⁵ Işık, Yüksel, **Tunceli Folkloru**, Tunceli-2012, s.34,35.

gibi işler bugün yapılır.⁵⁴⁶ Mezar ziyareti yapıldığında da başında mum yakılıp geri dönülür.⁵⁴⁷

Nisanın 1 i ile 29 u arası yağın yağmur suları toplanır ve bu su kutsal kabul edilir. Saçlar dökülmesin diye o su ile banyo yapılır.⁵⁴⁸

Yörede “baca gezme” geleneği de vardır. “Gagenk” denilen yılbaşında evin damına çıkan çocuklar bacadan içeriye su döker. Sonrada içeriye bir torba sarkıtıp ev sahibinin onun içerisine koyduğu şeyleri alır ve bir büyük önderliğinde bunu pişirip yerler. Genelde bulgur pilavı yapılır, ya da gelenlere ceviz, badem gibi kuru yemişler verilir.⁵⁴⁹

Nevruz günü yörede kurt ağızı bağlama adeti yoktur ama başka günlerde yapılır. Kurt gibi saldırgan hayvanların diğer hayvanlara zarar vermesini önlemek için hayvanların ağızı dualarla bağlanır.⁵⁵⁰

2.2.2. Heftemal (Hautamal)

Mart’ın ilk çarşambası başlayan ve üst üste üç çarşamba devam eden periyoddur. Yöresel dilde heft “yedi”, mal “ev” olmak üzere “yedi ev, yedi kapı” anlamına gelmektedir. Alevilikteki üçler, beşler, yediler ritüelindeki yedilerle ilişkisi vardır. Mart “ayların şahı” sayılmıştır. Heftemalde ise dünyaya maya çalınmış ve bugün tutmuştur. O yüzden bu gün tüm mahlukat canlanır.⁵⁵¹ Yörede ise bu inanç eskilerden gelen ve ekinlerin yeşermeye başladığı, tabiatın canlandığı bir dönemi anlatmaktadır sadece. Özel bir uygulaması veya yaşanmışlığı bulunmamaktadır.⁵⁵²

2.3. Hıdırellez Bayramı

Her yıl 6 Mayıs günü “Hızır İlyas” günü olarak kutlanır. Rivayetlere göre Hızır ve İlyas sağdır, yaşamaktadır. Hızır karada, İlyas da denizde yardıma ihtiyaç duyanlara,

⁵⁴⁶ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵⁴⁷ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı, Kıraçlar.

⁵⁴⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁴⁹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵⁵⁰ Kağan Gökalp, 1970, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi Müdürü, Pulur.

⁵⁵¹ Işık, Yücel, **Tunceli Folkloru**, Tunceli-2012, s.35-38.

⁵⁵² Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

“car” diyenlerin carına (imdat diyenlerin imdadına) yetişir. Hızır ve İlyas yılda bir kez (6 Mayıs Hıdırellez Günü)’nün gecesi bir gül ağacının dibinde buluşur.⁵⁵³

Hızır (Hıdır) anlam itibari ile “yeşil” ya da “yeşillik” demektir. Hıdır- İlyas olan kelime zamanla Hıdırellez’e dönüşmüştür. Hıdır’ın bir rivayete göre Elyasa Peygamber, bir rivayete göre de veli veya melek olduğu bildirilir. Başka bir rivayette de Hz. Hızır ve Hz. İlyas “ab-ı hayat” içmiş ve ölümsüz olmuşlardır. Sonrasında da Hızır karadakilere, İlyas da denizdekilere yardım etmişlerdir. Her 6 Mayıs’ta buluşup dünyayı yeşilliklere bürümektedirler.⁵⁵⁴

Hızır, dünyayı dolaşır, gezdiği yerlerdeki kuru otları yeşertir, dokunduğu kimsenin elinde yeşil bir iz bırakır, bereket ve uğur getirir, darda kalanlara yardım ederken, İlyas için anlatılanlar daha sınırlıdır. Hızır ile İlyas’ın iki kız kardeş olduğu ya da Hızır’ın erkek, Ellez’in ise kız olduğu hatta bunların sevgili olduğu uzun süre ayrı kaldıkları ve Hıdırellez gecesi kavuştukları ve bu sevinçle can verdikleri anlatılanlar arasındadır.⁵⁵⁵

Hıdırellez de kısmetin açılması, ev sahibi olmak, hastalıktan kurtulmak, senenin bereketli ve talihli geçmesi gibi çeşitli inançlar mevcuttur. Yörede bulunan Hıdıröz (Kıraçlar) köyü bu olayı yaşatan Anadolu’daki ender isimlerden biri olmuştur.

Müslüman Kazak, Kırgız, Başkurtlarda “kımız murunduk” adıyla Mayıs ayında bayram kutlanmaktadır. Başkurt kadınları bu bayramı erkekleri karıştırmadan “kara toy” diye kutlarlar. Törene küçük erkek çocukları bile alınmaz ve bugün kargalara darı, süt bırakılır. Eski Türklerde ayrıca bayramlarda çeşitli eğlenceler yapılır; at yarışı, güreş, ok ve gülle atma, çevgan, ip cambazlığı, deve ve aslan oyunu gibi spor müsabakaları düzenlerdi.⁵⁵⁶ Türklerin hayatında yaşadıkları kültür çevresinin çok büyük etkisi olmuştur. Özellikle başlangıçta yaşadıkları bozkır kültür çevresinde insanın insanla, insanın hayvanla ve tabiatla vermiş olduğu mücadele yaylaktan kışlığa, kışlaktan yaylağa yapılan yorucu göçler Türk insanını zaman belirlemeye yöneltmiştir. Aynı şekilde savaş öncesi ve sonrası asker sayısının tespiti, kışlaktan yaylağa gidiş ve dönüşlerde hayvan sayısının belirlenmesi vb. için yapılan sosyal, siyasi, iktisadi toplantılar da zamanın belirlenmesinde önemli hususlar olarak ortaya çıkmıştır. Zaten

⁵⁵³ Bozkurt, İbrahim, “**Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik**”, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul-2009, s.82.

⁵⁵⁴ Turan, Ahmet, “**Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu**”, C.1, s.42.

⁵⁵⁵ Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul-1994, s.222.

⁵⁵⁶ Gömeç, Saadettin, **Şamanizm ve Eski Türk Dini**, Ankara-2008, s.72,73.

yaylak ve kışlak, hayatı doğrudan iklimin yönlendirilmesinin doğal bir sonucu olarak belirmiştir. Bundan dolayı zaman kavramları Türk kültür çevrelerinde yaygın olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Türkler’de zamanla ilgili ilk bilgilere Göktürk yazıtlarında rastlanılmaktadır. Yazıtlarda, şimdi, önce, sonra, ilk, son, gündüz, gece, ay, kış ve yaz gibi zamanla ilgili kelimeler bulunmaktadır.⁵⁵⁷

Baharında başlangıcını ilk “gök gürlemesi” belirtirdi. Hatta yaşlarını bile “20 yeşil gördüm “ ya da “20 bahar gördüm” diyerek hesaplardı.⁵⁵⁸ Hun ve Göktürklerde bu ay senenin 5. ayıdır ki bu da Mayıs’a denk gelir. Gerek Nevruz da gerek Hıdırellez de Eski Türk inançlarında gayb alemine mesajlar gönderme vardı. Çünkü ürün ekilme, alma mevsimleri bu aylara denk gelmektedir⁵⁵⁹

Yörede bugüne “Hıdırellez” ya da “Hıdırellez” da denilmektedir. Ve bu gün bereket artsın diye konu komşudan saman, ekmek toplamaktadır.

Yörede Aleviler arasında “hızır ayı” denilen bir ay vardır. Ocak ayının sonunda Şubat ayı içinde evlerde “Hızır orucu” denilen 3 gün oruç tutulur. Eğer kişi uyumadan önce tuzlu şeyler yiyip uyursa ve rüyasında kendisine su vereni görürse, ileride o kişi ile evleneceğine inanır. Darda olanlara yardım eden, geçtiği yerlere bolluk bereket getiren, bulunduğu yerleri yeşerten bir zat olan Hızır (A.s)’a atfen tutulan oruçlardır. Bugünler boyunca tatlı ve normal yemekler yenir ama su içilmez.⁵⁶⁰ 3. gün pişirilen kavutlar yenir.⁵⁶¹ “Kavut” denilen, el değirmenlerinde kavrulup çekilen buğday şekerli su ile pişirilir, üstüne ortasını çukur yapıp başka bir kaptaki eritilen tereyağı dökülür ve yenir. Ayrıca gömbe, lokma yapılır.⁵⁶² Aleviler arasında Hıdırellez’de kurban kesip dağıtma da vardı.⁵⁶³ Bugün dilekler dilenir. Gül dalının altına gece ne istiyorsan onun resmi yapıp konulur sabah namazından öncede gidip alınır. Başka bir etkinlik yoktur.⁵⁶⁴

2.4. Yağmur Duası ile İlgili İnançlar

Yağmurun kararında yağması bereket-rahmet, çok yağması felaket, yağmayışı ise kuraklık olarak kabul edilmiştir. Halkımızda Gök Tanrı inanç sistemlerinden

⁵⁵⁷ <http://toplumsalbilinc.org>

⁵⁵⁸ Ögel, Bahattin, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul-1988, s.774.

⁵⁵⁹ Kalafat, Yaşar, **İslamiyet Ve Türk Halk İnançları**, Ankara-1996, s.44.

⁵⁶⁰ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlü Çayır.

⁵⁶¹ Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kırışlar Köyü Muhtarı, Kırışlar.

⁵⁶² Erkan Demir, 1973, Ortaokul Terk, Kırışlar Köyü Muhtarı, Kırışlar; Mehmet Fikret Köse, 1948, Ortaokul Mezunu, Çemişgezek.

⁵⁶³ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁶⁴ Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

günümüze kadar ulaşan ve İslamiyet ile belli bir kisveye bürünen ritüelleri günümüze kadar uygulaya gelmiştir.⁵⁶⁵

Yağmur duasına “istiska” denilmektedir. İstiska, yağmur talebinde bulunmak anlamına gelmektedir. Yağmur duası sünnettir, hem Peygamberimiz hem de halifeler bunu uygulamışlardır. Yağmur duası yapılırken üç gün üst üste ve yerleşim yerlerinden uzakta yapılması, ihtiyar, çocuk ve hayvanların da beraberlerinde götürülmesi müstehaptır. Yağmur duasına giderken gusül abdesti almak, tövbe etmek, kul hakkı varsa ödemek, sadaka vermek, dargınları barıştırmak, oruçlu olmak yapılacak güzel davranışlardır.⁵⁶⁶

Türkiye’de yapılan yağmur duaları Eski Türklerde yapılan yağmur yağma uygulamalarının (şamanlıkta) hüviyet kazanmış şeklidir. Burada halk dağda, kırdan toplanır. Bir su veya yağmur ilahına kurban kesilir. Kam, cede taşı (yada) eşliğinde davulunu çalar, raksa başlar, dua okur ve tören bitirilmiş olur.⁵⁶⁷ İslamiyet ile birlikte şekillenen yağmur duası Peygamberimiz tarafından da uygulanmıştır.

Yörede ise yağmur duası için Bayram Baba Türbesi, Uzun Hasan Türbesi, Müştak Köyü’nde bulunan Üçtek Türbesi, Kırklar Dağı’nda ki ziyaret, Ağloz ve Hastek’ teki Asilos ve Kaş Çayır’daki ziyaretler gidilen yerlerdendir.⁵⁶⁸

Yağmur duasının yapılış şekli şöyledir: Dua edilecek yere mümkünse Cuma günü gidilir, iki rekat cemaatle namaz kılınır ki bu menduptur.⁵⁶⁹ Sonrasında İmam Yusuf’a göre hoca hutbe okur, İmama Azam’a göre ise yağmur duasından sonra hutbe okunmadan dua ve istiğfar yapılır. Hoca ayakta, cemaat oturarak Kible’ye dönerler. Hoca Allah’a dua eder, cemaatte amin der. Peygamberimizin okuduğu yağmur dualarını okumak daha uygundur. Eğer dua gecikirse eski elbiseler giyilerek tekrar yapılır ve en az üç gün üst üste tekrarlanır. Duası kabul olacaklara mütevazi bir tavırla dua yaptırılır. Dua sırasında ya da sonrasında yağmur yağmaya başlarsa Allah’a şükredilir. Yağmur yağarken “ Allahümme sayyiben nafian” (Bu yağmuru hakkımızda hayırlı kıl diye dua edilir. Yağmur gereğinden çok yağarsa “Allahümme havaleyna ve ala Aleyna”(Ey

⁵⁶⁵ Kalafat, Yaşar, **İslamiyet Ve Türk Halk İnançları**, Ankara-1996, s.39.

⁵⁶⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlmihali**, (Sad. A. Fikri Yavuz), İstanbul-1997, s.209,210.

⁵⁶⁷ Yörükkan, Yusuf Ziya, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Ankara- 2005, s.75,76; Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.190.

⁵⁶⁸ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur; Selahattin Koçoğlu, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵⁶⁹ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur

Allh'im! Bu yağmuru zarar vermeyecek yere yağdır diye dua edilir.⁵⁷⁰ Yörede duanın sonunda kurbanlık hayvan kesilir, eti bulgur pilavı ile pişirilir, yenilip geriye dönülür.⁵⁷¹

Alevilikte yağmur yağması için gittikleri yerdeki taşa mum yakıp onu öpme, dağum ağacının olduğu yerde çaput bağlama adeti vardır.⁵⁷²

Yörede yağmur duasında elbiselerin ters giyilmesi, duaya giderken sürü götürülmesi yoktur. Sadece duadan sonra oradakilerine dağıtılmak üzere çerez, şeker türü şeyler götürülür ve çocuklara dağıtılır. Yağmur duası öncesi Kıçılı (Çiççili) Mamo oyunu da oynanmaktadır. Bu oyun sırasında maniler de söylenmektedir:

Kıçılı Mamo ne ister
Allah'tan yağmur ister,
Petekten bulgur ister,
Teknede yağ ister.⁵⁷³
Ver Allah'im ver
Şeritle yağmur

Gökte yağmur, yerde bereket ver.⁵⁷⁴ diye mani söylenerek çocuklar ev ev dolaşır, beraberlerinde hazırladıkları “galok” denen kuklayı da gezdirerek evlerden un, yağ, bulgur gibi şeyler isterler. İnsan şeklindeki bu kuklanın taşınması adeti Eski Türklerdeki kamların duaları ve dualarda iyi ruhlardan beklenen yardımları anımsatır bize.⁵⁷⁵ Topladıkları bu yiyecekleri ziyarete götürürler ve bir yetişkin bu malzemeleri pişirir, onlarda afiyetle yerler. Bu arada ev sahibi yağmur yağsın diye hediyesini verdikten sonra gelen grubun arkalarından bir tas su döker. Hazırlanan o kukla ise bir sopaya şapka takıp kıyafetlerin giydirilmesidir.⁵⁷⁶

Görüşme yaptığım kişiler sel olduğu ya da dolu yağdığı durumlarda minarelerden sala okutulduğunu ve sonrasında yağmurun kesildiğine şahit olduklarını anlatmışlardır. Ayrıca dolu dursun diye annenin ilk çocuğunun kohnuna bir avuç dolu

⁵⁷⁰ Yazıcı, Lütfi- Şentürk, Seyfettin, **Diyanet İslam İlmihali**, Ankara-2001, s.210.

⁵⁷¹ Mehmetşah Gökalp, 1933, Lise Mezunu, Pulur; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁷² Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁷³ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Seyhan Köse, 1951, Ortaokul Mezunu, Ev Hanımı, Çemişgezek.

⁵⁷⁴ Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek; Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁷⁵ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.42, 43, 163,164.

⁵⁷⁶ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

konur ya da çocuk “3 tane doluyu yesin” denir.⁵⁷⁷ Ocaklarda kullanılan ve “Hasirge” denilen demir faraş başın üstünden arkaya atılır.⁵⁷⁸ Alevilikte ise 40 tane keli sayınca yağmurun kesileceğine inanılır.⁵⁷⁹

Şimşek ve yıldırımında, salavat getirilir, “La havle vela kuvvete illa billahil azim” diye de dua edilir.⁵⁸⁰ Yağmur yağdığında, gök gülediğinde kadınlar hayvanlarından elde edilen yağları çok olsun diye yanlarındaki bir taşı başının üstünden arkaya atarlar. Kadınlar yıl boyu bel ağrısı çekmesinler diye çocuklarını arkalarına alıp gezdirirler.⁵⁸¹

Yörede kıtlıktan sonra yağın yağmur suyu ve Nisan yağmuru suyunun kutsal kabul edilmesi inancı vardır. Kıtlıktan sonra yağın ilk yağmurla yoğurt mayalanır,⁵⁸² “bıcık” denen yağlı gömbeler yapılıp dağıtılır,⁵⁸³ saf su olduğu için araçlara bu su ilave edilir.⁵⁸⁴

2.5. Bayramlar İle İlgili İnançların Değerlendirilmesi

Türk toplumunda 21 Mart ve 6 Mayıs bayramları günümüze kadar kutlanmıştır ve günümüzde de kutlamalar devam etmektedir. Nevruz, günlerin uzamaya başladığı gecelerin kısalmaya başladığı 21 Mart’a kadar devam eden bir bahar bayramı değil aynı zamanda ulusun ulu günüdür. Göktürklerde bugün Ergenekon Bayramı olarak bilinir.⁵⁸⁵ Osmanlılarda da Nevruz bahşişleri dağıtılması, Nevruz macunu verilip Nevruz methiyeleri dizmesi de bu güne verilen önemi göstermektedir. Eski Türklerde Nevruz, “Ergenekon” veya “Bozkurt Bayramı” olarak da anılmaktadır. Ve Nevruz’un İslamiyet ile bir alakası yokken sonradan Müslüman olan Türkler bu günde kendi hayatlarına adapte etmişlerdir.⁵⁸⁶ Çemişgezek’te ise Mart dokuzunda Nevruz kutlanmaktadır.

Hıdırellez, Hızır ve İlyas Peygamberlerin yeryüzünde ilk kez buluştukları gün olmasından dolayı kutlanmaktadır. Rumi Takvimde 23 Nisan, Miladi Takvim de ise 6 Mayıs ta kutlanmaktadır. Hızır, ab-ı hayat suyu içip ölmezliğe ulaşan, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden, gittiği yere bereket getiren bir kişidir. Kimliği ile ilgili bir bilgi

⁵⁷⁷ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar.

⁵⁷⁸ Şadi Ersoy, 1932, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Akçapınar.

⁵⁷⁹ Ali Hadi Yıldız, 1954, Ortaokul Terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı, Gözlu Çayır.

⁵⁸⁰ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

⁵⁸¹ Cemal Gürgül, 1935, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁸² Saniye Coşkun, 1928, Okur-yazar, Ev hanımı, Çemişgezek.

⁵⁸³ Erkan Demir, 1973, Ortaokul terk, Kıracılar Köyü Muhtarı, Kıracılar.

⁵⁸⁴ Edip Koçoğlu, 1946, İlkokul Mezunu, Emekli, Akçapınar; Sefer Dikmen, 1945, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Çemişgezek.

⁵⁸⁵ Kalafat, Yaşar, **Hz. Hızır’dan Sultan Nevruz’a**, Ankara-2011, s. 91,92.

⁵⁸⁶ Çay, Abdülhaluk, **Türk Ergenekon Bayramı**, Ankara-1988 s.23.

yok iken baharın canlandırması ile insanların zihinlerinde hayat bulmuştur. Hızır (a.s)'ın özellikleri şunlardır: Zor durumda kalanların yardımına koşar, dileklerini yerine getirir. Temiz kalpli, iyiliksever insanlara yardım eder. Uğradığı yere bolluk bereket getirir. Dilekleri yerine getirir, dertlilere deva, hastalara şifa verir. Uğur ve kısmet sembolüdür. Keramet sahibidir. Hıdrellez gecesi Hızır'ın uğradığı yerlere ve dokunduğu şeylere feyiz ve bereket vereceği inancıyla çeşitli uygulamalar yapılır. Yiyecek kaplarının, ambarların ve para keselerinin ağızları açık bırakılır. Ev, bağ-bahçe, araba isteyen kimseler, Hıdrellez gecesi istedikleri şeyin küçük bir modelini yaparlarsa Hızır'ın kendilerine yardım edeceğine inanırlar. Hıdrellezde baht açma törenleri de oldukça yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir.⁵⁸⁷

Yörede de Hıdrellez kutlanmaktadır. Bugüne Hızır ve İlyas ismi birleştirilip Hızirellez denmiştir. Özellikle kısır kadınlar, evde kalanlar, sıkıntısı olanlar bugünün gecesinde gül ağacının altına sıkıntı ve isteklerine göre yaptıkları resimleri bırakırlar. Sabah namazı öncesinde de bunu gidip alırlar ve böylece isteklerinin yerine geleceğine inanırlar. Ama öncesinde Hızır'ın Hızır (a.s) temiz olmayan ortamlara girmediğinden dolayı evlerine gelmesini istiyorlarsa temizlik yapar sonra istekte bulunurlar.

Çemişgezek'te yağmur yağmadığı dönemlerde Kıçılı Mamo adlı kukla çocuklar tarafından ev ev gezdirilir. Ev sahibinden bir şeyler ister, alıp dönerken de arkalarından su dökülür. Su dökme geleneği bir nevi yağmurun yağmasını istemek, çağrıştırmak, kolay kılmak içindir. Ev sahiplerinin çocuklara verdiği bulgur ve diğer tahıllar ise yörenin zirai bir toplum olmasından ve bir nevi saç yapma adetinin yansımasındandır. Zirai toplum olmalarında ve kuraklıktan ürünlerinin ve kendilerinin etkilenmelerinden dolayı sıklıkla başvurulmuş bir uygulama iken suların depolanması, sulama kanalları ile tarlaların rahatlıkla sulanması yağmura bağlılığı azalttığı için günümüzde adet uygulaması kalmamıştır. Her ne kadar eski bir yöntem gibi görünse de özellikle yöre halkı yağmur duasına gittiklerinde bazen hemen ardından bazen de daha yolda iken yağmurun yağdığına şahit olduklarını dile getirmektedirler.⁵⁸⁸

Yörede yağmur duasına gidilirken beraberlerinde kurban edilecek hayvan ve masum olmaları dolayısı ile çocuklar götürülmüş. Kurban aslında bariz anlamda Eski Türklerdeki saç geleneğinin de yansıması niteliğindedir. Ayrıca kurban etinin ve yine

⁵⁸⁷ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/hidirellez-bayrami>.

⁵⁸⁸ Gani Çetinkaya, 1949, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip, Pulur.

beraberlerinde götördükleri çerezin orada bulunanlara özellikle duası kabul olunan fakir-fukaraya, çocuklara dağıtılması da saçı adetinın göstergeleridir.⁵⁸⁹

Aşırı yağmur veya dolu yağdığında ya da felaket derecesinde bir olay olduğunda yapılan uygulamalarda Eski Türkler'in izleri görölmektedir.⁵⁹⁰ Dolu veya yağmur yağdığında "hasirge" denen demirin kişinin başının üstünden arkaya atılması, Eski Türklerdeki demirin önemine atıftır. Çocuğun doluyu yemesi ise bir an önce bitip kesilmesi için yapılan bir adettir. Yağmur ve dolu fazla yağdığında minarelerden ezan ve sala okunması ile bunların anında kesildiğini anlatanlarda bu uygulamanın ne kadar geçerli olduğunu göstermektedir. Eski Türklerde özellikle bu iş için kullanılan "Yada Taşı" adlı bir taş ile Tanrı'ya dualarda edilirmiş.⁵⁹¹

---

⁵⁸⁹ İnan, Abdülkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara-1986, s.100,167; Araz Rıfat, **Harput'ta Eski Türk İnanışları ve Halk Hekimliği**, Ankara-1995, s.145.

⁵⁹⁰ Kalafat, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara-2005, s.59.

⁵⁹¹ Boratav, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul-1994, s.138.

SONUÇ

“Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları” adlı tezimin giriş kısmında Çemişgezek adının kökeni, coğrafi yapısı ve tarihi hakkında bilgi verdim. Çünkü Çemişgezek tarihten günümüze kadar birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış, birçok medeniyetin beşikliği üstlenmiş ve onların Anadolu topraklarındaki devamlılığını sağlamış, kimi medeniyetlere hayat vermiş kimilerini de tarihin tozlu sayfalarında unutulmaya mahkum etmiştir. Sonraki dönemlerde ise ilçe makus kaderine boyun eğen, unutilan hatta memurlar için sürgün yeri addedilen bir yer haline gelmiştir. Sancaktarlık yaptığı dönemlerdeki şaşası zamanla kalmamıştır. Ancak Çemişgezek son zamanlarda yapılan yatırımlarla ve halkın bilinçlenip ilçesine sahip çıkması ile güzel gelişmeler göstermeye başlayan bir yer haline gelmiştir.

Çemişgezek medeniyetlere ev sahipliği yapmasından ötürü bazı farklılıkları da bünyesinde barındırabilmiş, kültür yelpazesinde birçok renkle beraber kardeş kardeşe yaşayıp gelmesini de bilmiştir. İlçe kendine özgü folkloru, türküleri, manileri ile beraber hala daha yaşanılabilir bir yerdir. Her ne kadar resmi kayıtlarda Tunceli iline bağlı olsa da Elazığ kültürüne daha yakındır. Hatta halk, eskiden devlet dairesinde işi olduğunda önce Elazığ’a gelir oradan da Tunceli’ye geçmiştir. Araştırmamda düğün, evlenme, ölüm, sünnet ve diğer adetlerde ve uygulamalarda Elazığ’dan esintilerin çok fazla olduğunu gördüm. Düğünlerinde Çayda Çıralar hala daha oynanmakta, düğün alış verişleri hala daha Elazığ’dan yapılmaktadır.

Araştırmamda ayrıca evlenme, doğum, ölüm, sünnet, Nevruz, Hıdırellez gibi inanışların hepsinin kökeninin Eski Türklere ve onların uygulamalarına dayandığını, bunların üstüne İslamiyet ve etkileri de eklenince yörenin zengin ama işlenmemiş manevi maden yatakları halinde dönüştüğünü tespit ettim.

Çemişgezek ile ilgili yaptığım bu çalışmada doğum, evlenme, ölüm, sünnet gibi uygulamalardaki mülakatlar sırasında adı var sanı yok eserlerden bahsedilmesinden ötürü bu uygulamalarla beraber tarihi yapıları da araştırmak istedim. Ancak eserlere zamanın hoyrat davranması ve bir de bazı insanların bu bilinçten yoksun uygulamaları da eklenince bunların birçoğuna ulaşılamaz durumda olduğunu, araştırmanın da mümkün olmadığını gördüm.

BİBLİYOGRAFYA

1. Kaynak eserler

- ADALI, Oya, AKAR, Nilgün, Büyük Larousse Sözlük Ve Ansiklopedisi, Tunceli Maddesi, C.23, İstanbul-1986.
- AKALIN, Şükrü Haluk, TOPARLI, Recep, T.D.K Yayınları Türkçe Sözlük, Ankara 2005.
- AKALIN, Cüneyt, AKGÜLLE, Ahmet H, Yurt Ansiklopedisi, Tunceli Maddesi, C.10 İstanbul-1984.
- AKSOY, Mustafa, Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme, İstanbul-2007.
- , Türkiye’de Kirveliğin Kültür Sosyolojisi Açısından Tahlili, V. Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Gelenek Görenek İnançlar Sektörünü Bildirileri, Ankara-1997.
- , Elazığ ve Ağrı Köylerinde Aileye, Evliliğe ve Sosyal Hayata İlişkin Gelenekler, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1995.
- ARAZ, Rıfat; Harput’ta Eski Türk İnançları ve Hekimliği, Ankara-1995.
- ARIKLI, Ercan, ALKAÇ, Gül Işık, Gelişim Genel Kültür Ansiklopedisi Çağdaş Dünya, Tunceli Maddesi, C.8, İstanbul-1976.
- ATMACA, Veli, Hadislerde Rukye Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri, İstanbul-2010, s.269.
- BALCI, S. Kadir, Yarım Asır Önce Çemişgezek, Ankara-2012.
- BAYATA, Fuzuli, Türklerde Cenaze Törenleri Bağlamında Mevlit Okuma Geleneği, Manas Sosyal Bilimler Dergisi, 2008/19.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Sad. Yavuz A. Fikri, Büyük İslam İlmihali, İstanbul-1997.
- BORATAV, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul-1994.
- BOZKURT, İbrahim, Günümüz Alevi Dedelerinin Eserlerine Göre Alevilik, Yüksek. Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul-2009.
- ÇAY, Abdülhaluk, Türk Ergenekon Bayramı, Ankara-1993.
- ÇELİK, Ali, İslam’ın Kabul Ve Reddettiği Halk İnançları, İstanbul-1995.
- ÇIKMAN, Zeki, Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz, Ankara-1977.
- ÇOLAK, Ali, İslam’a Göre Anadolu’da Düğün Adetler, İstanbul-2005.
- DEFNE, Zeki Ömer, Dede Korkut Hikayeleri Üzerine Edebi Sanatlar Bakımından Bir

Araştırma, Ankara-1988, s.62

DEMİRCİ, Hikmet, Türk Kültüründe Bayram Anlayışı Ve Türk Dünyasında Bayram, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2008.

DEVİRİM, Hakkı, Büyük Lugat Ve Ansiklopedi, Tunceli Maddesi, C.12, İstanbul-1980.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi, TOPALOĞLU, Bekir, “Sünnet” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38, İstanbul-2012.

-----, “Tunceli” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam

Ansiklopedisi, C.41, , İstanbul-2012.

EREN, Metin, Türk Kültüründe Ölüm Ve Toprakla İlgili İnanç ve Ritüeller, Acta Turcica-Tematik Türkoloji Dergisi, S.1, İstanbul-2011.

ERGUN, Pervin, Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler, Mili Folklor Dergisi, S.100, Ankara-2013.

EVLİYA ÇELEBİ, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Sad: T. Temelkuran- N. Aktaş), C. III-IV, İstanbul 1986.

EYÜPOĞLU, İsmet Zeki; Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi-I, İstanbul-2007.

GÖKALP, Melike, Çemişgezek Türküsü Dergisi, Çemişgezek- 2007.

GÖMEÇ, Saadettin; Şamanizm ve Eski Türk Dini, Ankara-2008.

GÜL, Yusuf, Tunceli’de Şavaklılar, Ankara-1976.

GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun; Türk Din Tarihi, Kayseri-1998.

-----, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Kayseri-2015.

HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, Türklerde Yas Adeti Temelleri ve Sonuçları, Selçuk Üniversitesi. Türkiyat Ens. Yay, Konya -2013.

HAMİDULLAH, Muhammed, İslam Ansiklopedisi, “Sünnet”, İstanbul-2012.

IŞIK Yücel, Tunceli El Sanatları, Tunceli-2012.

-----, Tunceli Folkloru, Tunceli-2012.

-----, Bir Tutam Tunceli, Tunceli-2012.

-----, Tunceli Mutfağı, Tunceli-2012.

İNAN, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, C.1-2, Ankara-1998.

-----, Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul-1976.

- , Türk Kültüründe Exogamie İzleri Makale ve İncelemeleri I, Ankara-1998, s.334.
- , Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara-1986.
- KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milli Kültürü, İstanbul-1998.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, GBETZ, Philip W, Ana Britannica Ansiklopedisi, Çemişgezek Maddesi, C.9, İstanbul-1994.
- KALAFAT, Yaşar, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara-1996.
- , Kodlar-Kültler, Ankara-2009.
- , Türk Halk İnançlarında Tabu; Ankara-2012.
- , Hz. Hızır'dan Sultan Nevruz'a, Ankara-2011, s. 91-92.
- , Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara-2005.
- , Altaylardan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm, İstanbul-2004.
- KARAMAN, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, C.1, İstanbul-1999.
- KARAMAN, Hayrettin-BARDAKOĞLU, Ali, İslam Ve Toplum, İlmihal, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.2, Ankara-2010.
- KAŞGARLI, Mahmut, Divan-ı Lügati't Türk Tercümesi, Çev. Atalay Besim, Ankara 1986.
- KAŞGARLI, Mahmut, Divanı- Lügati't Türk, Tercümesi Çev. Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurteser, , İstanbul-2005.
- KAYA, Ali, Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi, İstanbul-2010.
- KESKİN, Yahya Mustafa, Kırsal Kesimde Yaşayan Alevilerde Doğum Geleneğine İlişkin İnanç Ve Uygulamalar, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.6, Elazığ 2001.
- KOCA, Ferhat, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Sünnet" , İstanbul-2012, C.38.
- Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meal Heyeti, İstanbul-2004.
- LEVEND, Agah Sırrı, ABADAN, Yavuz, Türk Ansiklopedisi, Çemişgezek Maddesi, C.11, Ankara-1963.
- ÖGEL, Bahaeddin, Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul-1988.
- ÖZBEK, Abdullah, Bütün Yönleri İle Çemişgezek, Çemişgezek-1997.
- RADO, Şevket, GÜLTEKİN, Vahdet, Yeni Hayat Ansiklopedisi, Çemişgezek Maddesi, C.2, İstanbul-1983

- RADO, Şevket, GÜLTEKİN, Vahdet, Yeni Hayat Ansiklopedisi, Tunceli Maddesi, C.6, İstanbul-1983.
- SUNGUROĞLU, İshak, Harput Yollarında, C.4, İstanbul-1968.
- SÜREYYA, Cemal, Büyük Ansiklopedi Milliyet, Çemişgezek Maddesi, C.3, İstanbul-1990.
- ŞİRİN, Lütfi, YAZICI, Seyfettin, Diyanet İslam İlmihali, Ankara-2001.
- TEZCAN, Mahmut, İlkel Topumlarda Başlık Parası, Ankara Üniversitesi Dergisi, C9. S.1, Ankara-1968.
- TURAN, Ahmet, Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu, C.1-2 Ankara-1954.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği, Türk Kültür Araştırmaları Yıllığı, III-VI, Ankara-1966-1969.
- TÜZÜN, Gürel, AKBAYAR, Nuri, Temel Britannica Ansiklopedisi, Tunceli Maddesi, C.17, İstanbul-1992.
- URFALI MATEOS, Urfalı Mateos Vekayınması ve Papaz Grigor Zeyli, (Hrant D. Andreyan), Ankara 1987.
- ÜNAL, Fatih, Kazak Türklerinde Defin Merasimi ve Aş Verme Geleneği, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S.45, Ankara-2008.
- ÜNAL, Mehmet Ali, XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı, Ankara-1999.
- YAZICI, Lütfi- ŞENTÜRK, Seyfettin, Diyanet İslam İlmihali, Ankara-2001.
- YILDIRIM, Erdal, Tunceli Yöresi Alevilerinde Geçiş Dönemi İnanç Ve Uygulamaları, Ekev Akademi Dergisi, S.42, 2010
- ....., Tunceli Alevilerinde Sünnet Ve Kirvelik Geleneği Uygulamaları, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ-2011.
- YILDIZ, Harun, Alevi Geleneğinde Ölüm Ve Ölüm Sonrası Tören Ve Ritüeller, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara-2007.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya; Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm, Ankara-2005.

2. İnternet Kaynakları

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/nevruz-bayrami>.
<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/hıdırellez-bayramı>.
<http://www.caybasimuftulugu.gov.tr>
<http://cemisgezek.bizhat.com>.
<http://www.dingorevlileri.com>.
<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler.com>.
<http://toplumsalbilinc.org>
<http://yayin.adalet.gov.tr/kanunlar/mk.htm>

3. Kaynak Kişiler

AKSAKAL, Fatma, 1928 Çemişgezek doğumlu, Okur-Yazarlık Yok, Ev Hanımı.
 ÇELİK Mustafa, 1945 Sarıbalta Köyü doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
 ÇETİNKAYA, Gani, 1949 Pulur Köyü doğumlu, İmam Hatip Lisesi Mezunu, İmam Hatip.
 COŞKUN, Saniye, 1928 Çemişgezek doğumlu, Okur-yazar, Ev hanımı.
 DEMİR, Erkan, 1973 Kıraçlar Köyü doğumlu, Ortaokul terk, Kıraçlar Köyü Muhtarı.
 DİKMEN, Sefer, 1945 Çemişgezek doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
 ERSOY, Edibe, 1949 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, Okur-yazar değil, Ev hanımı.
 ERSOY, Haki, 1941 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, Ortaokul terk, Çiftçi.
 ERSOY, Rakibe, 1951 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev hanımı.
 ERSOY, Tahir, 1950 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
 ERSOY, Şadi, 1932 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
 ERSOY, Çetin, 1957 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, Lise Mezunu, Çiftçi.
 ERSOY, Fatma, 1960 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev hanımı.
 GÖKALP, Mehmetşah, 1933 Pulur Köyü doğumlu, Lise Mezunu.
 GÖKALP, Kağan, 1970 Pulur Köyü doğumlu, Üniversite Mezunu, Çemişgezek Kütüphanesi Müdürü.
 GÜRGÜL, Cemal, 1935 Çemişgezek doğumlu, İlkokul Mezunu, Çiftçi.
 KAYAOĞLU, Mahmut, 1939 Elazığ doğumlu, Okur-yazar, Sünnetçi.
 KIRMIZITAŞ, Hüseyin, 1913 Çemişgezek doğumlu, Okur-yazar, İşçi.
 KOÇOĞLU, Edip, 1946 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Emekli.
 KOÇOĞLU, Nazife, 1945 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev hanımı.

- KOÇOĞLU, Hüsni, 1945 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, Ortaokul Mezunu, Çiftçi.
- KOÇOĞLU, Nevriye, 1953 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- KOÇOĞLU, Selahattin, 1935 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul mezunu, Çiftçi.
- KOÇOĞLU, Fevzi, 1942 Sarıbalta Köyü doğumlu, İlkokul mezunu, Çiftçi.
- KOÇOĞLU, Müyesser, 1976 Sarıbalta Köyü doğumlu, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- KOÇOĞLU, Pamuk, 1945 Sarıbalta Köyü doğumlu, Okur-yazar, Ev hanımı.
- KÖSE, Mehmet Fikret, 1948 Çemişgezek doğumlu, Ortaokul Mezunu.
- KÖSE, Seyhan, 1951 Çemişgezek doğumlu, Ortaokul mezunu, Ev hanımı.
- KÖSE, Memduh, 1957 Akçapınar Nahiyesi doğumlu, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- YILDIRIM, Rahime, 1954 Uzungöl Köyü doğumlu, İlkokul mezunu, Ev hanımı.
- YILDIRIM, Hasan, 1932 Uzungöl Köyü doğumlu, Okur- yazar, Çiftçi.
- YILDIRIM, Bezar, 1935 Uzungöl Köyü doğumlu, Okur-yazar değil, Ev hanımı.
- YILDIZ, Ali Hadi, 1954 Gözlüçayır Köyü doğumlu, Ortaokul terk, Çemişgezek Cem Evi Başkanı.
- YILMAZ, Neslihan, 1974 Çemişgezek doğumlu, Ön Lisans Mezunu.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı Soyadı	Serpil KOÇOĞLU
Öğrenci Numarası	111205105
Enstitü Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Program	Dinler Tarihi
Danışmanın Unvanı/ Adı Soyadı	Prof. Dr. İskender Oymak
Tez Başlığı (Türkçe)	Tunceli Çemişgezek İlçesindeki yaygın Halk İnançları

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 121 sayfalık kısmına ilişkin, 02/06/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezim benzerlik oranı %10'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. İskender OYMAK
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Öğrenci
Serpil KOÇOĞLU

Prof. Dr. Sami KILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

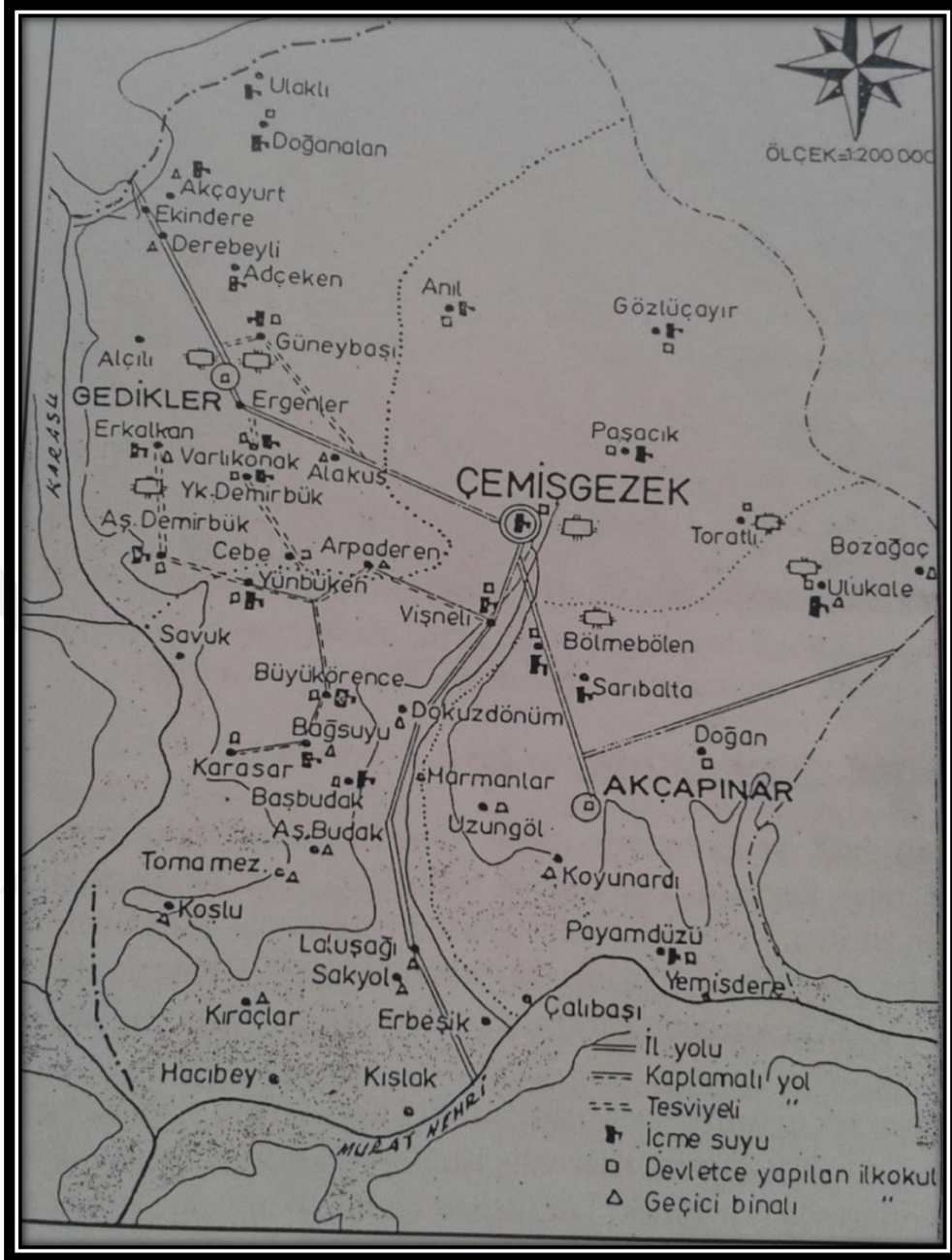
F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

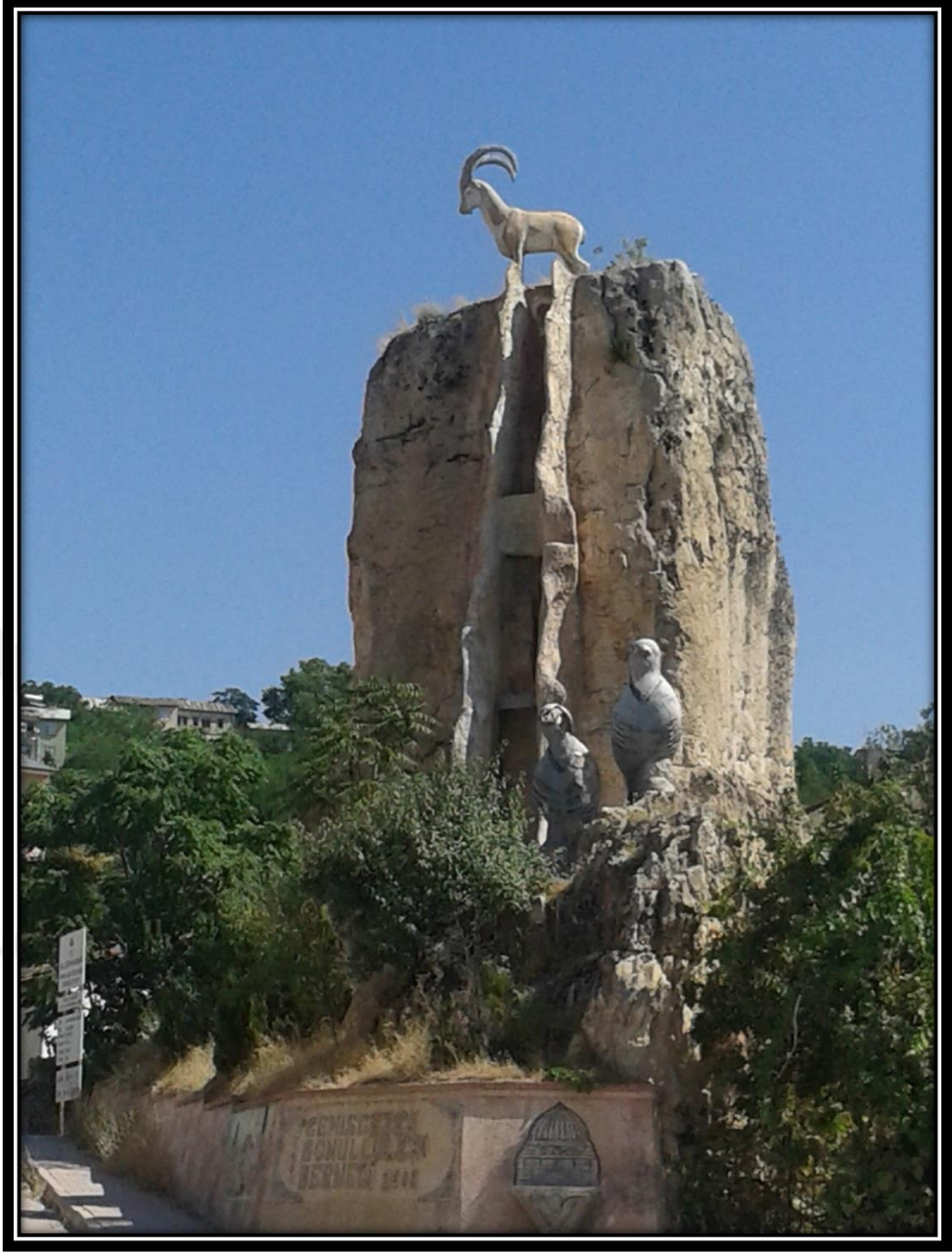
- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

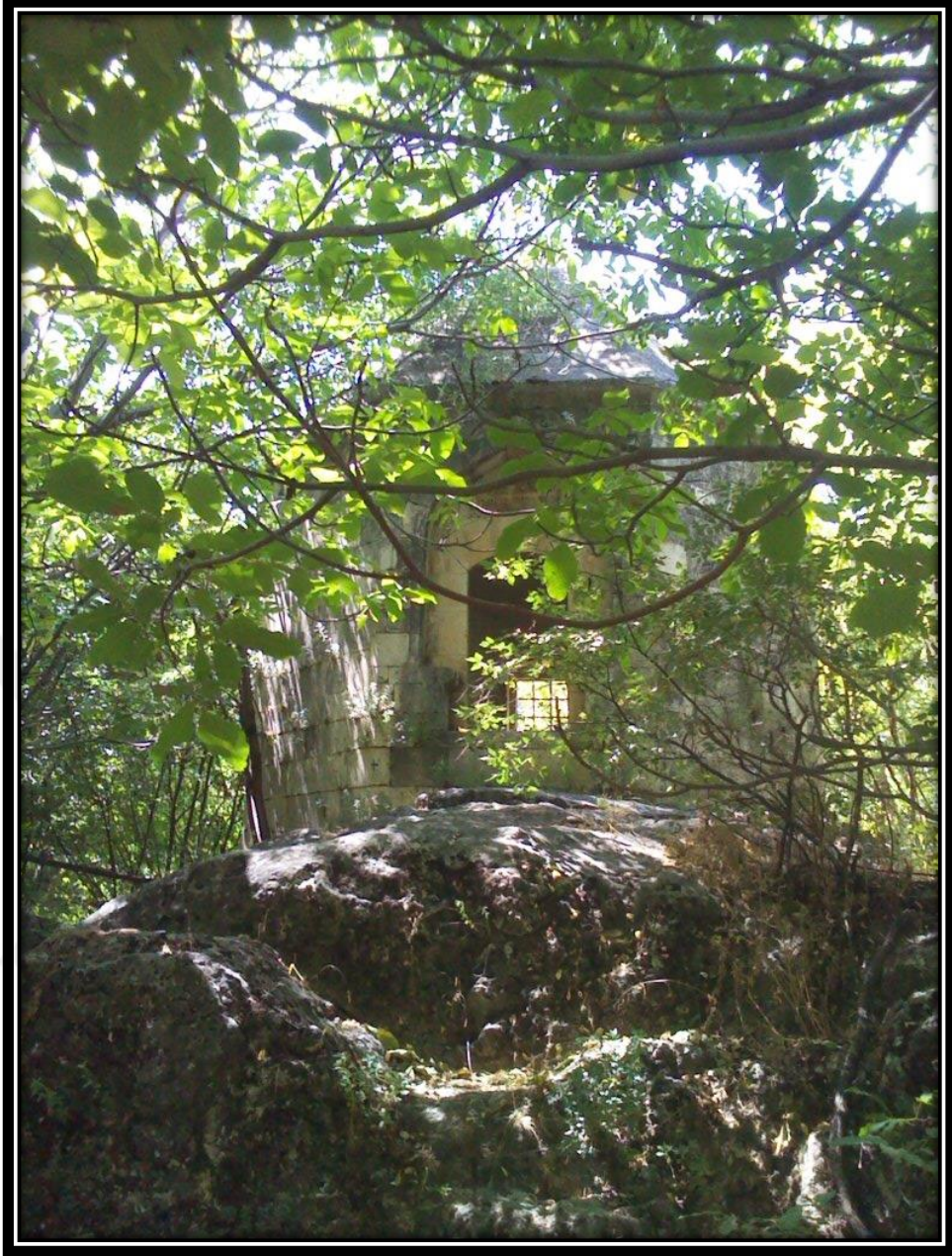
Ek 2. Resimler

1973 Tunceli İl Yıllığından alınan ve baraj gölü altında kalan köylerin bir kısmını gösteren harita.

İlçe merkezinin girişi.

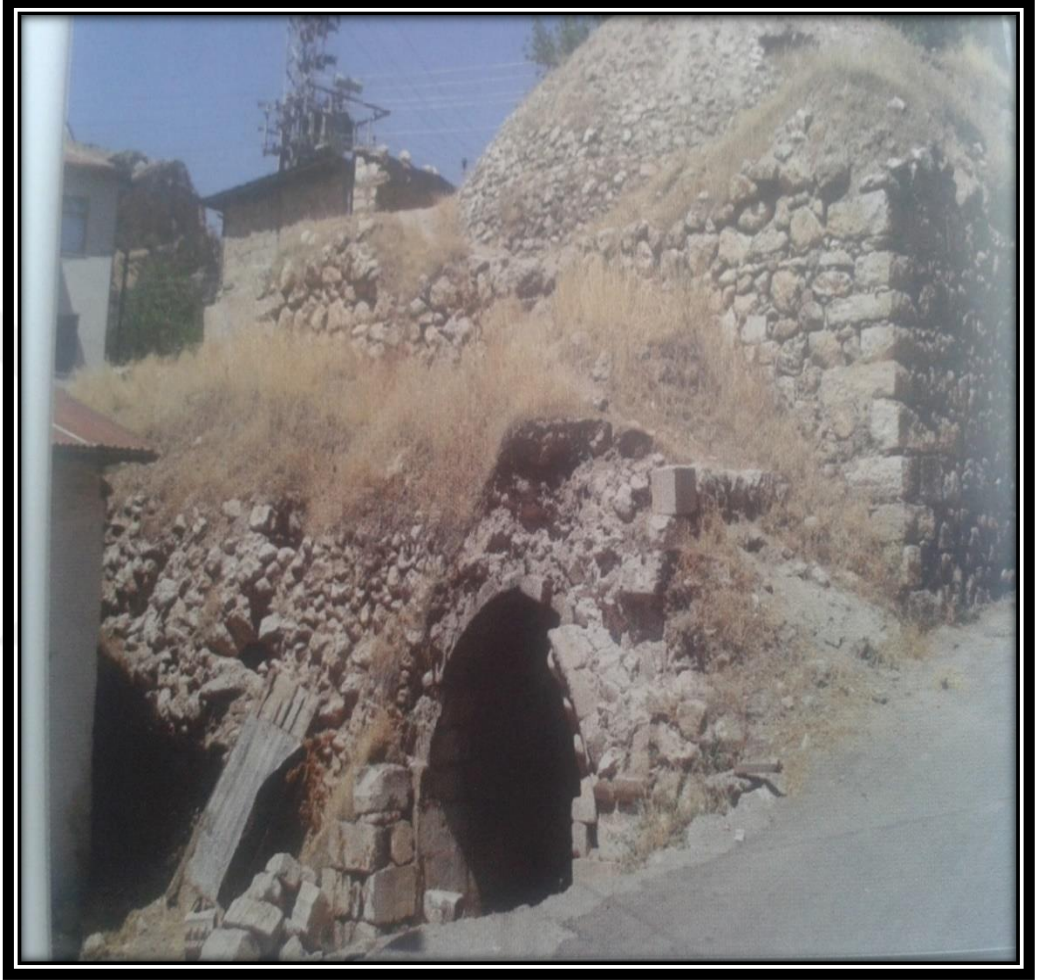
Uzun Hasan Türbesi'nin dıştan görünümü.

Bayram Baba Türbesi.

Bayram Baba Türbesi.

Yeni Hamam.

Hamam Atik.

Çemişgezek Kalesi

İlçenin eski görünümü.

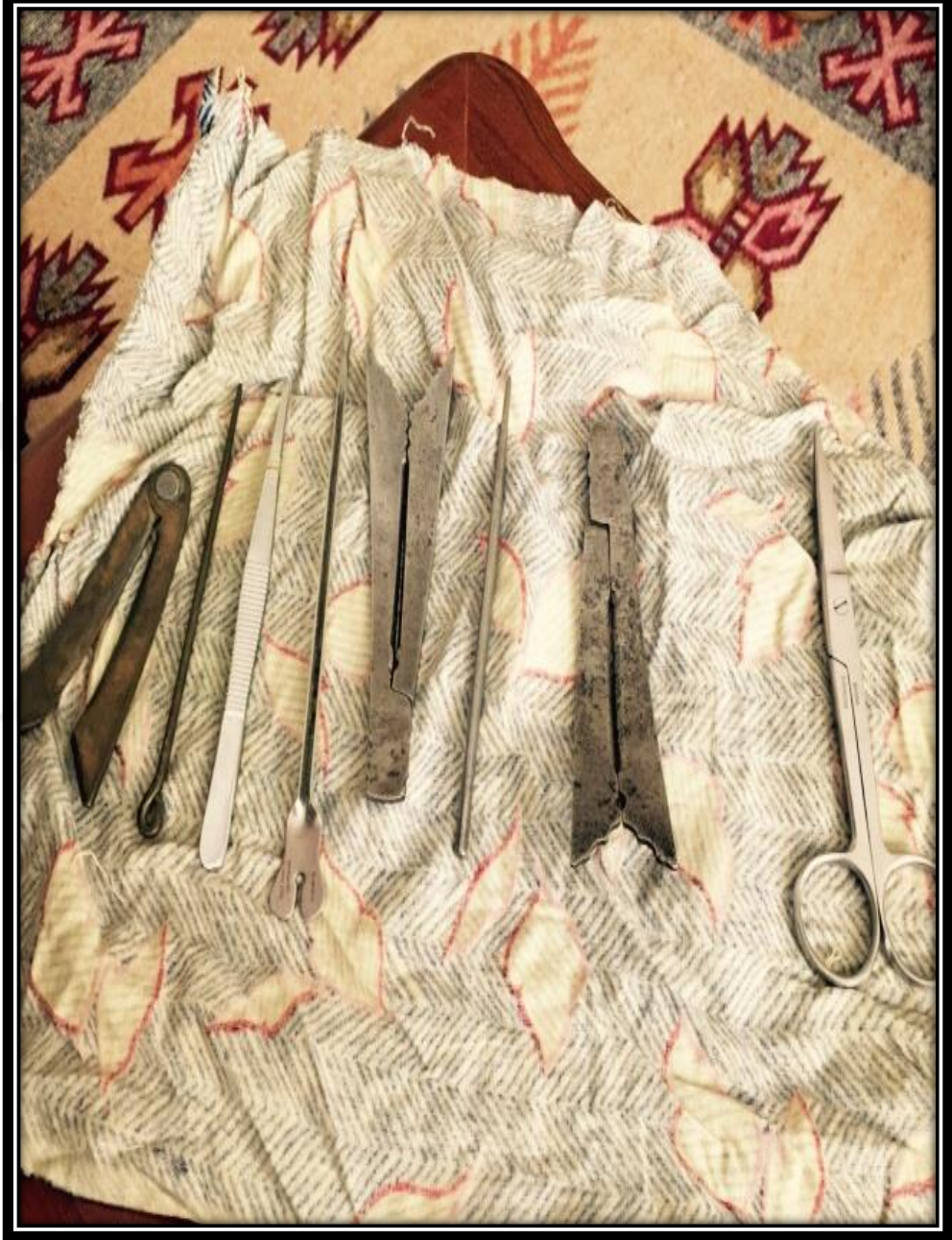

Üzerlik otu.

Kapı başlarında bulunan nazarlık.

Sünnet sırasında kullanılan malzemeler.

Sünnetçi.

Sünnet Malzemeleri.

Sünnetçi çantası

Sünnet sonrası dinlenme.

Düğün yemeği ve düğün için yapılan hazırlıklar.

Kına gecesi.

Sünnet düğününden görüntüler.

Takı töreni.

Düğün eğlencesi.

Cem evi.

Nevruz çiçeği.

Diş hedigi.

ÖZGEÇMİŞ

Çemişgezek doğumlu olup Elazığ nüfusuna kayıtlıyım. İlk ve orta ve lise öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandım. Bitirdikten sonra Erzincan'da İngilizce öğretmenliği yaptım. Atatürk Üniversitesi'nde İngilizce hazırlık okuduktan sonra Elazığ'a dönüp Karakoçan'ın çeşitli yerlerinde ve Balakgazi Lisesi'nde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yaptım. Şu an Kaya Karakaya Anadolu Lisesi'nde görevime devam etmekteyim.

Serpil KOÇOĞLU

Elazığ-2016